

§ 1 Justerades protokollet för den 22 innevarande månad.

§ 2 Föredrogs och hänvisades motionerna

- nr 917–931 till konstitutionsutskottet,
- nr 932–937 till finansutskottet,
- nr 938–964 till skatteutskottet,
- nr 965–971 till justitieutskottet,
- nr 972–978 till lagutskottet,
- nr 979–983 till utrikesutskottet,
- nr 984–987 till försvarsutskottet,
- nr 988–1001 till socialförsäkringsutskottet,
- nr 1002–1015 till socialutskottet,
- nr 1016–1027 till kulturutskottet,
- nr 1028–1064 till utbildningsutskottet,
- nr 1065–1093 till trafikutskottet,
- nr 1094–1107 till jordbruksutskottet,
- nr 1108 till skatteutskottet,
- nr 1109–1118 till jordbruksutskottet,
- nr 1119–1135 till näringsutskottet,
- nr 1136–1156 till inrikesutskottet,
- nr 1157–1174 till civilutskottet,
- nr 1175–1190 till konstitutionsutskottet,
- nr 1191 till socialutskottet,
- nr 1192–1200 till finansutskottet,
- nr 1201–1220 till skatteutskottet,
- nr 1221 yrkandet 2 till socialutskottet och i övrigt till skatteutskottet,
- nr 1222–1253 till skatteutskottet,
- nr 1254–1261 till justitieutskottet,
- nr 1262–1268 till lagutskottet,
- nr 1269–1281 till utrikesutskottet,
- nr 1282–1288 till försvarsutskottet,
- nr 1289–1308 till socialförsäkringsutskottet,
- nr 1309 såvitt avsåg bostadstillägg till socialutskottet och i övrigt till socialförsäkringsutskottet,
- nr 1310–1314 till socialförsäkringsutskottet,
- nr 1315–1326 till socialutskottet,
- nr 1327 till socialförsäkringsutskottet,
- nr 1328–1334 till socialutskottet,
- nr 1335 såvitt avsåg reklam för alkohol till skatteutskottet och i övrigt till socialutskottet,
- nr 1336–1343 till socialutskottet,

nr 1344--1363 till kulturutskottet,
nr 1364--1391 till utbildningsutskottet,
nr 1392 punkten 1 till utbildningsutskottet och punkten 2 till social-
utskottet,
nr 1393 till utbildningsutskottet,
nr 1394 till kulturutskottet,
nr 1395--1409 till utbildningsutskottet,
nr 1410--1451 till trafikutskottet,
nr 1452--1471 till jordbruksutskottet,
nr 1472 till näringsutskottet,
nr 1473--1482 till jordbruksutskottet,
nr 1483--1537 till näringsutskottet,
nr 1538--1553 till inrikesutskottet,
nr 1554 till socialutskottet,
nr 1555--1576 till inrikesutskottet samt
nr 1577--1594 till civilutskottet.

§ 3 Allmänpolitisk debatt

Föredrogs i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1
angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1974/75 samt
nr 2 angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret
1973/74.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Efter samråd med talmannen och partiledarna kommer jag att inleda debatten med en kort deklaration om vissa åtgärder på den ekonomiska politikens område som regeringen avser att förelägga riksdagen. Riksdagen bör först få kännedom om förslagen. Att strikt följa den tidigare fastställda talarordningen hade skapat stora svårigheter för debatten. Därför avges denna deklaration. Partiledarna har på morgonen informerats om det materiella innehållet.

Med hänsyn framför allt till den osäkerhet som rådde om försörjningsläget för olja och oljeprodukter var det vid tiden för finansplanens fastställande enligt regeringens uppfattning icke möjligt att ange en klar bedömning av hur den ekonomiska politiken borde inriktas. Samtidigt underströk regeringen att beredskapen måste vara hög för snabba åtgärder av ekonomisk-politisk art.

Läget har nu på flera punkter klarnat.

En försämring av oljetillförseln framstår för närvarande som mindre sannolik, även om osäkerheten består.

Konjunkturinstitutet har nu lämnat sin bedömning av energikrisens verkningar för den ekonomiska utvecklingen.

En avtalsuppgörelse mellan LO och SAF har träffats.

De prisstegringar som följer av de kraftiga höjningarna av oljepriserna får en dämpande effekt på vår ekonomi och torde medföra att ett kraftigt överskott i vår bytesbalans förbyts i ett underskott.

Kreditpolitiken och finanspolitiken har bl. a. genom de från årsskiftet

genomförda stimulansåtgärderna i dag en klart expansiv inriktning. Genom vår för närvarande stora valutareserv har vi likväl handlingsfrihet att vidta åtgärder för att bemästra den dämpning av vår ekonomi, som blir en följd av energikrisen.

Regeringen föreslår i detta läge en rad åtgärder till en sammanlagd kostnad av 2 800 miljoner kronor i syfte att värna sysselsättningen, dämpa prisstegringarna och förstärka köpkraften. Förslagen ges en social inriktning och skall snabbt kunna genomföras.

Förslagen innebär i sina huvuddrag följande:

Barnfamiljerna föreslås få ett extra tillägg på 200 kronor per barn, att utbetalas i samband med barnbidragen i april. Ett motsvarande tillägg på 150 kronor föreslås till dem som har förhöjt barnbidrag eller studiebidrag. Kostnaderna uppgår till 390 miljoner kronor.

Samtliga folkpensionärer föreslås få ett extra pensionstillägg på 243 kronor att utbetalas i april. Kostnad: 360 miljoner kronor.

Bostadsbyggandet befrias i praktiken från mervärdeskatt genom en särskild kompensation. Förslaget avser hus som färdigställs eller påbörjas under 1974. Åtgärden är en tillfällig insats i avvaktan på regeringens ställningstagande till de bostadspolitiska utredningarna, som väntas i vår. Kostnaden kan beräknas till 800 miljoner kronor 1974 och lika mycket 1975.

Energikrisen slår hårt på kostnaderna i nyproduktionen av bostäder. Den föreslagna åtgärden är nödvändig för att motverka en nedgång av byggsysselsättningen.

Genom att hyrorna i hus med s. k. paritetslån, byggda fr. o. m. 1958, sammanhänger med kostnaderna i nyproduktionen, får detta även betydelse för att nedbringa hyreshöjningar i dessa hus.

250 miljoner kronor ställs till förfogande för stöd åt energibesparande investeringar, t. ex. förbättrad värmeisolering av bostäder. Även detta får betydelse för sysselsättningen.

1 000 miljoner kronor satsas på ökad subventionering av de viktiga baslivsmedlen. Av detta belopp bör ca 300 miljoner kronor användas för att motverka de prishöjningar fr. o. m. den 1 juli som kan föranledas av en ny jordbruksuppgörelse. 700 miljoner kronor bör användas för att fr. o. m. den 1 april 1974 direkt sänka priserna på de livsmedel som omfattas av prisstopp. Fördelningen av prissänkningen bör ske efter kontakt med jordbrukets och konsumenternas företrädare. Om dessa medel fördelas på samma sätt som för närvarande, skulle de som ett exempel medföra en prissänkning på mjölk med 30 öre per liter och på kött med 1 krona per kilo.

Prisstoppet på dessa livsmedel kommer att förlängas efter den 30 juni 1974.

Vi kan inte undvika att energikrisen får påtagliga återverkningar på vårt folkhushåll.

Regeringens åtgärder syftar till att trygga sysselsättningen och stödja grupper som är särskilt utsatta.

Underskottet i budgeten kan med detta beräknas bli 11 miljarder kronor för vardera budgetåret 1973/74 och 1974/75. Detta innebär en kraftig expansiv ekonomisk politik.

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! Man behöver inte gå långt utanför vårt lands gränser för att finna att möjligheterna för folken att fritt avgöra sitt eget öde inte alltid står till buds. Ofrihet och diktatur råder på många håll i världen. Miljoner människor lever i ett slaveri som fattigdom, hunger och politisk ofrihet skapar.

Så mycket större vilar ansvaret på de nationer som vill göra sitt yttersta för att värna och förstärka ett demokratiskt system. Det gäller då inte att försöka överföra det egna systemet till ett annat land som har andra traditioner. Tvärtom gäller det att genom sitt föredöme visa för världen vad ett demokratiskt samhälle innebär och vad ett demokratiskt samhälle förmår när det gäller att ge alla medborgare en trygg tillvaro, grundad på principerna om jämlikhet och social rättvisa.

Den demokratiska parlamentarismens idé är djupt förankrad hos det svenska folket. Våra fri- och rättigheter, som tidigare inte har haft stöd i grundlagens bokstav, blir nu inskrivna i grundlagen. Monarkins fortbestånd garanteras samtidigt som folkstyret och parlamentarismen övergår från praxis till skriven grundlag. Ingenting av de omistliga värden som vi sedan 1809 har uppnått går förlorat. Tvärtom får vi genom det nya grundlagsförslaget ytterligare möjligheter att förstärka och vidga våra fri- och rättigheter och vår folkstyrelse samtidigt som vi för med oss in i en ny tid det bästa av vad svensk parlamentarisk och demokratisk tradition har lett fram till.

Parisavtalet om fred i Vietnam är nu ett år gammalt utan att någon fred kunnat åstadkommas. Vårt stöd för de fördragsslutande parterna uppmaning att följa Parisavtalet – både dess bokstav och dess anda – måste åter och åter komma till uttryck för att på så sätt verka för ett slut på striderna och för möjligheter till en varaktig fred i hela Indokina.

Överenskommelsen om truppernas tillbakadragande vid Suezfronten i Mellersta Östern innebar en stor lättnad för oss alla. De uttalanden om förhandlingsvilja som har gjorts från i första hand Egyptens, Syriens och Israels sida bär en prägel av återhållsamhet som är ägnad att skapa en viss optimism om en framtida fredlig uppgörelse.

Det senaste kriget i Mellersta Östern och utvecklingen därefter har med ovanlig klarhet visat hur också vårt land drabbas av konflikter på stort geografiskt avstånd. I det aktuella fallet har det gällt vår oljetillförsel. Utan att själva på något sätt vara inblandade i konflikten har vi direkt drabbats av verkningarna. Vi måste ta lärdom av dessa erfarenheter. I första hand måste vår ekonomiska beredskap vara sådan att vi kan möta inte bara direkta krigs- eller avspärrningsshot, utan vi måste utvidga vår beredskap och vår planering så att vi också kan möta fredskriser. En motion med den innebörden har väckts av centern. Ett bifall till motionen betyder att vårt land i framtiden blir bättre rustat att möta sådana här fredskriser och att vi också under sådana förhållanden skall kunna bevara vår handlingsfrihet och därmed tilltron till vår neutralitetspolitik.

Oljekrisen har avslöjat många svagheter i det moderna samhällsmaskineriet. Trots att nedskärningarna av produktionen inte har medfört så särskilt stora avbräck i tillförseln till vårt land har de snabbt tvingat

fram ransoneringskampanjer med åtföljande störningar i produktion och samhällsliv. Det är uppenbart att vår egen beredskap för att möta en sådan här situation under fredstid inte har varit den bästa. Det har bl. a. lett till att besparingskampanjer och ransoneringskampanjer kunnat sättas in först efter långt dröjsmål med det utrymme för hamstring och godtycke som detta lätt för med sig.

Mest beklagligt är emellertid att allmänheten inte har kunnat få vederhöftig information om försörjningsläget. Som jag framhöll i en interpellation till statsministern när riksdagen samlades är allmänhetens vilja att acceptera de olägenheter som en ransoneringskampanj för med sig och att solidariskt bära de uppgifter som är nödvändiga i hög grad beroende av den information som man får. "Ransoneringsmoralen" blir i hög grad lidande, om inte bara tidningar och andra massmedia utan också olika myndigheter lämnar så varierande uppgifter som har skett. Även om ransoneringskampanjen nu slopas på en viktig punkt, bensinen, är det i hög grad angeläget att riksdagen och därmed också den stora allmänheten kan få den översiktliga redogörelse för försörjningsläget som jag efterlyste i min interpellation.

En viktig slutsats blir att man måste säkerställa att man i framtiden har bättre information om försörjningsläget och också möjligheter till att opartiskt värdera de uppgifter som kommer fram.

Den statliga energipolitiken har hittills i stor utsträckning varit begränsad till elkraftsområdet. Någon socialisering av oljebolagen tror jag emellertid inte på, av den enkla anledningen att vi den vägen inte kan tillförsäkra oss en enda droppe olja. Då tror jag i stället mer på den metod som man prövat i mindre skala under själva krisperioden, nämligen att göra statliga uppköp direkt genom någon statlig inköpsorganisation. För ett sådant system talar bl. a. det förhållandet att bilaterala leveransavtal direkt mellan länder kan bli vanligare i framtiden. Vi har från centern i en partimotion föreslagit att man närmare överväger att utveckla det systemet. Ingenting hindrar naturligtvis att man i sådana bilaterala avtal också rycker in överenskommelser om att få utnyttja raffinaderier i producentländerna eller i tredje land.

Oljekrisen har också i hög grad mobiliserat ett ökat intresse för de långsiktiga energiproblemen. I det sammanhanget noterar jag med tillfredsställelse att regeringen nu har aviserat ett långsiktigt energipolitiskt handlingsprogram. Det är samtidigt att beklaga att regeringen inte mera bestämt tog fasta på kraven på ett sådant program när de framfördes i en motion av några centerpartister här i riksdagen 1971 och då också fick ett klart positivt stöd av hela riksdagen. Nu kommer emellertid programmet med några års fördröjning.

Det är angeläget att redan de beslut som vi fattar nu kan inrymmas i ett långsiktigt perspektiv. Oljekrisen får inte tas till intäkt för att förstöra de ännu orörda älvar som vi en gång har beslutat oss för att spara av naturvårdsskäl. Däremot kan det finnas anledning att påskynda moderniseringen av redan befintliga äldre vattenkraftverk och utbyggnaden i redan reglerade älvdelar.

Det finns inte heller någon anledning att forcera kärnkraftsutbyggnaden. Kärnkraften är under inga förhållanden någon väg ut ur den akuta

krisen, eftersom det tar åtta till tio år att få fram ett verk, och kärnkraften kan inte heller lösa oss från det starka importberoendet, eftersom det även i det fallet rör sig om utnyttjande av importråvaror. Till detta kommer att säkerhetsriskerna kvarstår, framför allt riskerna i samband med hanteringen av avfallet. Centerns krav på ett uppskov, eller s. k. moratorium, med det fortsatta kärnkraftsbyggandet till dess riksdagen har antagit ett långsiktigt program på energiförsörjningens område står därför fast.

Det kommande energipolitiska programmet måste som en grundläggande inriktning ha att produktion och utnyttjande av energi anpassas till naturens egna förutsättningar. Energiproduktionen är förenad med miljöproblem. Men dessa negativa effekter kan reduceras, om vi medvetet tar fasta på att göra det. Samtidigt måste vi försöka utveckla alternativa energikällor, både sådana som är baserade på inhemskt bränsle som ved, torv, bark osv. och därför har särskild betydelse ur försörjningssynpunkt, men också mera okonventionell energiproduktion baserad på t. ex. solenergi och vindkraft. Sist men inte minst måste strävan i högre grad inriktas på att "spara energi". Det går mycket väl att förena tanken på ett ytterligare utvecklat välfärdssamhälle med krav på begränsningar av förbrukningen av energi.

På vissa områden har problemen och svårigheterna blivit alltmer svärbemästrade för varje år som gått. Jag vill särskilt nämna tre områden.

För det första måste vi klara en förnuftig hushållning med våra natur- och miljöresurser, för det andra skapa en aktiv näringspolitik så att vi kan trygga sysselsättning åt alla och få fram resurser för angelägna trygghetsreformer samt för det tredje bryta centraliseringsutvecklingen och skapa ett mer decentraliserat samhälle. Det krävs i alla dessa avseenden en målmedveten och långsiktig planering. I stora delar måste också riktningen i regeringspolitiken ändras.

Jag har nyss talat om oljekrisen. Jag tror att vi i ett avseende kan vara tacksamma för att den kom nu. Den har tjänat som en väckarklocka. Vi måste ställa in oss på en genomgripande ändring i vårt sätt att hantera våra begränsade naturtillgångar. Vi måste långsiktigt inrikta oss på en sparsammare energihushållning och samtidigt skapa alternativ till oljan i nya energiformer, som kan uppfylla miljö- och säkerhetskraven. Vi måste för livsmedelsproduktionen utnyttja all jordbruksjord som kan brukas och vidmakthållas. Använt material och avfall måste återföras till ny produktion. Vi måste anpassa teknik och teknologi till miljöpolitikens krav. Det är en svår och lång omställning, men den är nödvändig.

Det måste vara slut på slit-och-släng-perioden, slut på rovdriften på naturtillgångarna. Målsättningen måste vara att bruka — utan att förbruka. Det är vår skyldighet att ge kommande generationer möjligheter för sitt liv. Det krävs globalt samarbete — det är fullt klart. Men det är viktigt att varje land börjar hemma hos sig. Vi måste, som centern under en följd av år krävt i motioner, upprätta en långsiktig hushållsplan för en ansvarsfull användning av våra natur- och miljöresurser.

Det är en mycket viktig målsättning att trygga sysselsättningsmöjligheter åt alla som vill och kan ha arbete. Regeringspolitiken har misslyckats med detta. Vi har en stor arbetslöshet som dröjer kvar även i

högkonjunkturerna. Med nuvarande situation och politik som utgångspunkt får vi räkna med att det under det fortsatta 1970-talet behöver skapas kanske 400 000 jobb, kanske fler.

Diskussionen här gäller inte om jobben skall skaffas i näringslivet eller i den offentliga sektorn. Vi måste skapa jobben på båda områdena. Under 1960-talet klarades sysselsättningen någorlunda genom att vi vidgade den offentliga sektorn kraftigt, särskilt den kommunala. Detta var riktigt och nödvändigt för välfärdspolitiken. Jag vill understryka att det nu behövs mer arbetskraft för t. ex. vårdsektorn, barntillsynen, utbildningen och miljövården. Men detta kan inte klaras med nuvarande politik. Med den får vi inte de nödvändiga resurserna. Särskilt kommunernas svåra ekonomiska situation är ett klart besked om detta, liksom över huvud taget det trångmål, som hela skattepolitiken har kommit i. Den slutsats som måste dras är att vi måste öka resurserna genom tillväxt i näringslivet.

Detta kräver en aktiv näringspolitik, som kan skapa de nödvändiga produktionsförutsättningarna. Men den nuvarande regeringspolitiken, som alltmer tycks inriktas på att centralt styra och gå in i vissa storföretag, kan inte klara denna uppgift. Det är särskilt viktigt att ta till vara utvecklingsmöjligheterna i de mindre företagen och därmed skapa bättre förutsättningar för nyföretagsamhet och nya produktionsidéer. Nyföretagsamheten har varit oroande låg under ett antal år. Detta är främst syftet med centerns program för 100 000 nya jobb i industri och servicenäringar. Det är ett förstahandsmål. På sikt måste skapas ett näringspolitiskt handlingsprogram, som centern krävt i motioner under en följd av år.

En aktiv näringspolitik med den inriktningen är nödvändig, inte endast för att trygga produktion och sysselsättning utan också för att skapa resurser för angelägna trygghets- och jämlikhetsreformer. Nya jobb i näringslivet är förutsättningen för att vi skall kunna ordna nya jobb också hos staten och kommunerna. En bestående stor arbetslöshet kan inte accepteras. Den innebär stora svårigheter för de människor som drabbas, och den medför varje år miljardförluster.

Det tredje stora problemkomplexet som jag särskilt vill uppmärksamma är centraliseringspolitiken, såväl i fråga om bebyggelse och näringsliv som när det gäller samhällets styrelse. Centraliseringen har gått så långt att den medför allvarliga nackdelar. Vi måste vända utvecklingen till ett mer decentraliserat samhälle.

Särskilt från 1960-talet har skett en mycket kraftig centralisering av näringsliv och bebyggelse till stora koncentrationsområden, och en utglesning har skett av stora områden i andra delar av landet, särskilt i skogslänen. Det har blivit alltmer uppenbart att denna politik inte stämmer överens med vad det stora flertalet människor önskar. Trots allt detta är regeringspolitiken inriktad på fortsatt kraftig centralisering, inte endast till storstadsområdena utan numera också till de s. k. primärcentra i länen. Den fortsatta centraliseringspolitiken ökar problemen och svårigheterna.

Vi måste under 1970-talet bryta centraliseringen och vända utvecklingen till ett mer decentraliserat samhälle. Regionalpolitiken måste

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

förstärkas och inriktas så att en riktig spridning kan ske av näringsliv och bebyggelse över hela landet. Fördelningen av resurser och samhällsfunktioner, särskilt kommunikationsmöjligheterna, måste inriktas enligt denna målsättning. Jag tror för övrigt inte att den fortsatta centraliseringen av bebyggelse och näringsliv, som regeringspolitiken syftar till, kan genomföras. Den spontana reaktionen mot den växer sig allt starkare.

Det är lika viktigt att forma en decentraliserad samhällsstyrelse, så att den enskilde medborgaren tillförsäkras större möjligheter till inflytande över viktiga frågor. Vi har fått en med tvång genomförd storkommunreform, som försämrar möjligheterna till kommunal demokrati. Nu måste strävandena intensifieras för en förstärkt och fördjupad kommunal demokrati och en verklig länsdemokrati. Detta är nödvändigt, om vi skall kunna ge den kommunala demokratin den ställning som den nya regeringsformen avser att garantera.

Samstämmigheten är i dag stor om att det behövs en expansiv ekonomisk politik under den närmaste tiden för att möta oljekrisens verkningar på sysselsättning och produktion. Det gäller också att motverka ett allmänt konjunkturbakslag. De fackliga företrädare, representanter för näringslivet och ekonomer av facket som har uttalat sig har bara haft en enda mening: Det måste till stimulansåtgärder, och de måste sättas in snabbt. Det stora undantaget är regeringen, som inte förrän i dag haft någon bedömning av ens de närmaste månadernas utveckling och ännu mindre förmått utforma någon politisk handlingslinje.

Den deklaration som statsministern läste upp ber jag att få återkomma till – jag vill anmäla att deklarationen gör att jag inte kan hålla den taletid som jag har angivit. Men låt mig redan nu säga att det är i högsta grad anmärkningsvärt att regeringens respekt för riksdagen är så bristfällig att regeringen här nära nog improviserat – det finns i dag ännu inte någon proposition. Man kommer alltså på remissdebattens morgon och anmäler vad man avser att göra senare denna vecka, trots att regeringen enligt sin instruktion skall komma med beskeden när riksdagen börjar. Att det framläggs en proposition senare denna vecka måste med naturnödvändighet innebära att finansutskottets arbete förskjuts i tiden med minst 14 dagar. Finansutskottet kan ju inte göra med propositioner som man gör med för sent avlämnade motioner: man bryr sig inte om att ta upp dem till behandling. Förfarandet är utomordentligt anmärkningsvärt. Jag kan inte underlåta att säga att jag tycker att detta i hög grad är en fråga om regeringens respekt för riksdagen. Jag ber att få återkomma till deklarationen.

I höstas fanns det anledning att räkna med att 1974 skulle bli ett relativt bra år för svenskt vidkommande i ekonomiskt hänseende. Men oljekrisen har i stor utsträckning rubbat förutsättningarna. Det är fortfarande svårt att uttala sig om hur djupgående verkningarna blir. Men några viktiga förhållanden finns det ändå att ta fasta på. De ger, som jag ser det, också ett ganska entydigt underlag för hur man skall handla under den närmaste framtiden. Däremot är det svårare att uttala sig om hur utvecklingen kan arta sig under hela den kommande budgetperioden, dvs. ända fram till den 1 juli 1975. Det är i det fallet svårt att bedöma både oljekrisens verkningar på vår egen ekonomi och verkningarna på

andra länders ekonomiska utveckling, som vi i så hög grad är indirekt beroende av genom vår export.

När vi föreslår en expansiv politik under den närmaste framtiden är det framför allt tre faktorer som varit avgörande för bedömningen: Det första är avmattningstendenserna ute i världen och de därmed följande inskränkningarna i exportmöjligheterna. Det andra är den minskning i den inhemska köpkraften som de höjda oljepriserna och övriga prisökningar kommer att leda till. Gårdagens meddelande om ytterligare kraftiga prishöjningar på olja och drivmedel understryker bara detta. Det tredje är den fortsatta nedgången i byggandet och nödvändigheten för kommunerna att hålla igen.

Det fanns redan före oljekrisen tecken på att den internationella högkonjunkturen höll på att kulminera. Det är naturligt att avmattningstendenserna har förstärkts i samband med oljekrisen. Men framför allt måste man räkna med större försiktighet hos både företag och konsumenter när det gäller inköp och investeringar.

En sådan utveckling utomlands påverkar exportmöjligheterna. Om sysselsättning och produktion skall kunna hållas uppe, måste företagen därför få ökade möjligheter att avsätta sina produkter och tjänster inom landet.

Även de stegrade oljepriserna fungerar som en broms i vår ekonomi. Med höjda priser på olja och bensin, och därmed också på hyror, transporter och olika varor, räcker naturligtvis svenska folkets inkomster sämre till för att köpa andra varor. Konjunkturinstitutet skriver i sin nya rapport att de höjda oljepriserna får ungefär samma verkningar som om man hade höjt de indirekta skatterna utan att öka statsutgifterna. Det uttalandet kan också tas som en fingervisning om hur man bör angripa de problem som man här ställs inför i den ekonomiska politiken.

En viss nedgång i bostadsbyggandet förefaller likaså oundviklig. Den för också med sig ett minskat behov av följdinvesteringar i kommunerna. Kommunernas möjligheter att expandera på andra områden är, som jag sagt, dessutom mycket begränsade.

Mot detta står bl. a. de löneökningar som löntagarna kommer att få genom de nya avtalen. Jag vill i detta sammanhang – i likhet med många andra tidigare – uttrycka min tillfredsställelse över att det gick att göra upp så fort på det första stora avtalsområdet, LO-SAF-området. Arbetsmarknadens parter har på det sättet tagit sin del av ansvaret för stabiliteten i den svenska ekonomin.

Utfallet av LO-SAF-överenskommelsen för den enskilde löntagaren kommer att i hög grad påverkas av hur stora prisstegringarna slutgiltigt blir under 1974. Nu är det i första rummet statsmakterna som har avgörandet i sin hand på den punkten.

Även det stimulanspaket som riksdagen antog i höstas verkar givetvis i positiv riktning i den nuvarande situationen. Dessutom kan vi räkna med att åtskilliga företag vill fylla på sina lager, som i många fall nu är mycket små.

Men det är min helt bestämda uppfattning att detta inte på långt när räcker för att uppväga det köpkraftsbortfall som vi har att räkna med dels på exportsidan, dels genom de höjda oljepriserna, dels ock genom

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

minskad verksamhet inom byggsektorn och det kommunala området. Om verksamheten skall kunna hållas i gång i fabriker och på andra arbetsplatser behövs det en ytterligare ekonomisk stimulans av ganska stor omfattning. Det kan vara svårt att bedöma vilken omfattning stimulansåtgärderna totalt skall ha på längre sikt. Men det får inte hindra oss från att handla nu.

Centerns uppfattning är att det första steget måste vara att man sätter in något slag av generell, dvs. allmänt verkande, efterfrågestimulans. Vi förordar i det fallet tillsammans med folkpartiet en tillfällig sänkning av mervärdeskatten. Motiveringarna finns redovisade utförligt i den motion som vi tillsammans avlämnade i lördags. Här skall jag endast kortfattat slå fast några för oss avgörande förhållanden.

Löneskatten, som vi tidigare vid några tillfällen har förordat som konjunkturpolitiskt instrument, kan inte ändras just när arbetsmarknadens parter har gjort upp om eller sitter och förhandlar om ett nytt avtal. Det är stor skillnad mellan att använda löneskatten under vanliga förhållanden och att under pågående avtalsrörelse gå in med en höjning av löneskatten — arbetsgivaravgiften — och därmed bryta det mönster som parterna på marknaden varit överens om att följa. Löneskatten kan alltså inte användas nu.

Den direkta skatten är det bl. a. tekniskt sett komplicerat att ändra på mitt under ett år. Dessutom väntar vi förslag från skatteutredningen.

Förtjänsten med en tillfällig momssänkning är bl. a. att en sådan åtgärd kan sättas i kraft nästan omgående. Genom en effektiv prisövervakning kan riskerna minskas för att sänkningen inte kommer konsumenterna till godo. Ett viktigt förhållande — inte minst i dagens läge — är att en momssänkning också verkar återhållande på den allmänna prisutvecklingen.

En tillfällig sänkning av mervärdeskatten bör emellertid kompletteras med punktåtgärder för särskilt utsatta grupper. I vårt förslag ingår därför en viss höjning av barnbidragen och en värdesäkring av dessa. I motsats till folkpensionen är ju barnbidragen inte indexreglerade, och de har därför en tendens att automatiskt urholkas då priserna stiger. När det gäller pensionärernas förmåner menar vi att man i första hand bör överväga att tidigare lägga de förbättringar som är planerade till det kommande årsskiftet.

Den tredje komponenten i vårt förslag är olika åtgärder för att stimulera sådana investeringar som på kortare eller längre sikt leder till minskad energiförbrukning. Det kan gälla så vitt skilda saker som förbättringar av isoleringen i bostadshus och omläggningar av särskilt energikrävande processer i industrin. När det finns byggarbetskraft ledig bör man också ta till vara möjligheterna att snabbare få fram uppvärmningsanordningar där man kan utnyttja andra bränslen än olja. Inte minst bör vi i det fallet försöka utnyttja våra torvmossar. Torveldade värmeverk finns redan i Finland. Vi bör åtminstone på en del håll här i landet ha samma förutsättningar att utnyttja den varan — torven — som det finns så gott om.

Till den deklaration som statsministern gjorde på regeringens vägnar skall jag knyta några reflexioner. Jag har redan sagt att regeringen

verkligen är sent ute. När det gäller barnfamiljerna och pensionärerna konstaterar jag att regeringen har samma inriktning för åtgärderna som den som kommit till uttryck i den gemensamma mittenmotionen. Vi har samma inriktning också i fråga om stimulans för energisnål produktion och möjligheter därvidlag att vidta åtgärder, t. ex. genom bättre isolering.

Regeringen vill använda 1 miljard kronor för att sänka matpriserna. Jag vill gärna säga att det är en god målsättning som passar bra i den nuvarande utvecklingen. Men jag har bara haft en halvtimme på mig för att överväga förslagets innehåll, och jag säger att det måste råda stor osäkerhet beträffande den sista delen, dvs. de 300 miljonerna. Om man skulle använda 700 miljoner för att sänka priserna nu, måste väl strävan ändå vara att priserna inte skall höjas den 1 juli. Därför måste de här beräkningarna vara mycket tillryckade. Om regeringen vill genomföra detta förslag, utgår jag från att prisutvecklingen inte får gå i vågor under ett kvartal.

Stödet till bostäderna är tekniskt svåra saker, både administrativt och i andra sammanhang. Det förslaget avstår jag helt från att kommentera nu, men det förslaget, liksom de andra, skall vi naturligtvis granska i vår riksdagsgrupp.

Vad beträffar de höjda barnbidragen och pensionerna och de åtgärder som föreslås när det gäller matpriserna är det väl riktigt att konstatera att de inte i första hand är konjunkturstimulerande åtgärder. Om man tidigarelägger sådana åtgärder ökar köpkraften, och vi får en påverkan på efterfrågan på det viset.

Men vad jag försöker säga är att det är orealistiskt att tro att man i ett läge där den ekonomiska politiken behöver stramas åt skall kunna vända sig till samma grupper och säga: "Den ökning som ni fick tidigare får ni nu avstå från." Det är inte politiskt realistiskt att resonera på det viset. Därför får man betrakta åtgärderna på detta område som fördelningspolitiska åtgärder, och genom att de sätts in tidigare får de i nuläget effekt på efterfrågan. Men man skall inte tro att de är ett konjunkturpolitiskt instrument som man kan spela med. Det är därför som behovet av en generell åtgärd kvarstår. I ett läge då ekonomin behöver stramas åt igen kan man nämligen ta tillbaka den utan att någon särskilt utpekad grupp drabbas. Det är därför som min inställning till behovet av en generell, allmänt verkande åtgärd är oförändrad.

Herr talman! Det parlamentariska jämviktsläget med 175 mandat mot 175 och frågan om ett nyval har diskuterats mycket -- på sina håll kanske alltför mycket. Det kan vara anledning påminna om att vi i vår demokrati har en stor värdegemenskap. Det är mer som förenar än som skiljer. Men vi har i vissa stora frågor fått en svår arbetssituation. Det ställer ökade krav på riksdagen, regeringen och partierna.

Det är självfallet vår uppgift som opposition att ersätta den socialdemokratiska regeringspolitiken med en ny regeringspolitik. Vi har uttryckt vår avsikt att lägga mittenpolitiken till grund för en ny regeringspolitik. De motioner som vi har väckt är ett nytt besked om detta. Vi fullföljer metodiskt vårt arbete för att få fram den politik som vi finner angelägen och nödvändig. Detta är självklart, ty så måste den parlamentarism som vi nu skriver in i grundlagen fungera, oberoende av styrkeförhållandena i riksdagen.

I ett jämviktsläge måste man givetvis räkna med att det blir lottningar. Det hör till vårt riksdagsarbets förutsättningar. Men det kan inte få betyda att vi gör ett nyval till målsättning för vårt riksdagsarbete och strävar efter konfrontationer och lottningssituationer. Riksdagen skall fungera, stifta lagar, fatta beslut om medel till olika angelägna verksamheter. Vi har ett gemensamt ansvar att vara rädda om riksdagens ställning. Det krävs skyndsamma lösningar för att stimulera samhällsekonomi och näringsliv. Vi har ett svårbemästrat arbetslöshetsproblem.

Den nya situationen ställer oss inför ökade krav och ett ökat ansvar som ingen kan dra sig undan. Det är vår uppgift i riksdagen att göra det bästa möjliga av situationen, så som viktiga frågor kräver. Men vid en politisk fastlåsning är naturligtvis nyval den bästa lösningen. Och, herr talman, jag avslöjar ingen hemlighet om jag säger att vi i varje ögonblick är politiskt och organisatoriskt beredda på detta.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Tillåt mig att inleda mitt anförande med att betyga vårt partis högaktning för den nu bortgångne Östen Undén. Östen Undén blev en av efterkrigstidens allra främsta svenska politiker. Med skicklighet, talang och principfasthet tjänade Östen Undén vårt land under en period, då utvecklingen i vår omvärld var långt mera farofyllt än vad den är i dag. Hans politik präglades av starkt rättspatos. Han hävdade med behård konsekvens kravet på trovärdighet för vår neutralitetspolitik. Att mitt parti vid åtskilliga tillfällen var starkt kritiskt mot Östen Undén och mot många av hans konkreta ställningstaganden gör det inte mindre påkallat för oss att nu uttrycka vår uppskattning av och högaktning för personen Östen Undén. Han intar en framträdande plats bland de män som satt sin prägel på vårt lands moderna historia.

Herr talman! Det finns ett begrepp i det svenska språket som herr talmannen känner väl igen, eftersom det används inte minst i idrotts-sammanhang. Det är begreppet *renhårighet*. Det omfattar sådant som rätlinjighet, rent spel, lika förutsättningar för alla som deltar i en idrottsstävling eller en kraftmätning över huvud taget. Det finns ingenting som så upprör en idrottspublik eller åskådare över huvud taget som brott mot sådana här gamla svenska grundsatser.

På det politiska fältet tror man sig ofta sakna den här renhårigheten, men vi försöker ändå – vågar jag försäkra – upprätthålla ett visst mått av den, inte minst därför att den måste sägas ingå i de spelregler som skall tillämpas för att en demokrati skall vara en demokrati, en demokrati där striden inte är självändamål utan ett medel att nå viktiga syften som varierar mellan de politiska partierna.

I vårt politiska liv har en regering och ett regeringsparti övertag över oppositionen i nästan alla hänseenden, och det hör också till spelets regler. Regeringspartiet har de stora resurserna; det har förvaltningen bakom sig och förvaltningen i sin tjänst. Det har informations- och utredningsapparaten till sitt förfogande. Jag klandrar inte regeringspartiet härför, ty det hör också till spelets regler. En remissdebatt är det tillfälle då oppositionen enligt vedertagen praxis har att här i riksdagen redovisa sin syn på regeringsförslagen, att nagelfara och kritisera regeringens

politik. Remissdebatten är avsedd att vara en generalmönstring för oppositionen. De anföranden som vi partiledare skriver är inte några improvisationer. De utgår ifrån de förslag som regeringen skall ha lagt på riksdagens bord, och har inga förslag lagts utgår partiledarnas anföranden därifrån. Anförandena skickas ut i förväg till pressen, i varje fall i regel.

I år har vår regering försummat att lägga fram den plan för rikets finanser och för samhällsekonomi som förutsetts i grundlagen. Den självklara grundvalen för den här debatten, dvs. regeringens förslag och regeringens grundsyn på ekonomin, har man inte haft kurage nog att lägga fram tidigare eller att redovisa. Med riksdagskansliet och talmannen har träffats en överenskommelse om att debatten skulle inledas av herr Fälldin, mig själv, herr Helén och herr Hermansson, och sedan skulle synpunkterna som vanligt bemötas av statsministern. Sent i går kväll blev vi till i dag kl. 9 kallade till statsministern för att av honom få en redovisning av det ekonomiska paket som regeringen nu på remissdebatt-dagens morgon bestämt sig för att lägga fram, en remissdebatt som statsministern nu har inlet.

Det här paketet kommer, såvitt jag förstår, att omöjliggöra en vedertagen behandling i finansutskottet -- herr Fälldin har redan påvisat det. Det kommer att göra det svårt, kanske omöjligt, att ha den förutsatta finansdebatten i slutet av februari månad. Det här är ett sabotage mot riksdagsarbetet. Att man handlar på det här sättet tycker jag, utan att använda överord, visar en brist på renhårighet, och jag beklagar det. Det drabbar ytterst herr Palme själv och det parti som han representerar och den regering som han är den främste företrädaren för. Men det drabbar också Sveriges riksdag och demokrati. Man bär sig inte åt på det här sättet.

Herr talman! Den riksdag som nu inleds präglas av osäkerhet, oklarhet och oro. De senaste månadernas oljekris har ändrat mycket i vår tidigare föreställningsvärld. Många människor har blivit oroliga för välfärdssamhällets framtida utveckling. Oron har skärpts av regeringens tafatta uppträdande. Det sätt på vilket reglerings- och ransoneringsystemet förverkligats har förstärkt det allmänna intrycket av brist på förutscende och av handfallenhet. Den allmänna känslan av osäkerhet inför framtiden har förstärkts av det egendomliga politiska läget efter valet och av de förvirrade manövrer fram och tillbaka som kännetecknat höstens och årsskiftets politiska debatt.

Den nya tillbakagång som socialdemokraterna fick inregistrera vid höstens val måste av alla uppfattas som ett klart underbetyg från den svenska folkmajoritetens sida av den politik socialdemokraterna fört under de senaste åren. Socialdemokraterna satte sig över folkviljan i valet. Genom förbiseende i vår författning och en allt annat dominerande vilja att klamra sig fast vid makten är herr Palme alltjämt landets statsminister. Med stöd av kompromisser, kommunisternas röster och i sista hand lottens hjälp hoppas han kunna förbli det även framöver.

Det nuvarande parlamentariska lotteriregerandet är ur demokratisk synvinkel ovärdigt, omöjligt och onödigt. Det är *ovärdigt*, därför att ett "riksdagslotteri" av det här slaget är ägnat att rubba de vanliga människornas förtroende för politikerna och för det sätt på vilket

riksdagen förvaltar uppdraget att styra vårt land. Det är *omöjligt*, därför att ingen regering med så osäkra förutsättningar kan styra ett land med kraft och målmedvetenhet. Det är *onödigt*, därför att vår författning utgår ifrån att väljarna just i ett sådant här läge skall ges möjlighet att på nytt ta ställning till vilken politik och vilken regering de vill ge sitt förtroende.

Vi hörde vår statsminister häromdagen förklara att "folk inte vill ha nyval". Det är möjligt att herr Palme har rätt. Det beror på vad han menar med "folk". Att hans egna närmaste anhängare inte vill ha ett nyval, som kan ytterligare bekräfta socialdemokraternas tillbakagång, är säkerligen riktigt. Många även utanför den socialdemokratiska kretsen kanske inte heller blir stimulerade vid tanken på en valrörelse i ett skede så präglad av osäkerhet, höjda priser och kalla lägenheter.

Men ett nyval kan självfallet inte komma omedelbart. Praktiskt genomförbart blir det sannolikt först efter denna riksdags vårsession. Då kommer behovet av ett nytt mandat från väljarnas sida med säkerhet att framstå som ännu starkare än nu. Lotteriparlamentarismen och kompromisspolitiken kommer att leda till allt bestämdare krav på en öppen och "ärlig" politik, grundad på klara alternativ och en fast viljeinriktning. Herr Palmes eget fotfolk kommer att kräva nyval. Det måste ju upplevas som rätt förödande för det socialdemokratiska parti, som i mer än 40 år burit regeringsansvaret, att befinna sig i en ur det praktiska arbetets synvinkel så förnedrande beslutssituation som den partiet nu har. Även ett starkare parti än det socialdemokratiska skulle så småningom riskera att frätas sönder inifrån i ett sådant läge.

Herr talman! Vi moderater har under en lång rad av år försökt uppmuntra och få till stånd en diskussion om vårt statsskick och vår demokratis grunder. Men vi lyckades inte på det sätt vi ville. I dag – fem minuter i tolv, efter ett tjugouårigt grundlagsarbete – kan vi glädja oss åt en debatt, som vittnar om ett djupgående engagemang från breda samhällsgruppers sida om folkstyrets villkor.

Vi kan djupt beklaga att debatten inte kommit förut. Vi hade behövt detta intensiva engagemang på ett tidigare stadium. Vi hade behövt det, inte minst för att från moderat håll kunna ge eftertryck åt våra krav på att monarken skulle få en mera självklar roll i svenskt samhällsliv än vad socialdemokraterna och andra partier var beredda att godta. Och även då det gällde att i själva grundlagen förankra de medborgerliga fri- och rättigheter som Sverige formellt accepterat genom sin anslutning till Europarådskonventionen hade vi behövt backas upp av en allmän medborgaropinion.

När debatten nu kommit, ehuru sent, hälsar vi den med tillfredsställelse. Den utgör en kraftfull manifestation för de strävanden som legat till grund för moderata samlingspartiets demokratisyn under det grundlagsarbete som nu närmar sig ännu ett av sina etappmål.

Men stämmningsläget i den här opinionen är svåröverskådligt. Spridningen inom opinionsfältet är stor. Enskilda personer och grupper med rakt motsatta uppfattningar har ingått en allians, som på vissa håll betecknats som "ohelig". Extrema republikaner har förenats med monarkister, kommunister med övertygade icke-socialister, diktaturan-

hängare med demokrater. Alla dessa säger nej till den nya grundlagen. Men de gör det med helt olika motiv. Republikanerna säger nej därför att de vill ha republik och därför att den nya grundlagen uttryckligen bygger på monarki. Monarkisterna säger nej därför att de tror att den nya grundlagen innebär ett steg mot republik. Kraven har alltså lika mycket gemensamt som eld och vatten.

Vad dagens debatt emellertid har visat är hur starkt förankrad i vårt folk den svenska monarkin är. Den har också bekräftat att vårt lands medborgare inte vill göra rent hus med våra gamla historiska traditioner. Man vill bevara det mesta möjliga av de högtidliga former som knyter an till det förflutna i det här gamla riket. Det är inte nödvändigt, menar man, att till varje pris förändra det bestående. Vi kan inte acceptera den bristande förståelse för symbolvärdens och kulturtraditioners betydelse som präglar socialdemokraternas politik och inte minst deras syn på vår författning.

Ingen lär sväva i okunnighet om att vi moderater under förarbetet till den nya grundlagen strävade efter att kringgärda den konstitutionella monarkin med sådana former att monarkens ställning som statschef och samlande symbol för hela svenska folket klart ströks under. Vi gjorde vad vi kunde för att nå det resultatet. Under det senaste året tycker vi oss ha kommit betydligt längre än vad många av oss trodde vara möjligt för ett par år sedan. Vi har lyckats bättre säkra monarkens ställning i vårt statsskick än vad fallet skulle ha varit om vi ställt oss utanför, om vi demonstrativt hade vänt ryggen till och redovisat vår mening men därefter sagt nej till det hela. Då hade grundlagen och monarkens ställning avgjorts av partier med en klart republikansk uppfattning eller med betydligt mindre bestämd syn på monarkins betydelse för gemenskapen i nationen. Men självfallet har vi inte nått allt vad vi har strävat efter, och detta utgör motiv för oss att motionera om förändringar i den nya grundlagen.

När grundlagsförslaget behandlades i riksdagen i juni förra året, förelåg inte mindre än ett fyrtiotal reservationer och särskilda yttranden. Vi kommer nu tillbaka med dessa krav. Vi begär alltså att den nya grundlagen omedelbart skall förbättras, och vi räknar med att vi skall få stöd för våra strävanden av dagens starka opinion. Vi förväntar det stödet för våra yrkanden rörande riksdagens högtidliga öppnande – en fråga som emellertid i huvudsak inte regleras i grundlagen utan skall avgöras i annan ordning. Vi har en annan uppfattning då det gäller kvinnlig tronföljd. Det är inte bara en fråga om jämställdhet mellan man och kvinna, även om socialdemokraterna här svikit en av sina klart uttalade principer. Det gäller också att garantera monarkins bestånd. Vi kommer vidare att fullfölja vårt tidigare krav om att markera konungens ställning som opartisk symbol genom kravet att han och inte den politiske regeringschefen skall underteckna viktiga lagar och utnämningar. Vi kommer att kräva beslutande folkomröstning, då en minoritet i riksdagen begär att sådan skall anordnas i samband med grundlagsändringar. Vi kräver också en fungerande riksdag med minskat ledamotsantal och möjlighet till offentliga utskottsfröher.

Jag har, herr talman, redan strukit under hur viktigt det är att

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

medborgarna i en demokrati engagerar sig i samhällsfrågorna. Den debatt som nu pågår om grundlagsfrågan måste ur den synvinkeln betraktas som något positivt. Men det är ett faktum att inom breda medborgargrupper i dag råder stor osäkerhet om den verkliga innebörden av åtskilliga av det nya författningsförslagets regler. Och den osäkerheten leder fram till två slutsatser.

Den första är att alla partier i riksdagen har ett gemensamt intresse att genom bred information ge våra väljare en saklig redovisning av det nya grundlagsförslagets syften och innehåll. Det är därför jag har interpellert statsministern och frågat om regeringen är beredd att omedelbart ta initiativ till en objektiv, vittomfattande och allsidig information kring den nya grundlagen. Jag har ännu inte fått svar på den frågan.

Den andra slutsatsen, herr talman, är att riksdagen inte bör ta ställning till grundlagsförslaget i sådan hast, att den opinion det här är fråga om får det intrycket att vi till varje pris vill pressa fram ett avgörande innan människorna hunnit få de upplysningar de behöver och begär.

Den reaktion mot den nya grundlagen som växt fram under de gångna veckorna har också, herr talman, sin rot i den känsla av främlingskap inför myndigheter, kollektiv och även oss politiker som allt fler människor i samhället kommit att uppleva under senare år. Alltför många talar i det sammanhanget om "mygel". Alltför många talar om politiska uppgörelser över medborgarnas huvuden. Alltför många hävdar att politikerna struntar i vad den enskilde tycker och tänker och att politikerna bakom slutna dörrar "kohandlar" utan hänsyn till de enskilda människornas, de enskilda väljarnas önskemål. Det avspeglar sig i alla de brev jag har fått motta.

Kritiken är inte ny. Jag har förut här i kammaren vid debatter med statsministern vid flera tillfällen tagit upp frågan om de enskilda människornas känsla av främlingskap i dagens samhälle. Mina synpunkter har i regel avvisats av statsministern med den vanliga frasen: "Gösta Bohman svartmålar." Jag har svarat att sådana försök att vifta bort kritiken bara gör saken värre. Det är inte mig herr Palme klipper till för att tala svenska – när han använder dessa ord. Det är i själva verket en stor del av svenska folket som herr Palme slår i ansiktet, när han tillbakavisar den tolkning jag försöker ge av enskilda människors reaktioner.

Vi lever i ett öppet samhälle, som saknar motsvarighet i det förflutna. Vi vill alla att dagens medborgare skall vara samhällstillvända. Begreppet samhällskritik har blivit ett fint begrepp hos oss. Hela vår utbildning är inriktad på att ifrågasätta auktoriteter. Men när vi nu gemensamt har skapat detta den öppna debattens samhälle måste vi också dra konsekvenserna av det och vara lyhörda för människornas röster. Detta förutsätter en betydligt bättre redovisning av och information om de beslut som vi fattar här i riksdagen och i kommunala församlingar. Det är vår skyldighet att gå ut och förklara vad som sker, att göra det på ett tidigt stadium och att se till att förhandlingar sker med öppet redovisade motiv, där folkets och inte politikernas bästa är avgörande för ställningstagandena.

Tendenserna att ifrågasätta politiker och politikens syften utgör också

ett resultat, en konsekvens av socialdemokraternas "det starka samhällets politik". "Det starka samhället" är som begrepp tilltalande. För många för det tanken till en stor och öppen famn i vilken ensamma, vilna och sökande människor finner en trygg hemvist. Men det här starka samhället har också andra sidor. Det kräver fler samhällsorgan. Det kräver fler myndigheter som skall styra och ställa för oss vanliga människor. Det kräver alltså en växande byråkrati. Det kräver en allt risigare snårskog av regler, instruktioner och författningar. Och det kräver mer och mer pengar, pengar som i sista hand måste betalas av enskilda medborgares insatser.

Det är betecknande att t. o. m. många socialdemokrater i dag erkänner att deras valnederlag kanske till stor del kan förklaras av att socialdemokraterna kommit att "identifieras med överhetssamhället". Just detta är "något av en arbetarrörelsens förbannelse", skrev en ledarskribent i Fackföreningsrörelsen för några veckor sedan. Men det sambandet kan socialdemokraterna aldrig någonsin avsvära sig. Det "starka samhälle" som socialdemokratien konsekvent strävar efter har alltmer tagit sig sådana former, att det t. o. m. av sina upphovsmän döpts om till "överhetssamhälle" och blivit någonting som man i dag förlorar och inte vinner val på.

Men denna utveckling har drabbat inte bara socialdemokraterna utan även oss politiker generellt sett. Det tror jag vi skall vara medvetna om, och vi kan inte blunda för dessa tendenser. Det är vår skyldighet att söka undanröja den förtroendekris som det här ytterst är fråga om, ty den oro som kritikerna ger uttryck åt *är* en realitet. Vi kan inte vifta bort den. Vi måste alltså ge bättre information. Vi måste decentralisera ansvar och beslut. Och vi måste se till att vi inte gör kollektivet starkt på den enskildes bekostnad. Den gemenskap – jag understryker det, eftersom jag alltför ofta missförstås – den samhällsgemenskap vi alla eftersträvar måste byggas upp på oberoende, självständiga och upplysta medborgare.

Jag har vid olika tillfällen, herr talman, under höstens lopp försökt återge den verklighet som jag tror – veta kan man inte – utgör förklaringen till socialdemokraternas andra stora valnederlag i följd. Jag har beskrivit den oro inför framtiden som man möter hos dagens människor i detta välfärdssamhälle. Jag har skildrat deras reaktion mot den kollektivism i övermodets tecken som den socialdemokratiska politiken fört med sig, framför allt under de senaste åren. Det har växt fram en ny individualism – somliga kallar det egoism, men det är två helt olika begrepp – som är ett uttryck för den enskilde arbetstagarens och familjeförsörjarens krav på att få förfoga över resultatet av sitt arbete, att själv få ta ansvar för sina handlingar och att själv som oberoende individ få påverka sin och sin familjs miljö och framtid för att på det sättet göra vårt samhälle starkare och skapa en ökad gemenskap.

Jag tror att det är konflikten mellan å ena sidan de löften som givits, de förhoppningar och förväntningar som de socialdemokratiska politikererna väckt och å andra sidan den verklighet som den enskilde upplever i sin vardagstillvaro som utgör den yttersta förklaringen till de socialdemokratiska valnederlagen. Den politiska framtidsdebatten behöver ges ett annorlunda innehåll än vad den haft tidigare. Den måste inriktas inte *bara*

på begreppen trygghet och tillväxt utan också på begreppen frihet, oberoende och ansvarstagande. Vad vi behöver är alltså en diskussion om den enskilda ansvarsmedvetna människans ställning i ett samhälle där alltför många betraktar fortgående centralisering, kollektivering och byråkratisering som en helt oundviklig process.

Många av de förutsättningar för vår tillväxt som tidigare ansågs självklara har i dag rubbats. Situationen är nu en annan än den var förut. Det är lätt att dra felaktiga slutsatser av ändringarna. Men just därför behöver vi en debatt om den enskilde individens roll och om hans krav på livskvalitet. Och frihetskraven blir sannerligen inte mindre betydelsefulla i ett läge då datatekniken öppnar vidgade möjligheter för centralt fattade beslut och centralt styrd påverkan av individen.

Men socialdemokratins bidrag till den här debatten är de vedertagna. Oljekrisen och energikrisen kan bara lösas – heter det ju – genom vidgad planering och en längre gående reglering av vår ekonomi. Sådant får vi höra samtidigt som vi som privata konsumenter upplever att myndigheterna inte ens kunnat på ett tillfredsställande sätt lösa bensinransonerings problem.

När Sverige, delvis som ett resultat av den socialdemokratiska politiken, råkat in i efterkrigstidens svåraste arbetslöshetskris får vi höra, att vår framtida sysselsättning kan lösas endast genom ytterligare statliga initiativ och genom en ännu snabbare utbyggnad av statliga och kommunala verk, institutioner och företag samt en vidgad offentlig sektor.

Det finns alltså i den socialdemokratiska politiken bara ett enda recept för alla svårigheter: mera folk i allmän tjänst, mera pengar till det allmänna från arbetande människor och företag.

När man ständigt hör de här tankarna föras fram av socialdemokratiska talare, får man en känsla av att den socialdemokratiska ideologin på något sätt har stelnat i formerna. Det saknas ju ingalunda exempel runt om i världen som visar hur det samhälle ser ut och hur litet det blir kvar av den enskilda individens frihet där kollektivismens evangelium förverkligats i praktisk politik. De enskilda samhällsmedborgarna måste behandlas som självständiga och ansvarstagande medborgare. Man måste kunna lita på dem, på deras egen förmåga att ta och bära ansvar. De är inga ståndaktiga tennsoldater, som kan flyttas fram och tillbaka och dirigeras efter en aldrig så helig ideologisk strategi.

En ny, ökad byråkrati, nya regleringar och föreskrifter till tusen löser inte i längden de vanliga människornas problem. Dagens verklighet, betraktad från den enskilde individens nivå, motsvarar inte kanslihusets samhällsbild.

Visst kan man – och det har vi väl upplevt – som socialdemokratin försöka dra löje över begreppet den vanliga människan. Herr Palme brukar göra det. Men den vanliga människan är ändå en realitet. Det är på hennes uppdrag vi politiker fullgör vårt arbete. Och det är henne vi moderater åberopar, när vi påstår att det är någonting som har gått snett i samhället. Våra paroller blir kanske under sådana förhållanden inte lika eggande som socialdemokratins. Våra möjligheter att med patentmediciner lösa nya problem i det moderna samhället blir inte lika lättfattliga

som kanslihusets, det vet vi. Vi kan inte vara lika tvärsäkra. Vi hyser i själva verket en stark känsla av ödmjukhet inför ett samhälle som inte låter sig förändras med trumpetstötar och fagra fraser. Det samhället är långt känsligare för snabba förändringar och för experiment än många föreställer sig, och det reagerar på ett helt annat sätt än många tror. Kraven på fotfäste, behovet av förankring, tvånget att bygga på gjorda erfarenheter -- allt det här är för oss viktigare än visioner som kan fånga för stunden. För det är trots allt i ett väldigt slitsamt och ofta monotont och grått vardagsarbete som den enskilde upplever sin tillvaro, och det är på den där grå tillvarons grunder som han bygger upp sina förhoppningar inför framtiden. Samhällsarbete är inte löften. Det är tvärtom i väldigt stor utsträckning att vädja till den enskilda människan själv, att av henne eller honom kräva ansträngningar, kräva nya insatser och ansvar.

Efter att ha sagt detta, herr talman, vill jag stryka under att det trots de ideologiska och konkreta politiska motsättningarna mellan partierna i vårt land finns en långtgående värdegemenskap. Det är den nationella värdegemenskapen mellan våra demokratiska partier. Den utgör en av vår svenska demokratis och vår nations allra väsentligaste beståndsdelar.

Socialdemokratin är värd all respekt och beundran för sina insatser för likställdhet och rättvisa. Vi känner ofta beundran för de insatser som svensk arbetarrörelse har gjort för vår nation under gångna decennier, och vi gör det fortfarande, trots de stora meningsskiljaktigheter som föreligger mellan oss och den ideologi och den politik som dagens socialdemokrati står för. Vad jag emellertid mot den här bakgrunden har svårt att förstå är att detta stora demokratiska parti -- det största partiet i vår riksdag -- skall försätta sig i en sådan beroendeställning i förhållande till det kommunistiska partiet som socialdemokraterna har gjort i dag.

Och sedan, herr talman: Ingen har bestritt att konjunkturen i dag är svåröverskådligt. Men det är just i ett sådant läge som man har rätt att ställa krav på regeringen. Då det råder dimma över fjället eller på havet, då är behovet av fast kurs nödvändigare än någonsin, det vet alla de som har varit på fjället eller på havet. Och vi har en regering som i alla sammanhang påstått sig veta bättre än andra, som alltid gjort gällande att centrala planeringsåtgärder är överlägsna en fri marknadsanpassning. Denna regering har nu på riksdagens bord lagt en budget, grundad på bedömningar som regeringen uttryckligen förklarar sakna giltighet i dag. I rädsla att kanske göra en felbedömning avstod regeringen från att göra några bedömningar alls i januari månad. Regeringen ville alltså inte regera.

Den nya grundlagen förutsätter, som jag tror herr Fälldin påminde om, att regeringen skall redovisa en nationalbudget när riksdagen öppnas. Regeringen har alltså redan satt sig över intentionerna i den nya författningen. Människorna i vårt land, företagsamheten och oppositionspartierna fick inte det informationsmaterial som de har rätt att kräva för sina bedömningar av framtiden. Nu har vi i dag fått en viss information. Vi har fått en redovisning för konkreta förslag av statsministern i dag, på själva remissdebattens morgon. Det förslaget utgör ett paket av precis samma slag som har lagts på riksdagens bord vid de tillfällen under de senaste åren då oppositionspartierna gått ut och begärt rejäla insatser för

att bota arbetslösheten, generella stimulansåtgärder för att få hjulen att rulla. Då har regeringen kommit med en säck med olika slags åtgärder, insatser på olika områden som förvisso kan behöva stödåtgärder.

Jag vill inte här stå och plocka sönder regeringens paket i dess beståndsdelar och bedöma det ena projektet efter det andra; jag tycker att vi har anledning att vänta med en slutgiltig bedömning. Men allmänt vill jag upprepa att det är betecknande att regeringen nu som tidigare avvisar de generella konjunkturpolitiska medel som andra stater brukar arbeta med i sådana här sammanhang, och på nytt kommer med dessa selektiva paket. Nackdelen med det har herr Fälldin påvisat. Om man vidtar sådana här aldrig så välmotiverade fördelningspolitiska åtgärder, så murar man fast dem. Man har väldigt svårt att ta bort dem. Subventionerna blir bestående och de leder till ökade krav på samhället, till bestående krav på en hög skattebelastning. De drabbar alltså i sista hand de enskilda människorna genom krav på nya och högre skatter. Därför är jag – så mycket vill jag säga – tveksam till det här förslaget principiellt sett. Även om jag i vissa avseenden – då det gäller stödet åt barnfamiljerna och pensionärerna och då det gäller insatser för att försöka åstadkomma en smidig övergång till ett energisnålare samhälle – har en positiv utgångspunkt, så är jag principiellt negativt inställd till detta slags politik som regeringen nu för femte gången i rad försöker utöva och som bara leder till att vi kommer högre och högre upp på den statliga utgiftsskalan.

Jag har tidigare strukit under att en av orsakerna till osäkerheten är inte bara oljekrisen utan det chockerande tafatta sätt på vilket regeringen presenterat krisläget, förberett och handhaft åtstramnings- och ransoneringsåtgärderna. Det är inte märkvärdigt att människorna står undrande. I ett verkligt avspärrningsläge eller under överhängande kris- eller krigsförhållanden är det svenska folket berett att underkasta sig precis vad som helst. Den gemensamma solidariteten tränger då undan alla kritiska funderingar. Men det är svårare att klara den här förtroendekrisen i ett läge som dagens. Och det blir inte lättare att skjuta undan obehagliga frågor när de frågande konstaterar att Sverige före alla andra länder i Europa införde en bensinransonering, som upphävdes just när den började verka. Såvitt jag vet är Italien det enda land som i dag funderar på att införa bensinransonering. Att Italien har nära nog ett statsmonopol på bensinhandeln, statsföretaget ENI, är kanske en tankeställare så god som en annan att ta hänsyn till för alla dem som tror att staten kan lösa oljehandels problem.

Vad beror det på att regeringen gripits av denna handlingsförlamning? Det är samma handlingsförlamning som regeringen grips av så fort en krissituation börjar avteckna sig, just i lägen då behovet av en stark regering är särskilt påtagligt. Vi minns alla här i kammaren hur det var när sysselsättningssvårigheterna successivt stärktes mot hösten 1971 och hur regeringen hela tiden kategoriskt förnekade att kraftåtgärder behövde vidtas för att åstadkomma stimulans. Först när oppositionen utnyttjade det första möjliga tillfälle som oppositionen hade att presentera ett stimulanspaket, nämligen höstriksdagens början, vaknade regeringen.

Och vi är där nu igen. Den nationalekonomiska expertisen har varit hundraprocentigt enig om att vi behövde ny stimulans för att motväga

det bortfall i medborgarnas köpkraft som prisökningarna på bränsle och andra varor för med sig. Men vi fick inget regeringsförslag i det syftet förrän först i dag, efter det att oppositionens bud har legat på riksdagens bord och diskuterats öppet under bra lång tid. Det var oppositionen som på nytt tog initiativet. Vi moderater och de båda mittenpartierna krävde ett flertal åtgärder för att få den stimulans som ekonomin behövde. Motionerna visar att det finns en bred enighet bakom kraven på en sänkning av momsens – ett förslag som vi som bekant aktualiserade redan i höstas men då fick nej på. En rejäl temporär momssänkning stärker familjernas ekonomi, ger människorna mera att köpa för – den ger ekonomin den stimulans som behövs för att motverka den stigande arbetslösheten. Priserna hålls nere. Och vi hävdar bestämt att den sortens åtgärder är överlägsna de julklappssäckar med olika slags gåvor som socialdemokraterna kommer med så fort stimulansåtgärder skall vidtas.

Vad som nu kommer att hända i finansutskottet, därom vet vi ännu ingenting säkert. Det finns i utskottet en majoritet för de riktlinjer för den ekonomiska politiken som har skisserats av de tre demokratiska oppositionspartierna. Om socialdemokraterna kommer att vara beredda till jämkningar, därom vet vi ännu ingenting.

Den lotterisituation som då avtecknar sig är – jag upprepar det – ”ovärdig, onödig och omöjlig”. Men det är inte oppositionen som är ansvarig för den situationen. Det är det minoritetsparti som sitter fast i sin regeringsställning och som vägrar att lösa en omöjlig situation genom nyval. Skall nu socialdemokraterna med sina 156 mandat bakom sig hanka sig fram i regeringsställning genom samverkan med kommunisterna? Eller skall socialdemokraterna låta väljarna få möjlighet att ge sitt förtroende i val till de tre icke-socialistiska partier som i 1973 års val samstämmigt förklarat sig beredda att ta över ett regeringsansvar, om de fick det förtroendet?

Problemet 175 mot 175 är inte bara ett abstrakt problem. Bakom det ligger realiteter, bakom det ligger ställningstaganden som rör enskilda människors och familjers livsvillkor för en lång tid framöver. Det är för dem vitala frågor som eventuellt skall avgöras med lottens hjälp. Det gäller inte bara de förslag som regeringen lägger i sina propositioner. Det gäller också oppositionspartiernas motioner och motioner från enskilda riksdagsmän. Vi har redovisat våra förslag. Vi har presenterat alternativ som innebär en bättre politik än den socialdemokraterna företräder, och de ligger alltså på riksdagens bord.

Vi har för det första redovisat riktlinjer för en ekonomisk politik som syftar till att hålla nere arbetslösheten och bekämpa prisstegringarna. Och jag upprepar att en sänkning av momsens är en konjunkturpolitiskt motiverad åtgärd som stimulerar både de enskildas och samhällets ekonomi.

Vi har för det andra föreslagit reformer av vårt skattesystem som syftar till att sänka skatten för alla. Att sänka de direkta skatterna – främst marginalskafterna – redan den 1 juli skulle utgöra ett attraktivt alternativ till en momssänkning. Sveriges höga direkta skatter är roten och upphovet till många av de senaste årens svårigheter.

För det tredje har vi lagt fram förslag till regionalpolitiska åtgärder för

att stimulera de delar av vårt land som har drabbats av de senaste årens hårda omställningsprocess. Att sänka arbetsgivaravgiften - löneskatten -- med ett par procent i stödområdet skulle med säkerhet ge bättre resultat än de partiella insatser som regeringen så gärna arbetar med.

För det fjärde har vi påstått att den nuvarande markpolitiken måste revideras. Enskilda människor måste ges bättre möjligheter att äga sin mark, sin villa eller sitt fritidshus. Det markpolitiska godtycket anstår inte en rättsstat som Sverige.

För det femte drar vi i en utbildningspolitisk motion upp riktlinjerna för en skolpolitik inriktad på kvalitet i undervisningen. Mindre skolor, mindre klasser, realistiska läroplaner och en bättre ordning i skolorna främjar god undervisning. 1968 års utbildningsutredning -- U 68 -- bör ses över av en parlamentariskt tillsatt beredning.

För det sjätte redovisar vi i flera motioner förslag som syftar till att förstärka och fördjupa det svenska folkstyret. Några frågor hör ihop med grundlagen, andra rör kommunala folkomröstningar, kommunal parlamentarism, förbud mot kollektivanslutning till politiska partier och skydd för den enskildes integritet i dataåldern.

För det sjunde slår vi nu som tidigare vakt om rättstryggheten. En av samhällets allra viktigaste funktioner är att garantera rättssäkerhet. Vi har redan uppnått resultat genom den konsekvens och ihärdighet med vilken vi har förfäktat rättstrygghetskraven, och den fullföljs nu.

För det åttonde redovisar vi på det näringspolitiska området framför allt de mindre och medelstora företagens alla problem och stryker än en gång under att Sverige inte behöver ett statsdirigerat nät av bidrag utan en allmän näringspolitik inriktad på att stimulera människornas arbetslust, framåtanda och initiativkraft.

För det nionde begär vi en bättre samordning mellan vår jordbrukspolitik och strävandena att bevara vårt gamla kulturlandskap. I svältens värld måste jordbruket ges en annan inriktning än det hade under den tid då förmenta överskott ansågs utgöra ett problem.

För det tionde har vi på de familje- och socialpolitiska områdena lagt fram en rad förslag, som bl. a. vill ge alla trygghet vid arbetslöshet, pensionärerna skattefria folkpensioner och kvinnorna en reell valmöjlighet mellan yrkesarbete och hemarbete samt familjerna goda ekonomiska förutsättningar för att vårda och uppfostra sina barn.

För det elfte har vi i en brett upplagd energipolitisk motion sökt ge den hotande energikrisen riktiga och rimliga proportioner och angivit olika vägar för att överbrygga temporära svårigheter och trygga vårt lands energiförsörjning på sikt.

Vi har alltså, herr talman, på område efter område redovisat alternativ till den socialdemokratiska regeringspolitiken. Och det är dessa, liksom de andra oppositionspartiernas alternativ, som nu under denna riksdag skall brytas mot regeringens. I många frågor kommer vi säkert enligt hävdvunnen svensk förhandlingspraxis att nå gemensamma lösningar. Men i andra fall kan vår riksdag försättas i den förnedrande situationen, att lottdragning skall avgöra vad som är rätt och vad som är fel. Ett nyval är det enda sättet att komma ur den situationen.

Herr HELÉN (fp):

Herr talman! ”Ni skulle kunna skrika, ni borde göra det! Skrika, att ni blivit arresterade! Skrika att civilklädda nidingar är i färd med att infånga människor! Att de griper folk på grund av falska angivelser! Att det i tysthet pågår förföljelser mot miljoner människor!”

Så beskriver Alexander Solzjenitsyn i sin senaste bok – Gulagarkipelagen – de tankar som genomkorsade hans hjärna när han första gången arresterades.

Men Solzjenitsyn nöjde sig inte med att skrika ut sina anklagelser mot förtryckarna inför ett par hundra närvarande Moskvabor. Han valde att för en hel värld nära och intensivt berätta sanningen om förtrycket och förnedringen: ”Sanningen hade dömts till döden – den blev slagen, dränkt, bränd och gjordes till aska. Men här -- i Gulagarkipelagen – har den sammanställts, är levande och publicerad och ingen kommer någonsin att kunna utplåna den.”

Varför bedrivs det statligt organiserade kampanjer mot den som berättar sanningen om Stalins skräckvälde och slavläger? Jo, därför att Solzjenitsyn visar upp, så att det känns ända in i märgen, hur eftersträvansvärd friheten är. Friheten att kunna tala utan rädsla med sin granne och vän, att kunna kritisera regimen utan repressalier, att få läsa det man vill utan att hemliga polisen knackar på. Den friheten saknas än i dag i Sovjetunionen.

Desto viktigare är det att de som förkväver och förföljer det fria ordet får höra sanningen om sin maktutövning av oss som har frihet att tala. Solzjenitsyn är inte ensam – vare sig i sina erfarenheter eller i sina krav. Andra människor följer varje steg han tar -- och varje steg som tas mot honom.

Det finns också andra människor i Sovjetunionen som är hotade. I en färsk rapport, godkänd av Europarådet, har Per Ahlmark visat hur Sovjets judar fortfarande förhindras att utöva sin religion, bevara sitt språk och sin kulturella särart. Hur de, när de vill ta konsekvenserna och söka sig ett nytt hemland, förlorar sitt arbete och stöts ut ur samhällsgemenskapen. Detta av en regering som vid samarbets- och säkerhetskonferensen i Helsingfors skrivit under principerna om ”respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, inbegripet tankefrihet, samvetsfrihet, religionsfrihet”.

Vad skulle vårt internationella samvete vara värt om det inte fungerade också här, om det inte ledde till att vi sade ut vad vi tänker?

Den svenska riksdagen har anledning att inte bara i ord lyssna till sitt internationella samvete. 1974 är det år då riksdagen i handling skall infria sitt löfte till u-länderna. Den svenska u-hjälpen skall uppgå till 1 procent av bruttonationalprodukten senast 1974/75 – det var riksdagens beslut 1968. Jag vill påminna om den moraliska tyngd som den dåvarande utrikesministern, Torsten Nilsson, lade i det löftet. Många av oss tyckte då att ökningstakten var för långsam för att det skulle kunna gå ihop. Vi pekade länge på konsekvensen: sista året, i år, måste man ta ett extra krafttag. Löftet skall infrias. Det har stor betydelse i dag, när det är stor risk att andra industriländer i oljekrisens skugga gör avkall på u-landsstödet. Vad Sverige gör här följs noga ute i världen.

Det är en del här hemma som glömmer bort att oljekrisen är mycket kännbar för just u-länderna; de tittar då på de nyrika oljestaterna och glömmer bort de länder där svensk u-hjälp betyder mycket. De oljeproducerande u-länderna omfattar bara ca 4 procent av den totala befolkningen i den fattiga tredje världen. Många andra u-länder är själva starkt beroende av oljeimport. Deras ekonomier kommer nu att drabbas av de flerdubblade oljepriserna. Deras betalningsunderskott är redan tidigare enorma, och därför slår detta särskilt hårt hos dem.

De oljeproducerande länderna har visserligen litet vagt talat om särskilda insatser till stöd för dessa länder, men än så länge har detta stannat på diskussionsstadiet. Till det kommer att vissa u-länder för sin livsmedelsförsörjning är starkt beroende av de kemiska gödningsämnena, som just kräver energi vid framställningen. Japan, som är huvudleverantör av sådana gödningsämnen till u-länderna, har redan tvingats till vissa begränsningar i den produktionen. Detta kan få mycket allvarliga verkningar.

För den rika världen har energikrisen kommit som en chock. En del menar att den chocken är nyttig. Den industriella tekniken har under mer än 20 år formats i föreställningen om att energin är billig. Det har slösats enormt. Att tala om det mötte tidigare på sin höjd välvilliga instämmanden men just inga verkliga förändringar. Nu måste de till. Dagens meddelande att regeringen avser att underlätta för de företag som tar fram energisnåla processer i sin egen verksamhet men också i sin tillverkning och att regeringen nu också är beredd att underlätta för de husägare, enskilda eller andra, som verkligen satsar på värmeisolering, ser jag som det första tecknet på ett omtänkande från regeringens sida här.

Men den stora krisen kom plötsligt och fick därmed dramatiska verkningar. Det är klart att för många av oss har svårigheterna främst yttrat sig i litet ökat trassel i vardagen: ransoneringar som i vissa delar förefallit obegripliga och orättvisa, svårare att ta sig ifrån jobbet till hemmet och tvärtom, litet kallare bostäder osv. Men bara på några månaders sikt kan problemen växa i styrka i första hand genom ökad arbetslöshet och snabbt stigande priser — ifall vi inte kan enas i den svenska riksdagen om verkligt väsentliga stimulanser.

Vi vet hur detta slår ute i världen med väldiga förändringar inte bara inom och mellan valutorna utan också på själva marknaderna. Det finns de som räknat med att de oljeproducerande ländernas oljeinkomster skall öka från 15 miljarder dollar år 1972 ända upp till ca 90 miljarder dollar år 1974, även om detta bestrids från andra håll. En del av denna enorma summa kommer naturligtvis att förbrukas i oljeländerna själva. Säg högst hälften. Vi får ändå allvarliga störningar i världshandeln genom förekomsten av det jättelika överskottet för oljeländerna, om inte 20-gruppen lyckas att i mars forma en modell där internationella valutafonden kan skapa någon sorts buffertar. Samtliga i-länder kommer att försöka kompensera sina ökade oljeutgifter genom ökad export. Risken är sedan stor att många av de starka länderna vidtar ungefär samma typ av åtstramande åtgärder på hemmamarknaden — och att det hela leder fram till ett ekonomiskt lågvattenstånd. Då kan världshandeln skadas, och man får räkna med att det genom de snabba prisökningarna blir ökade sociala

spänningar i en del länder, där inflationstakten redan är hög.

Det finns alltså en risk med dagens energikris – att den leder till en ökad ekonomisk nationalism. Det kan se ut som en hjälp för något enstaka land en kort tid, men i ett längre perspektiv skadar man sig själv och samtliga andra. Sverige måste ta på sig som en självklar och viktig uppgift att i alla internationella sammanhang motverka sådana tendenser. Vi måste hävda frihandelns principer och trycka på betydelsen av det internationella samarbetet. Energi- och miljökriser skall lösas genom förtroendefullt samarbete över gränserna -- i stor skala – hur svårt det än är att övertyga dem som hittills föredragit att bara sitta på sina privilegier. Misslyckas vi med det kommer energiproblemen att förvärras inte bara under det här året utan under de kommande decennierna, de politiska motsättningarna mellan den rika och den fattiga världen kommer att öka och krigsriskerna ökas också.

Visst är Sveriges situation på kort sikt osäker. Men osäkerheten kan inte få leda till passivitet. Vi var den 11 januari förvånade över att regeringen så uttryckligt hänvisade till vad den kallade en genuin osäkerhet. Vi sade oss att minoritetsregeringen tydligen hade valt att vänta ut oppositionspartiernas motioner och ta viss hänsyn till bedömningarna däri. Det är naturligtvis både på gott och på ont. Herr Fälldin har redovisat de arbetsmässiga nackdelarna för riksdagen. Jag ansluter mig till hans bedömning därvidlag liksom till hans resonemang om nyval. Men avgörande för hur vi skall bedöma regeringens sätt att lägga upp sitt eget arbete är: Skall det ses som en stridshandling mot oppositionspartierna eller inte?

Jag går inte in så mycket på den rent arbetstekniska situationen i dag i riksdagen, i remissdebatten. Jag vill bara påminna om att den kunde ha undvikits om vi hade följt den regel som vi genom ären har drivit från folkpartiet: att remissdebatten skall hållas när statsverkspropositionen just är lagd. Människorna skall inte behöva vänta på riksdagens reaktioner till dess att statsverkspropositionen har tröskats igenom snart sagt vartenda forum; remissdebatten skall inte komma helt post festum. Då hade vi haft en naturlig situation att diskutera, och den nya lilla finansplan som lagts fram i dag skulle sedan ha kunnat komma in i det naturliga sammanhanget inför finansutskottets arbete och den kommande finansdebatten.

Det är ju bristen på olja som nu ter sig som väsentlig, särskilt den olja som behövs för industrin. Hittills har det väl blivit relativt få produktionsstörningar, men de serviceföretag som direkt eller indirekt varit beroende av bilen har fått känna av krisen. Att nu i detalj gå in på ransoneringsperiodens administrativa och tekniska misstag vore att spilla tid. Det viktiga är att den försörjningsplan som man grundat gårdagens beslut på verkligen blir känd för allmänheten, eftersom det finns ett glupande intresse hos svensk allmänhet just nu att få reda på det beslutsunderlag som avgör hur den enskilde i sitt dagliga liv skall få möjligheter att fortsätta att fungera normalt, att medverka i frivilliga besparingsåtgärder, att visa samhällssolidaritet. Då är det absolut nödvändigt att man, med undantag för de rena krigshemligheterna, gör en fullständig och öppen redovisning. Vi vet nu att regeringen har det

materialet, och det är viktigt som ett led i den sparkampanj som man nu lägger upp att detta förtroende visas i detaljer och upprepade gånger.

Att möta sysselsättningssvårigheterna under de kommande månaderna är en huvuduppgift för våra samhällsekonomiska insatser. För detta krävs det snabbt verkande allmänna stimulanser. Hushållen måste få råd att köpa vad som behövs när den ena oundgängliga faktorn efter den andra stadigt och snabbt blir dyrare. Avtalen på arbetsmarknaden och skatteomläggningen 1974 går ju i bästa fall jämnt upp med prishöjningarna. Och om pessimismen skulle breda ut sig i de enskilda hushållen, kommer inte ens den begränsade köpkraft som finns att användas. Om pengarna räcker till sämre, därför att priserna stiger, finns det för den enskilda människan ingenting annat att göra än att skära ner sina inköp. Det betyder att företagen då inte får anledning att tillverka lika mycket som förut och sedan börjar avskeda folk. Det är den kända cirkeln, den onda cirkeln, som vi måste bryta.

Om vi ingenting gjorde för att möta pessimismens Olle i grind skulle det verkligen vara bedrövligt. Därför är det bra att här kommer fram en gemensam bedömning av behovet av allmänna stimulanser. Det är ju inte situationen just i dag, utan det är vår bedömning av utvecklingen under de närmaste månaderna och det närmaste halvåret, som det gäller att ta sikte på för att motverka de svårigheter som kan uppstå.

Det var därför vi sade redan på riksdagens första dag, när regeringen satt och passade, att en tidsbegränsad sänkning av momsens är den snabbaste, effektivaste och bästa vägen. Först i dag får vi nu ett sidobud till detta. Det är hög tid. Finansutskottets arbete får icke försenas, utan vi måste gemensamt försöka finna metoder. Jag är för min del beredd att avstå från förlängd motionstid på den proposition som regeringen avser att lägga fram nu på fredag, just i syfte att finansutskottets arbete skall kunna ta sikte på att bli färdigt om möjligt till den dag som är utsatt i riksdagens arbetsschema.

Nu är det litet svårt att så här snabbt bedöma regeringsförslaget. Det är klart att det extra barnbidraget och det extra folkpensionstillägget i sig är bra saker — de kan ha en direkt konjunkturstimulerande effekt — men det är svårt att säga hur mycket av regeringsförslaget som i praktiken är permanenta åtgärder. Vad vi kanske måste räkna med i ett längre perspektiv är också det läge med en efterfrågeinflation, som då måste mötas med någon form av åtstramande åtgärder. Momsen har där fördelen att den snabbt kan höjas. Vi är i folkpartiet beredda att göra en moraliskt bindande utfästelse att medverka till återgång till nuvarande momsnivå den dag då konjunkturförloppet det motiverar.

Flera av de åtgärder som regeringen föreslår måste, såvitt jag förstår, komma för att stanna. Eller är det regeringens mening att t. ex. folkpensioner och barnbidrag i praktiken skall kunna sänkas om konjunkturen blir bättre? Om huvuddelen av stimulanspaketet såsom det kommer att presenteras på fredag utgörs av permanenta åtgärder, hur skall vi då klara finansieringen på sikt i ett perspektiv där vi har betydande kostnader för skatteomläggningen 1975 och pensionsålderssänkningen 1976? Detta måste vi få tillfälle att resonera igenom samlat i finansutskottet.

Jag påminner om detta därför att regeringen så ofta har frågat oss hur vi vill finansiera ökade utgifter. Då är det inte mer än rimligt att begära att regeringen har någonting att säga oss. De gamla anklagelserna mot oppositionen för s. k. ansvarslöshet, när vi har velat ta fram effektiva stimulansåtgärder, verkar litet spöklika i dag. Jag förstår att herr Palme inte vill bli påmind om dem; han får väl säga som Hamlet sade till sin faders vålnad: Vik hädan! Jag skall inte göra plågan svårare, men en påminnelse kan jag väl få komma med.

Det finns också en annan skillnad mellan mittenpartiernas förslag och förslagen i regeringspaketet. Ni har beräknat behovet av stimulanser på den försvagning av köpkraften som uppkommer efter de prisstegringar som ni själva fastställde i går. Vi har lagt vårt förslag med utgångspunkt i de priser som vi kände till när vi lade förslaget. Därför kan en diskussion när det gäller omfånget av stimulansåtgärderna vara motiverad. Vi har inte haft exakt samma utgångsläge.

En sak i regeringspaketet är jag mycket glad för: man har insett behovet av att både stimulera bostadsbyggandet och samtidigt satsa på en typ av värmeisolering och energisnålhet som är nödvändig. Det är inga småsaker det rör sig om. I ett småhus med bra isolering har kostnaderna för uppvärmning stigit med ca 1 000 kronor på ett år, och för ett hus med sämre isolering har ökningen varit 1 400 -1 500 kronor. Här måste det både på kort och på lång sikt löna sig – utöver den stimulans man får i fråga om att sysselsätta byggnadsarbetare – att kraftigt satsa på just värmeisoleringen. Det gäller inte bara småhusägarna utan också de vanliga hyresgästerna.

Det är alltså den typen av åtgärder som det lönar sig att snabbt satsa på. Däremot får vi inte i panikens tecken gripa till sådana saker som har föreslagits under de gångna månaderna, nämligen att börja bygga ut hittills outnyttjade älvar och därmed för all framtid ta bort oersättliga naturvärden. Vad man kan acceptera är förändringar i vattenmagasinens nivå. Där är det fråga om tillfälliga obchag och tillfälliga skadeverkningar, men det är inte fråga om att varaktigt förstöra för kommande generationer. Nu säger Vattenfall i dag att inte ens ändringen av nivån i vattenmagasinen behövs, men den är ändå en åtgärd som vi i svåra situationer får acceptera.

Jag vet inte riktigt regeringens principiella inställning till de ransoneringsåtgärder som har använts. Jag vet att det finns andra socialister och vänner av statlig reglering som har sett dagens energikris som en välkommen anledning till att kräva ökad statlig makt, mer förstatligande och mer reglering. De tycker sig se att energikrisen på lång sikt bara kan lösas genom att statsmakterna tar över ansvaret för produktionen och styr konsumtionen. De menar att dagens problem i stor utsträckning har sin rot i marknadsekonomin svagheter. Det vore välgörande att på den punkten få en redovisning av regeringens syn.

Det är klart att vi har en svår verklighet att beskriva. Energislösariet beror ytterst på ett gemensamt lättsinne hos oss alla, socialister och kapitalister, producenter och konsumenter i ungefär lika stor utsträckning. För fem–tio år sedan borde vi ha slagit in på den energisnålare kursen. Det gjorde vi inte. Men inte berodde det på marknadsekonomin,

Onsdagen den
30 januari 1974

Allmänpolitisk
debatt

utan det berodde på att vi inte såg problemens räckvidd med tillräcklig klarsyn. Ett statligt ägande kan inte vara någon garanti för att vi verkligen får den nödvändiga utvecklingen mot ett energisnålt och miljövänligt samhälle. De statliga myndigheter och verk som sysslar med energifrågor och energiproduktion har gjort sina insatser t. ex. för landskapsvärden, men de har i många fall vänt tummen ner när det gällt att rädda oersättliga miljövärden. Risker att få en snabbt svällande statlig byråkrati som skall reglera i varje vrå av samhällsekonomin har i ett nötskal belysts under de veckor då man varit tvungen att improvisera fram personalförstärkningar inom de myndigheter som handhar ransoneringen.

Jag tycker att de förhållandevis beskedliga ransoneringar och regleringar som det hittills varit fråga om borde vara en tankeställare för dem som tror att det skulle finnas någon genväg till ett rättvisare och mänskligare samhälle. I släpståget på permanenta ransoneringar skulle det följa en hastigt svällande byråkrati, orättvisor och konstigheter, spekulanter och svarthörshajar.

Problemet är hur vi skall skapa detta rättvisare och mera miljövänliga samhälle utan att bygga in oss själva i en sådan jättelik byråkrati, utan att skapa en övertung statsmakt och en allt hårdare toppstyrning. Det här är inget abstrakt prat, utan detta är någonting där Sverige befinner sig väldigt nära ett avgörande. Vi är på väg in i en situation med alltmera makt koncentrerad till regering och myndigheter, till några få mäktiga organisationer och till ett rätt litet antal mycket mäktiga företag. Det finns en risk att de tre enheterna – staten, organisationerna och de stora företagen – skapar en nära nog gemensam makttopp.

Det här yltrar sig på väldigt många sätt. I en rad fall finns det till synes rationella argument för de stora enheterna. En mängd ekonomer och tekniker tror att de kan hjälpa oss att lösa hela sjukvårdens problem genom att samla alla uppgifter om patienterna i fasta dataterminaler. Här går det att spara liv och pengar, säger de optimistiskt. Men väldigt många av dem glömmer vart människan tar vägen, risken för att det blir ett fel i kodningen. Ta det triviala fel som gjorts vid kodningen nu under den gångna ransoneringsperioden! Översätt det till ett område som sjukvården där det verkligen skulle gälla enskilda människors liv och inte bara sådana obehagligheter som att man fått en felaktig ranson.

Jag skall försöka svara på min egen fråga hur man kan undvika att skapa den här övertunga statsmakten, den här kraftiga centraliseringen. Det finns några villkor som måste uppfyllas för att samhällsutvecklingen skall stämma med vår liberala grundsyn.

För det första måste vi skapa en jämnare och rättvisare fördelning av välfärden. Då får vi inte ett ögonblick glömma bort att det är de svagaste som drabbas hårdast. Skulle vi falla för att odelat tala för de starkas frihet från tyngande skatter och annat elände, då fräter vi på den samhällsgemenskap som bara kan utvecklas genom att sociala och ekonomiska klyftor utjämnas. Om vi skall kunna skapa ett mänskligare samhälle måste vi känna en levande styrka i människans upplevelser av den sociala samhörighetens krav. Det liberala frihetskravet vänder sig *mot* en egoistisk mentalitet; det vill skapa utrymme för idealitet, social rättfärdighet och ansvars känsla.

Det är något av detta som jag saknar i den livsform som man ibland benämner den nya individualismen och som moderata samlingspartiet bara ibland och delvis markerar distans till. Existerar det en ny individualism frågar jag mig på vad sätt den avviker från den urgamla egoismen. Det blir alltid något kallt och hårt i de krav på frihet som saknar gemenskapens dimensioner.

För det andra måste vi ha en näringspolitik som motverkar koncentration och sammanblandningsekonomi. Risker med sammanblandningsekonomi är att statsmakten kommersialiseras i stället för att företagen blir mer sociala. Och nog måste de som sitter i regeringen och nu gång på gång tar ställning till de med näringslivet gemensamma projekten fråga sig: Kan vi i det läget bibehålla vår ursprungliga sociala målsättning? Vi måste här satsa på att i förväg begränsa utrymmet för en del av marknadskrafterna, nämligen de som verkar för ökad koncentration och de som hittills drivits på av statens näringspolitik.

Häromdagen slog näringsfrihetsombudsmannen larm om förhållandena på livsmedelssektorn. Han frågade bl. a.: Varför skulle inte Pågens kunna köpa sitt mjöl av Kungsörnen utan kartellavtal? Det var en fråga som ingen kunde besvara. Truster, karteller och avtal av den typ som näringsfrihetsombudsmannen slog ner på går ju ut över konsumenterna. Monopolen ökar. Uppköpen av familjeföretagen går skrämmande fort. De måste i stället få en chans att överleva.

För det tredje måste vi skapa en offentlig sektor, som ger mer av personlig kontakt och gemenskap, mindre av byråkratisering och social kontroll. Just därför att det är vård, utbildning och omsorg som kräver växande resurser, skulle det ju te sig som ett rent hån, om vi misslyckades att vara mänskliga i människovården. Då skulle ju P. C. Jersild få rätt i sin skrämmande framtidssatir och parodi på hur den offentliga sektorn fungerar. Men han och andra skriver ju inte för att få rätt utan för att i tid sätta stopp för omänskligheten. Skolor skall inte byggas och hanteras så att lärare och elever springer om varandra och är rädda eller arga, utan så att man i små enheter kan se varandra i ansiktet och känna förtroende.

Vi har alla haft svårt att inse att det moderna samhället är oerhört mycket sårbarare än det gamla. Det hänger egentligen bara ihop tack vare sina nerver. De nerverna är inte enbart elektronik, väggar av betong och vägar av asfalt utan också människor, människor som litat på att tåget går i rätt tid, att flygplanet inte blir kapat, att rösthemligheten inte rubbas och att datarutinerna i sjukvården inte förtar deras rätt till privatliv. Så snart förtroendet går sönder, riskerar de mänskliga kommunikationerna att gå i stå. Man får sätta in dyrbara efterkontroller, som tar alldeles för mycken tid och kraft. En hel mängd av det som borde göras blir då inte gjort.

Såvitt jag förstår är detta ytterst en fråga om demokratins villkor och arbetsmetoder. I många länder pågår i dag en alltmer oroad debatt om demokratins möjligheter. Många kommer till mycket pessimistiska slutsatser. De varnar för den samlade effekten av ekonomiskt missnöje, förakt för politikerna och de demokratiska institutionerna samt känsla av vanmakt och isolering. Men en del av kritikerna anar eller hoppas på nya möjligheter för en höger- eller vänsterreaktion, poujadiströrelser eller

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

vänsterrörelser med krav på extrema och våldsamma lösningar. Därför blir jag upprörd när man kallar den representativa demokratins normala samarbetsformer för mygel.

Samtidigt måste jag erkänna att det finns anledning att bli än mer upprörd, när den representativa demokratins egna företrädare ger uttryck för en inställning, som är helt oförenlig med vår egen uppgift och det ansvar vi tagit på oss. Något så aningslöst skrämmande som det jag hörde i lunchekot i går av den socialdemokratiska riksdagsmannen Stig Olsson, nämligen hans principiella motivering för att man i domstolarna skall insätta enbart personer valda på ett partis mandat och utestänga andra, har jag inte upplevt på länge. Det kan naturligtvis alltid inträffa olyckshändelser i ett parti – en enskild medlem eller riksdagsman kan säga saker som partiet ogillar – men detta var så allvarligt att om inte den socialdemokratiska partiledningen tar ställning till det inträffade inom några få dagar, har det nog kommit för att stanna i den politiska debatten. Herr Palme brukar med skäl varna för en politisering av domstolarna. Här var det just detta som begärdes.

Jag tror att vi verkligen måste anstränga oss för att skapa förtroende för de demokratiska institutionerna, och det kan bara skapas genom förnyelse och utveckling och inte genom att endast försvara det bestående. Det är samtidigt nödvändigt att gå till offensiv kamp mot dem som vill utnyttja ett misstroende mot demokratin i egna syften.

I dag upplever vi att kommunisterna i Sverige med stora åthävor talar om de mänskliga fri- och rättigheterna, om hur odemokratisk den nya grundlagen är. Vi är nog en del som har litet svårt att utan vidare acceptera detta nyväckta patos som äkta och djupt känt.

Det är för det första inte ointressant att de mänskliga fri- och rättigheterna som herr Hermansson och hans vänner nu så varmt talar om inte i verkligheten – hur det är på papperet är litet olika – existerar i något enda land där kommunisterna kommit till makten. Herr Hermansson kanske bedyrar att han ogillar det och att det är en annan sorts socialism som skall byggas i Sverige, en friare och mer tolerant socialism än vad vi hittills har sett prov på. Men liknande försäkringar har i alla tider utfärdats av kommunistiska politiker fram till dess att de själva tillförsäkrat sig makten. Sedan har det inte varit mycket bevänt med de liberala attityderna.

För det andra är det inte heller ointressant att herr Hermanssons egna dokumenterade politiska planer går stick i stäv mot hans andra ambitioner att framstå som de demokratiska rättigheternas försvarare. Läser man kommunisternas partiprogram är det inte lätt att tro att just vpk skulle vara ett tryggt värn för de medborgerliga rättigheterna eller för demokratin. Där talas t. ex. om en "revolutionär regering" som kommer att stödjas av en "majoritet i folkrepresentationen". Det är knappast av en slump som det inte står "majoritet i riksdagen", för herr Hermansson ville ju helt enkelt inte binda sig för att i varje läge respektera riksdagen, när partiprogrammet antogs. Han är tydligen i förlängningen beredd att upplösa riksdagen och stödja sig på en folkrepresentation som den nya regimen själv konstruerar. När en av herr Hermanssons aktiva partivänner, med uppdrag i partiet, häromveckan i Dagens Nyheter skulle förklara hur

det systemet skulle fungera, skrev han att en förutsättning för den socialistiska demokratin var att de folkliga maktorganen – som alltså inte var riksdagen – beväpnades. Det lär inte vara för att skydda alla medborgarnas fri- och rättigheter som kommunisterna vill skapa sådana beväpnade organ.

Ett parti som i vissa väsentliga delar står främmande för den demokratiska värdegemenskapen kan inte väcka förtroende när just det partiet försöker framstå som en garant för individernas integritet. När herr Hermansson engagerar sig för de demokratiska rättigheterna har jag svårt att se annat än att det är från rent taktiska utgångspunkter. Det är, som han själv vidgår i en färsk, mycket öppen hjärtig artikel i senaste numret av vpk:s ideologiska tidskrift *Socialistisk debatt*, därför att de demokratiska fri- och rättigheterna i hans tolkning underlättar kampen för socialismen. Men det är tydligen bara under ett visst historiskt skede som kommunisterna är beredda att försvara och betjäna sig av just dessa medborgerliga rättigheter. När det skedet är över krävs en ny taktik, och då svalnar nog herr Hermanssons tillfälliga intresse för de liberala värdena.

Det är glädjande att det på andra håll har blivit fart på debatten om våra grundlagar. Jag tycker att det är glädjande därför att det kompakta ointresset ännu för ett år sedan var ganska kvävande. Vi var en del som försökte råda bot på det ointresset, men det räckte inte för att bryta det allmänna talet om att för författningsfrågor intresserar man sig inte längre i Sverige. Det är klart att det var lättare på ett sätt förr, när i författningsfrågorna ingick en sådan sak som den allmänna och lika rösträtten, men ytterst är det ju fråga om en fortsättning på precis samma kamp som man då stred från liberalt och socialdemokratiskt håll för att bryta de gamla privilegierna. Det finns ingen fråga som bättre binder ihop ledarna för den liberala och frisinnade rörelsen genom snart ett århundrade än den här: Hur skall en författning för ett demokratiskt samhälle utformas och utvecklas? Det går en rak liberal linje från S. A. Hedins kamp mot den förtryckande byråkratin och för den enskilde riksdagsmannen som folktribun, som folkets talesman – det var i slutet av förra århundradet –, över Karl Staaffs envetna strider för den parlamentariska demokratin mot herremakt och kungamakt, för den allmänna och lika rösträtten, över Nils Edéns genomförande av rättvisa på valdagen åt kvinnorna, över Bertil Ohlins mångåriga arbete för en enkammarriksdag som gjorde väljaren suverän på valdagen, fram till dagens liberala krav på när demokrati och på grundlagsskydd för de medborgerliga fri- och rättigheterna. Vi vill tvärtemot kommunisterna ha en riksdag, som hamnar i det politiska livets centrum. Och vi kommer inte att förtröttnas i de ansträngningarna.

Det är mot denna bakgrund jag måste tycka att det på ett sätt varslar om friskhet i demokratin, när en sådan opinionsstorm kan blåsas upp mot grundlagsförslaget som den vi varit med om de senaste veckorna. Men samtidigt måste vi ha rätt att peka på den chans som just den opinionen missade. När vi i vintras och våras arbetade med en katalog över de grundläggande fri- och rättigheterna, som vi menade borde skrivas in i grundlagen, var det stört omöjligt att få i gång en motsvarande bred

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

debatt utanför riksdagen.

Det är klart att vi saknade just då cirkulärbreven från opinionsgrupperna. Vi hade önskat att det då funnits talonger i tidningarna att skicka in för dem som ville ge uttryck för sin mening. Vi tyckte att det hade varit motiverat med information om vad grundlagsförslaget innehöll, både om förtjänster och om svagheter. Men då kände vi det som om vi talade in i en säck. Nu har intresset vaknat, och jag skall inte sjunga någon grämelstens visa över att det kommer sent. För även om den regeringsform vi har är sedan 1809 är det inte meningen att den som nu skall antas skall vara lika länge – 165 år – och att nästa reform skall klubbas här av en annan talman år 2139. Vi vet att det finns brister i de nya grundlagarna också. Det kommer Per Ahlmark och Björn Molin att särskilt gå in på senare i debatten. Men vi vet också – och det är det avgörande – att de är väsentligt mycket bättre än 1809 års alltjämt gällande grundlag.

Och här skulle jag vilja vända mig till hela svenska folket som är intresserat och säga att folkpartiet godtar inget förslag som på minsta sätt skulle kunna misstänkas vara ett hot mot de grundläggande fri- och rättigheterna. Det är inte sant att tryckfriheten berörs. Det är inte sant att mötesfriheten, religionsfriheten, föreningsfriheten och yttrandefriheten är i fara genom det nu vilande grundlagsförslaget. De får snarare ett starkare skydd än tidigare. Om det inte vore så skulle aldrig folkpartiet ge det vilande grundlagsförslaget sitt stöd.

Däremot är det sant att det vilande grundlagsförslaget inte ger tillräckligt skydd. Förslaget har vissa svagheter, men det blev bättre än det ursprungliga förslaget därför att majoriteten drog sig tillbaka vid utskottsbehandlingen och gick med på att skriva in fler rättigheter i grundlagen redan då, däribland rätten till fackliga stridsåtgärder. Visst kunde vi i våras ha begärt att hela vår katalog över fri- och rättigheter skulle läggas till grund för riksdagsbeslutet just 1973. Men hade vi gjort det skulle majoriteten – det sade man i varje fall – sannolikt ha glidit tillbaka till sin gamla ståndpunkt att en utförlig paragraf över fri- och rättigheterna i grundlagen bara var till besvär. Vi valde därför att medverka till en första förbättring, mot löftet att arbetet skulle fortsätta till 1976. Den utredning som vi har begärt skall vara klar i början av nästa år. Jag hoppas vi då får hjälp från alla dem utanför riksdagen som nu är oroade, så att vi 1976 kan komplettera grundlagen med ett utbyggt kapitel om våra medborgerliga fri- och rättigheter. Jag upprepar till sist: Redan med det nu vilande grundlagsförslaget kommer vi att skydda några av dessa fri- och rättigheter bättre än med 1809 års alltjämt gällande grundlag.

Den här situationen att debatten kommer så att säga ett år för sent visar en sak: hur viktigt det är att människorna får inblick i vad riksdagen håller på med, vad besluten betyder. Det finns en ny värdeskala i massmedia som vi inte kan göra mycket åt, där politiska pikanterier och gissningar tar över upplysningar om vad som faktiskt händer i riksdagen. Men vad vi kan göra någonting åt är riksdagen själv. Vi kan också bekämpa den här nya värdeskalan i den offentliga debatten men inte på annat sätt.

Vi har från folkpartiet försökt att verkligen förmå riksdagen att ta itu med sig själv. Vi har i årtal drivit kravet på offentliga utskottsutfrågningar. Det är viktigare nu än någonsin. Här skulle ju vem som helst t. ex. i näringsutskottet kunna följa resonemanget om dagens energikris och i konstitutionsutskottet i föl, om den här rätten hade funnits, i detalj ha kunnat följa de viktiga utfrågningarna av experter om hur man skulle klara den svåra uppgiften att få in fri- och rättigheter i själva grundlagen.

Jag skulle därför vilja sluta, herr talman, med en direkt fråga till de socialdemokrater och centerpartister – herr Fällidin undantagen, som på ett tidigt stadium visat insikt i vad det gäller – som stoppat rätten till offentliga utskottsutfrågningar: Är ni beredda att tänka om? Gör det då inte bara för den svenska riksdagens skull utan för att våra väljare och uppdragsgivare skall ha samma chans som vi – ja bättre chans än vi hittills haft i riksdagen – att i rätt ögonblick få rätta fakta, att ta del i debatten före beslutet och därmed förstärka den representativa demokratin. Det är närdemokrati, och det skulle vara en hjälp att motarbeta de krafter som nu med falska förutsättningar och falska bevis går till kamp mot den representativa demokratin.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Den 27 januari var ettårsdagen av Parisavtalen om Vietnam. Dessa var en stor seger för Vietnams folk. USA-imperialismen tvingades att avbryta sitt öppna krig i Vietnam, att upphöra med sitt folkmord, utfört med den moderna teknikens och vetenskapens alla djävulska möjligheter. Många års terrorbombningar, krigföring med brinnande napalm och gifter mot människor, djur och gröda lämnade ett sargat folk och ett förött land. Men en väg till fred hade öppnats och detta såg vietnameserna som det väsentliga.

På denna väg till fred har det emellertid visat sig finnas många hinder. Kriget i södra Vietnam har fortsatt och skördat tiotusentals nya offer. Marionettregeringen i Saigon vägrar att följa bestämmelserna i Parisavtalen. Med stöd av USA har den fört en politik av provokationer och väpnade attacker, som innebär stor risk för att krigets flammor återigen slår upp över hela Vietnam.

I detta läge finns det tre viktiga uppgifter för vilkas lösning även den svenska riksdagen och regeringen måste göra kraftfulla insatser. Den första är att i alla sammanhang driva kravet att USA och Saigonjuntan måste respektera och följa Parisavtalen. Den andra är att kraftigt öka det materiella biståndet till återuppbyggnaden i Nordvietnam och i de befriade områdena i söder. Det är beklämmande – men samtidigt avslöjande för moderata samlingspartiets inställning – att moderata riksdagsmän i en motion nu kräver att det svenska biståndet till Nordvietnam skall upphöra. Tydligare kan man inte gå folkmordspolitikens ärenden! Jag tror inte, herr talman, att Östen Undén, som här hyllades, skulle ha gillat moderaternas krav. Den tredje uppgiften är att understödja den provisoriska revolutionära regeringens ansträngningar bl. a. genom att Sverige äntligen erkänner PRR. Det är komprometterande för svensk neutralitetspolitik att detta inte skett för länge sedan.

USA-imperialismens krig i Indokina har inte varit någon tillfällighet. Det är inte heller Nixonregeringens nuvarande sabotage av Parisavtalen. De stora amerikanska trusternas och spionagebyrå CIA:s medverkan i den fascistiska kuppen mot folkfrontsregeringen i Chile var heller inte någon tillfällighet.

Imperialismen är ett system för ekonomiskt och politiskt herravälde över andra länder och folk. Kapitalexport, erövring och uppköp av råvarukällor, kamp om marknader, kriget som en fortsättning med andra medel av den ekonomiska och politiska kampen är typiska för imperialismens system.

I vad gäller Indokina har sambandet varit helt tydligt mellan USA:s angreppskrig och beslutsamhet att hålla Sydvietnam underkuvat å ena sidan och de rika oljetillgångarna i området å andra sidan. I utvecklingen i Mellersta Östern har under årtionden sammanhanget mellan oljeresurserna och de imperialistiska staternas politik varit påtagligt. Och just nu upplever svenska folket, liksom en rad andra folk, hur de är utsatta för angrepp från de stora imperialistiska oljetrusterna i ett ekonomiskt och politiskt krig.

De stora oljebolagen, som domineras av amerikanskt kapital, har lagt upp sin strategi mycket skickligt. De har fått en mycket god hjälp på det psykologiska planet av borgerliga massmedia och politiker. När de kapitalistiska oljebolagen skär ned leveranserna av olja och bensin till Sverige och kraftigt höjer sina priser och profiter, då kastar man skulden för detta på de arabiska länderna. "Oljeschejkerna", som det heter, görs till de stora busarna i dramat, medan oljetrusterna och deras filialer i Sverige låtsas arbeta oegennyttigt i folkförsörjningens tjänst. Detta är ju bedrägeri och humbug!

Alla experter som grundligt studerat oljefrågorna – det må vara fransmannen Jean-Marie Chevalier, kanadensaren Charles Levinson eller svensken Gunnar Adler-Karlsson -- har kommit till samma slutsats: Det som kallas oljekris är en situation som de stora internationella oljebolagen själva har skapat för att driva upp priserna på oljan och därmed öka sina profiter och investeringar. Oljebolagen har utnyttjat krisen i Mellersta Östern och arabstaternas produktionsbegränsningar som en fasad för att skapa det nödvändiga psykologiska klimatet. Bolagens taktik i psykkriget – och den borde vara mycket intressant att studera för herr Svensson i Eskilstuna och andra ansvariga för den psykologiska försvarsberedskapen i Sverige -- har varit att få alla att acceptera och tro på ständiga prishöjningar, att driva upp en olje- och bensinhysteri. De som gjort de stora vinsterna på denna är just de internationella oljebolagen, Esso, Shell och BP och allt vad de heter, de där vilkas svenska filialer haft det så knackigt att de inte kunnat redovisa ett enda öre i vinst eller skatt.

Ett av syftena med prishöjningspolitiken har enligt specialisterna varit att driva upp priset på oljan från Mellersta Östern till en sådan nivå, att de stora fyndigheterna i Alaska och i Nordsjön trots högre utvinningskostnader skulle ge goda profiter. Och något längre bort i perspektivet ligger att energi ur kol, skiffer, kärnkraft osv. skall bli prismässigt konkurrenskraftig med energi ur olja, en sak som är särskilt viktig när USA:s oljetillgångar börjar att sina. De stora amerikanska oljebolagen har

slagit under sig huvudparten också av dessa nya energikällor.

Det är alltså riktigare att tala om oljekriget än om oljekrisen. Och huvudfienden i oljekriget är de stora internationella oljebolagen. Hur skall svenska folkets intressen kunna värnas mot denna fiende? Ja, inte går det genom det handlings sätt som regeringen och myndigheterna följt under årtionden och som man nu fullföljer, nämligen att göra sig beroende av oljetrusterna i vad det gäller både försörjning och information om försörjningen.

Nu får allmänheten sota för socialdemokraternas och de borgerliga partiernas vägran att gå med på kravet om att staten borde överta den privata oljehanteringen. Detta förslag ställdes för snart trettio år sedan av en statlig utredning. Riksdagen har upprepade gånger haft frågan uppe till behandling genom kommunistiska motioner, men de övriga partierna har sagt nej. Ett statligt bolag för oljeimport och all oljehantering inom landet i kombination med långfristiga handelsavtal direkt med de oljeproducerande länderna skulle ha gett Sverige ett mycket bättre läge. Det är också den linje man måste slå in på för framtiden. Det nu pågående oljekriget från de stora trusternas sida kommer inte att bli det sista.

Mycket av vad som tilldragit sig bakom kulisserna under de senaste månadernas oljekrig är fortfarande okänt för den stora allmänheten. Det är viktigt att de stora internationella oljetrusternas spel och manipulationer ordentligt kartlägges, så att riktiga slutsatser kan dras. I USA har kongressen satt i gång sådana undersökningar genom sina utskott.

Jag ställde för två veckor sedan en fråga till regeringen om den avsåg att göra en undersökning av oljebolagens manipulationer. Ett svar sägs komma först om ytterligare två veckor. Skall det verkligen behövas en månad för att ta ställning till och ge ett svar på en sådan fråga? Att en sådan undersökning är nödvändig och berättigad framgår av att oljetrusternas svenska filialer enligt uppgift inte fått den tilldelning av olja och bensin från sina moderbolag som de vid en jämn fördelning borde ha erhållit. Kan statsministern eller handelsministern bekräfta denna uppgift, och vilka slutsatser drar regeringen av den?

Finns det då enligt vår mening inga allmänna problem när det gäller energiförsörjningen? Problemen är stora; man kan tala om en energikris för att framhäva farorna. Men det handlar enligt vår mening inte främst om tillgången på energi, utan om sättet att använda energin. Det handlar om en kris för det ekonomiska system vars grundval är misshushållning, utsugning och social orättvisa.

En avgörande förutsättning för den kapitalistiska tillväxten, som drivs av jakten efter profit, har varit en ständigt ökad tillförsel och förbrukning av energi. Mellan 1955 och 1972 ökade energiförbrukningen i Sverige med 4,7 procent per år. Den skulle med samma tillväxt behöva fyrdubblas fram till år 2000. Redan den hittillsvarande utvecklingen har betytt rovdrift med viktiga energi- och råvarutillgångar, samtidigt som det rådande ekonomiska systemet inneburit att inte folkets behov utan kapitalets profit varit avgörande för hur tillgångarna använts.

Det hävdas ibland att levnadsstandarden för folkflertalet bara kan höjas genom en förbrukning av energi i ständigt växande takt. Det är

felaktigt. Slöseriet med energi är tvärtom ett hot mot sysselsättning och levnadsstandard. Bättre varor sparar energi och ger ändå ökad nytta. Produktion av ting utan social nytta hindrar satsningen på många angelägna behov. Levnadsstandard är lika mycket kvalitet som kvantitet. Man måste på allvar i hela samhället börja väga olika sätt att använda arbete och materiella tillgångar mot varandra. Skall vi bygga mera daghemsplatser eller mera motorvägar? Är det bättre att satsa på hälsovården än att kasta ut miljarder till Viggenprojektet? Är det bättre med kortare arbetstid än med färgtelevision? Frågeställningarna kan göras många.

Men det viktiga är följande: För att det över huvud taget skall ha någon mening att diskutera sådana frågor måste vi skapa förutsättningar för våra svar på dem, för att vårt val mellan olika alternativ kan genomföras. Detta betyder att kapitalisternas och företagens profit inte längre får vara avgörande för vad som skall produceras. Ty om profiten får fortsätta att avgöra, hur skall vi då kunna stoppa slöseriet, rovdriften, misshushållningen? Det är nödvändigt att vi gemensamt planerar ekonomin, gemensamt bestämmer hur arbetskraft och materiella tillgångar skall användas. Detta kräver planhushållning och socialism. Vi måste få en övergång till produktion för folkets behov.

Det finns olika steg i denna övergång till större planmässighet i produktionen. Några borde vara möjliga att ta omedelbart, andra kräver förändrade politiska maktförhållanden. Ett statligt oljebolag är inte socialism. Sådana finns i flera kapitalistiska länder, t. ex. i Italien och Finland. Men ett statligt oljebolag i Sverige skulle betyda frigörelse från beroendet av de stora, främst amerikanska oljetrusterna, något som en folkmajoritet omedelbart bör kunna vara anhängare av. En ökad satsning på den kollektiva trafiken, en sänkning av SJ:s taxor – som vårt parti föreslagit – och en begränsning av privatbilismen i städerna skulle vara till fördel för majoriteten av medborgarna. Sådant är heller inte socialism, men det kräver ingripanden i samhällsekonomin som trampar starka kapitalintressen på tårna.

Det finns i Sverige en bred och växande opinion som vill slå vakt om miljön och hindra en fortsatt rovdrift med naturtillgångarna. Den opinionen måste dra politiska slutsatser av sitt ställningstagande. Den kan inte fortsätta att vara grön, om den vill nå resultat, den måste bli röd.

Kravet på ökad planmässighet är också det enda logiska svaret på den osäkerhet om utvecklingen inom den svenska ekonomin varom det nu talas så mycket. Man vet inte hur oljetillförseln skall bli, och därför är man ännu osäkrare än vanligt om utvecklingen av produktion, sysselsättning och priser. Särskilt de borgerliga partierna klagar över denna osäkerhet. Men då faller det sig naturligt att säga till dem: Osäkerheten är ju i grunden en produkt av det privatkapitalistiska system som ni försvarar med näbbar och klor. Ni kan inte både försvara det system som skapar osäkerheten och samtidigt klaga över osäkerheten. Ni gör er skyldiga till dubbelspel.

Genom regeringens finansplan går samma osäkerhet om utvecklingen. Det är en återspeglning av socialdemokratiens politiska huvudlinje under de 40 år den suttit vid regeringsmakten. Den har avstått från att söka styra

den ekonomiska utvecklingen. Den har drivit en politik av anpassning till kapitalismens lagbundna utvecklingstendenser och till de beslut som träffats av dem som har makten över ekonomin. Därför är man också i dag beroende av rapporteringen och besluten från de internationella oljetrusterna.

En stor del av de borgerliga partiledarnas anföranden här i dag har gått ut på att motivera behovet av stimulanser till näringslivet, som det heter. Deras förslag och krav kan föranleda en rad reflexioner.

För det första är det av intresse att konstatera det medgivande om det kapitalistiska systemets oduglighet som ligger i förslagen om stimulanser. Kapitalismen har ju alltid förut från borgerligt håll ansetts självreglerande. Staten skulle ingripa så litet som möjligt i dess verksamhet. Nu tvingas man medge att kapitalismens system inte kan utnyttja den befintliga produktionskapaciteten, att det alstrar arbetslöshet och stora prisstegringar samtidigt, att staten måste gripa in. Men de borgerliga partierna drar inte den enda rimliga slutsatsen av detta, nämligen att kapitalismen är mogen att skrotas ner och ersättas av ett bättre ekonomiskt system.

För det andra är det viktigt att fastslå, att de borgerliga partierna inte heller drar några som helst slutsatser av det faktum att den s. k. stimulanspolitik, som förts under ett antal år, helt har misslyckats. Dessa stimulanser har föreslagits av regeringen, men tacksamt anammats av de partier som med en något formell term kallar sig oppositionspartier. Kapitalägarna har ju de senaste åren fått bidrag under praktiskt taget alla konton i sin bokföring. Bidrag utgår om de anställer äldre arbetskraft, om de anställer handikappade, om de anställer ungdomar, om de anställer kvinnor, om de utbildar arbetskraft, om de upphör att förstöra miljön, om de bygger upp sina lager, om de investerar inom vissa områden, om de fortsätter drift som de tänker lägga ned. Kapitalägarna får skattebefrielse för vissa investeringar eller delar av dem, de kommer undan stora skattebelopp genom att bygga upp investeringsfonder, de får stödbeställningar från staten. Kapitalägarna slipper betala en växande del av forsknings- och utvecklingsarbetet — det gör i stället staten. De slipper ta risker i vissa projekt genom att staten går in som delägare eller medfinansier. I sanning — vi lever i ett mycket utvecklat understöds-samhälle. Men alla dessa understöd eller stimulanser till kapitalet har inte förmått att hålla arbetslösheten nere vid tidigare siffror. Den ökar tvärtom för varje konjunkturperiod.

För det tredje är det intressant att konstatera vilket ekonomiskt kvacksalveri de borgerliga partierna gör sig skyldiga till när de nu säger sig vilja "stimulera ekonomin" och minska arbetslösheten. Sin logiska höjdpunkt når detta kvacksalveri i ett par folkpartiriksdaysmäns förslag att man skall dela ut checkar till hela svenska folket för att stimulera köpkraften och hålla hjulen i gång. Ingen har väl i och för sig något emot att få en check på posten, och den sammanlagda köpkraften ökar utan tvivel genom en sådan operation. Det kan man inte förneka. Problemet är bara att någon antagligen skall betala checkerna, och då minskar köpkraften precis lika mycket.

Folkpartiriksdaysmäns privata förslag är ändå rättvisare än det

huvudförslag för att "stimulera ekonomin" som de borgerliga partiledningarna enat sig om. Senast de lade fram det förslaget här i riksdagen var motivet att uppmuntra julhandeln, och det syftet hade säkert åstadkommits om förslaget då blivit verklighet. Men någon nämnvärd betydelse för sysselsättningen lär det inte få, om man först sänker momsen och sedan höjer den igen efter – låt oss säga – sex månader. Detta förslag gynnar dem som har höga inkomster och pengar på banken. De kan under de borgerliga partiernas halvårslånga realisation köpa dyra grejor 5 procent billigare. De som har låga inkomster får naturligtvis också under den tiden köpa varor billigare, men deras tillgångar räcker till avsevärt mindre inköp. De borgerligas förslag är alltså fördelningspolitiskt oriktigt, eftersom det gynnar de feta bankkontona. Och det har ringa eller ingen sysselsättningseffekt. Och de 4 miljarder som det kostar skall också betalas av någon.

De borgerliga partierna har liksom regeringen en oriktig uppfattning om orsakerna till arbetslösheten och prisstegringarna. De ser båda arbetslösheten som väsentligen ett konjunkturproblem, som en tillfällig företeelse. Verkligheten är ju i stället att arbetslösheten blivit ett varaktigt sår, en kronisk sjukdom hos kapitalismen. Inflationen och den fortgående försämringen av valutorna har också blivit en ständig följeslagare till det kapitalistiska systemet under dess monopolistiska period, som samtidigt är en period av nedgång och förfall.

Arbetslösheten och dess orsaker avskaffar man inte med utdelning av checker eller tillfällighetserbudanden om lägre priser på samma sätt som en matvaruaffär kör med lockpriser. Nej, det krävs helt andra och genomgripande åtgärder för att lösa dessa stora problem.

Den ekonomiska politiken måste ha som grundläggande målsättning att bereda väg för en samhällsomvandling till socialistisk planhushållning. Det kräver politisk kamp för bestämda krav i nuet, krav som stärker de arbetandes ställning på kapitalets bekostnad. Vpk föreslår tre viktiga led i en sådan politik:

1. Långsiktiga åtgärder för ökad sysselsättning genom planmässiga beslut. En planering som säkrar 750 000 nya jobb under de närmaste tio åren. Etableringskontroll som ett medel bl. a. för en bättre regional fördelning av industrier och sysselsättning. Statliga industrier för medel ur AP-fonderna. Förstatligande av affärsbankerna och energitillgångarna. Ökat varaktigt bostadsbyggande. Skärpt restriktivitet mot kapitalexport. Priskontroll på alla dagligvaror. Lägre boendekostnader. Lågräntepolitik. Avveckling av subventionerna till storkapitalet.

2. En demokratisk skattepolitik som minskar belastningen på de lägre inkomsttagarna genom slopande av mervärdeskatten på livsmedel och skärpt beskattning av stora förmögenheter, bolagsvinster, börsspekulation m. m. Inkomstminskningen för statskassan genom slopandet av matmomsen – 4 000 miljoner kronor – täcks helt av de föreslagna skattesärpningarna på kapitalet.

3. Omedelbara åtgärder för ekonomisk utjämning och ökad sysselsättning, såsom vi har föreslagit i våra motioner under den allmänna motionstiden. Höjda folkpensioner – 486 kronor i tillägg från den 1 juli i stället för 243 kronor. Höjda och värdesäkrade barnbidrag – 25 procent

av basbeloppet, motsvarande 2 025 kronor om året. Slopande av arbetsgivaravgiften för kommuner och landsting för att hjälpa dem att hålla nere skattetrycket och ändå få medel över för viktiga utgifter. Särskilda bidrag till kommunerna för förbättring av boendemiljön, varigenom också en rad nya arbetstillfällen skapas för byggnadsarbetarkåren, som kämpar mot en växande arbetslöshet.

Vår motivering för detta *program för arbete och ekonomisk utjämning* är inte att som de borgerliga säger allmänt "stimulera ekonomin". Vi kräver ökade insatser för att bekämpa arbetslösheten och för att förbättra läget för stora eftersatta grupper – pensionärer, låglönearbetare, barnfamiljer.

Får jag här kommentera de nya förslag som regeringen i dag har offentliggjort. Jag skall inte gå in på de former, under vilka de har framlagts, och partiernas begränsade möjligheter att före debatten i dag studera dem. Det hela påminner i någon mån om hur man ställs inför s. k. revolverjournalister i TV och omedelbart skall svara på invecklade frågor. Kommentarer får bli mera utförliga när propositionen har lagts fram. Men dessa problem för partierna och partiledarna är ju underordnade. Det väsentliga är innehållet i regeringens förslag.

Några större överraskningar erbjuder förslagen inte, utan snarast var de precis vad man kunde vänta. Alla partierna har varit innc i samma terräng.

Regeringen vill höja barnbidragen något mer än mittenpartierna men mindre än vad vpk föreslagit. När det gäller folkpensionärerna föreslår regeringen samma höjning som vpk, eller ytterligare 243 kronor. Men det finns en viktig skillnad när det gäller både barnbidrag och folkpensioner. Regeringen föreslår tillfälliga tillägg, engångsbidrag. Vpk kräver en bestående höjning av både folkpensioner och barnbidrag. Folkpensionerna bör höjas enligt en plan som ger pensionärerna 4 procent per år i tillskott i stället för som nu 3 procent. Vpk vill höja barnbidragen och värdesäkra dem genom en fast anknytning till det s. k. basbeloppet. Folkpensionärernas standard och barnbidragens storlek skall inte avgöras av tillfälliga svängningar i den ekonomiska eller politiska konjunkturen.

Att höjningen av matpriserna måste stoppas och matpriserna i stället sänkas har länge varit ett krav från vänsterpartiet kommunisterna. Den bästa metoden är att helt slopa moms på livsmedel. Den starka opinionen mot de höga matpriserna har tvingat regeringen till vissa åtgärder för att motverka prisstegringen. De är otillräckliga men självklart bättre än ingenting. Kravet att slopa moms på mat kvarstår emellertid även efter de nya åtgärderna.

Den största svagheten i regeringens paket finns när det gäller bostads- och hyresområdet. De föreslagna åtgärderna är helt otillräckliga. De håller tillbaka bara en liten del av de hyreshöjningar som med den nuvarande prispolitiken kommer under det närmaste året, och de tar inte bort något av de hyresstegringar som redan inträtt. Det är också här fråga om en tillfällig åtgärd – om vad man på Stockholmslang brukar kalla för ett nödklipp.

Kravet på hyresstopp kvarstår. Det bör gälla till dess en sådan förändring av bostadspolitiken skett att bostadskostnader och hyror kan

sänkas. Bränslekostnaderna i alla oljeeldade hus stiger nu kraftigt genom de nya prisstegringar på oljan som regeringen släpper igenom. Det blir en belastning på hyresgäster och småhusägare som är oacceptabel. Dessa grupper måste på något sätt få kompensation för höjningen av oljepriserna. De stora kapitalistiska oljebolagen har lyckats med sin utpressningspolitik. Olje- och bensinpriserna har kraftigt höjts. Detta är följden av att Sveriges oljeförsörjning gjorts beroende av de stora oljetrusterna. Nu bibehåller man ransoneringen för bostäderna och för industrin men slopar den för privatbilismen. Man motiverar detta med tillgången på olja respektive bensin. Detta skapar orimliga förhållanden. Bostadsuppvärmning och sysselsättning är dock viktigare än privatbilism.

Är regeringen beredd att sätta in all kraft för att säkra en ökad tillförsel av olja till landet?

Herr talman! Kravet på planhushållning och socialism bemöts ibland med påståendet att en sådan utveckling måste leda till ofrihet. Socialister godkänner inte det argumentet som korrekt, men jag måste erkänna att vi under vissa tider tagit alltför lätt på det. Det har funnits en tendens att stillatigande acceptera frihetsinskränkningar, ja, t. o. m. terror i socialistiska stater, med en hänvisning till den historiska utvecklingen och klasskampens hårdhet under en revolutionär process. Att borgerliga grupper å sin sida försvarat och försvarar reaktionärt våld och terror — exempelvis i Indonesien, i Vietnam, i Chile — kan inte få vara en ursäkt för socialister att tiga still när demokratiska fri- och rättigheter kränks i socialistiska länder.

Vårt parti säger i sitt program att det ”bekämpar varje inskränkning i och slåss för varje utvidgning av folkets demokratiska rättigheter: nationell självbestämmanderätt; rätt att med allmän och lika rösträtt välja folkrepresentation, som väljer och vrakar regering; organisations-, mötes- och demonstrationsfrihet; åsikts-, yttrande- och tryckfrihet”. I det socialistiska samhälle vi vill skapa skall den ”centrala folkrepresentationen, som tillsätts i allmänna, fria och direkta val med lika rösträtt,” vara statsmaktens ledande organ. ”Folket formar fritt sina politiska och fackliga organisationer. Det socialistiska uppbyggnadsarbetet kräver åsikts- och organisationsfrihet.” ”I fri och öppen diskussion bekämpar partiet reaktionära strävanden och värderingar.” Detta skriver vi och detta menar vi.

Det är då självklart att vi bestämt tar avstånd från de metoder med vilka författaren Solzjenitsyn bekämpas i Sovjetunionen. Solzjenitsyn har i många frågor reaktionära åsikter. Sådana skall bekämpas i fri och öppen debatt, inte med censur. Hans fall utnyttjas av reaktionärer i andra länder, men till att denna möjlighet uppstått är ju främst de skuld som hindrat honom att publicera sig i sitt hemland.

Det är då också självklart att vi bestämt vänder oss mot tendenser som finns i Sverige att överheten bemöter kritik med hån eller med polis och fängelsedomar. Jag vet vad det står i grundlagen om att det är förbjudet att kvälja dom, och jag skall inte ge talmannen anledning att den här gången använda sin klubba. Jag har i andra sammanhang inför offentligheten uttryckt vad jag anser om domarna mot de åtalade i IB-affären och har på den punkten ingenting att dra ifrån. Vårt parti vidhåller kravet att

en parlamentarisk fempartikommission bör tillsättas för att granska hela IB-affären. I den saken kommer ännu många ord att sägas och skrivas.

Det är också självklart att vårt parti ställt kravet att de demokratiska fri- och rättigheterna skall grundlagsfästas. Vi har inte gjort detta av någon övertro på lagarnas betydelse. Vi vet att det som avgör kampen för demokratin, det som utgör den reella garantin mot kränkningar av de medborgerliga fri- och rättigheterna är en aktiv och målmedveten folkopinion, är folkets politiska kamp för sina rättigheter. Men klara och förpliktande grundlagsstadganden, som definierar rättigheternas innehåll, är ett stöd för denna kamp. Och det må väl tillåtas en ledamot av riksdagen att fästa någon betydelse vid de lagar som riksdag och regering tillsammans stiftar, ännu mera vid de grundlagar vilkas slutgiltiga antagande skall föregås av ett val där medborgarna bereds tillfälle att ta ställning till grundlagsförslaget. Denna möjlighet bereddades dem icke på ett tillfredsställande sätt i valrörelsen 1973, beroende på att de flesta partier helt förbigick grundlagsfrågan i sin valagitation.

Till herr Helén vill jag efter hans inlägg säga, att det är nonsens att påstå att vårt parti skulle vilja avskaffa riksdagen. Vi vill tvärtom utvidga riksdagens makt. För närvarande är riksdagen inte det centrala makttorganet i samhället. Den borde vara det. Vi vill att folkrepresentationen – riksdagen – skall ha den avgörande makten över alla centrala samhällsfrågor. Folket skall erövra den makt som storfinsans för närvarande har och skaffar sig i ökande utsträckning. Här är alltså vår inställning rakt motsatt folkpartiets, som vill bevara storfinsansens makt och på detta sätt fortsätta att inskränka demokratin i Sverige.

Angående det s. k. parlamentariska läget kan jag upprepa vad jag sade i höstremissen efter valet: Vänsterpartiet kommunisterna kommer att som hittills föra en självständig politik och pröva de olika förslagen med utgångspunkt i arbetarklassens och folkets intresse. Vårt parti kommer att som hittills energiskt bekämpa, utanför riksdagen och i riksdagen, varje eftergift åt höger, varje åtgärd riktad mot lönarbetarklassens intressen. En socialdemokratisk regeringspolitik som sneglar åt höger, som söker vinna samförstånd med folkpartiet eller centerpartiet, är det säkraste sättet att förbereda ett nytt nederlag i nästa val. Vad som krävs är en fast vänsterkurs. Låt sedan de borgerliga partierna ta konsekvenserna i form av ett nyval, om de faller en sådan politik i riksdagen!

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror inte ens jag behöver tre minuter.

Herr Hermansson säger att det är nonsens att påstå att vänsterpartiet kommunisterna skulle vilja ersätta den svenska riksdagen med en annan folkrepresentation. Men, herr Hermansson, var det bara en tillfällighet att vänsterpartiet kommunisterna använde ordet folkrepresentation i stället för riksdag i sitt nya partiprogram? Kommer inte herr Hermansson ihåg att det inom vänsterpartiet kommunisterna fördes en ganska intensiv debatt om det här ordvalet och att det t. o. m. fanns en reservant i programkommissionen som ville använda ordet riksdag? Han fick alltså nej.

Det här valet av en vagare term var säkerligen fullt medvetet. Läser

man herr Hermanssons artikel i Socialistisk debatt, får man ganska klart för sig att antagandet av detta partiprogram innebar en markering av en antiparlamentarisk linje. Vänsterpartiet kommunisterna hade behov av att vinna förståelse hos de krafter som underkänner riksdagens arbete.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Helén har ju inte deltagit i vår programdiskussion och därför är han på den här punkten liksom på så många andra okunnig.

Det är riktigt att det diskuterades vilka termer som skulle användas i partiprogrammet. Men de som hävdade att man skulle använda en mera allmän och övergripande term gjorde ju inte detta med motiveringen att man ville avskaffa riksdagen. Och de som ansåg att man skulle begränsa sig till den traditionella termen "riksdagen" gjorde inte detta därför att de ansåg att andra hade den uppfattning som herr Helén anklagar oss för.

Om det skulle finnas något som helst berättigat i herr Heléns anklagelse, så bör han rikta den också mot grundlagberedningen och mot exempelvis statsminister Palme, som i ett tal här i riksdagen för inte så länge sedan använde termen "folkrepresentation". Om användandet av den termen skulle bevisa antidemokratiskt sinnelag, då får alltså herr Helén utvidga sin kritik till väsentligt större grupper i samhället än vårt parti.

Sedan är det fullständigt oriktigt att antagandet av vårt nya partiprogram skulle innebära en antiparlamentarisk linje. Där betonas hela tiden hur oerhört viktigt det är att vidga riksdagens makt och befogenheter, att man måste bekämpa de inskränkningar som nu finns i denna makt genom storfinsansens dominerande makställning på stora områden och som växer genom koncentrationsprocessen, genom byråkratins ökande makt osv. Det är alltså raka motsatsen till en antiparlamentarisk linje i den mening som herr Helén här vill göra gällande.

Däremot betonar vi självfallet — men det trodde jag att alla som är politiskt intresserade begrep — att frågor avgörs icke bara genom insatser i riksdagen. Det avgörande för samhällsutvecklingen och för de politiska partiernas arbete är de insatser som görs av de vanliga medlemmarna, av de vanliga människorna ute i det vardagliga arbetet. Det ligger utanför parlamentet, men det får därför inte betecknas som antiparlamentariskt — då leker man på ett felaktigt sätt med termerna.

(Med anledning av applåder från läktaren yttrade herr TALMANNEN: Jag vill erinra om att applåder och andra meningyttringar från åhörarna inte är tillåtna.)

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att herr Hermansson har rätt i att jag inte är så där enormt sakkunnig om alla pendlingar och vindlingar i det kommunistiska partiets programskrivningar. Men det finns åtskilliga som har studerat de här akterna noga och skrivit om dem.

För att ta någon som är mera vittnesgill än jag själv kan jag då återropa vad en av er programkommissions medlemmar, som faktiskt är medlem av denna riksdag, skrev. Han konstaterade uttryckligen i Ny Dag att det

inte fanns någon parlamentarisk väg till socialismen. Parlamentets enda roll skulle vara att formellt bekräfta den revolutionära tvångsakten mot den gamla härskarklassen.

Därför, herr talman, skulle jag vilja se de revolutionära tvångsakter som herr Hermansson kan företa sig utan att bryta sönder de demokratiska fri- och rättigheter som han nu säger sig vilja skriva in i grundlagen.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Helén fortsätter leka med orden för att därmed ge sken av att hans påståenden skulle vara korrekta. Men för att han skall förstå vad det handlar om kan jag hänvisa honom till den diskussion som herr Palme nyligen förde om betydelsen av lagarna i förhållande till betydelsen av en medveten och stark demokratisk folkopinion när det gäller försvaret av de demokratiska fri- och rättigheterna.

Vi är inte motståndare till utan anhängare av ett sådant system där man har en central folkrepresentation, en riksdag, som självfallet skall fatta de avgörande besluten, och det skall folkrepresentationen göra oavsett vilka samhällsförhållanden som råder i övrigt. Vår målsättning är att riksdagen skall ha hela denna makt. Men var och en begriper ju, även om han råkar vara invald i denna förnämliga riksdag, att det inte är våra beslut här som avgör hela samhällsutvecklingen och att besluten i riksdagen inte fattas oberoende av de krafter som finns ute i samhället. Arbetarrörelsen tar här upp hela det program och hela den kamp som dess organisationer, dess medlemmar, för ute i samhället. De borgerliga partierna för i riksdagen i många sammanhang fram de intressekrav som storfinanserna och Industriförbundet har.

Jag menar: Det är felaktigt att se verksamheten i riksdagen som fullkomligt isolerad från samhället i övrigt. Det är bara detta som vi brukar påpeka och som påpekades i den artikel som herr Helén här citerade. Detta är självklarheter för vanliga människor, och det borde vara självklarheter också för riksdagsmän. Till sist vill jag påpeka för herr Helén att jag inte tror att man klättrar upp på procentstegen i SIFO-undersökningarna, där herr Helén nu befinner sig rätt långt nere, genom att odla antikommunism.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Jag skall inte falla för frestelsen att omedelbart kommentera det här intressanta ordsiftet — jag kanske återkommer senare.

För ett år sedan undertecknades i Paris avtalet om vapenvilan i Vietnam. Vi upplevde lättnad och glädje. Ett av historiens blodigaste och brutalaste krig skulle avvecklas. Massförstörelsen och det meningslösa dödandet skulle bringas att upphöra. Vietnams folk kunde äntligen hoppas på fred och försoning.

Parisavtalet betecknades som ännu en milstolpe i det vietnamesiska folkets sekellånga kamp för frigörelse. Positiva resultat kunde snabbt avläsas. Bombningen av Nordvietnam upphörde. De amerikanska trupperna drogs bort. Krigsfångar utväxlades.

Men Vietnams folk har ännu inte fått sin fred. Striderna fortsätter i

Sydvietnam. Djupgående sociala och politiska motsättningar skiljer systemen. Facit från det gångna året inger djup oro och förstämning: 10 000-tals döda, anklagelser om 100 000-tals avtalskränkningar.

I Saigon söker alltjämt en brutal förtryckarregim konsolidera sin makt. De demokratiska fri- och rättigheterna undertrycks i strid med Parisavtalet. Ett stort antal politiska fångar hålls fängslade under omänskliga förhållanden. Med särskild brutalitet förföljs den s. k. tredje kraften, den som skulle spela en nyckelroll i den svåra övergången till försoning och demokratisk återuppbyggnad.

Kränkningar av Parisavtalet har förvisso förekommit från båda håll. Skillnaden är den att Nordvietnam och PRR och den tredje kraften har ett klart och uttalat intresse av att Parisavtalet strikt följs. Saigonregimen har ett lika klart intresse av att avtalets bestämmelser icke genomförs, ty det upplevs som ett hot mot dess maktställning.

En lösning av Sydvietnams politiska problem i enlighet med Parisavtalets bestämmelser är nödvändig. Pariskonferensen om Vietnam ålade de tolv signatärmakterna ett klart ansvar för freden i Vietnam. Vi riktar till dessa en enträgen vädjan om att vidta åtgärder för att återställa respekten för avtalet.

Under tiden stöder vi återuppbyggnadsarbetet i Nordvietnam, och vi har i årets budget ett förslag om 20 miljoner kronor i direkt bistånd till PRR. De medlemmar av denna riksdag som nyligen besökt Vietnam kan säkert vittna om det arbete som pågår, om betydelsen av vår insats. Vi får inte glömma, och den internationella opinionen får inte glömma Vietnam. Ty än återstår en lång väg innan freden och oberoendet har vunnits.

När det gäller Mellanöstern kan vi för första gången på årtionden betrakta utvecklingen med försiktig optimism. Vapenvilan som tillkom under FN:s medverkan hängde på en utomordentligt skör tråd. Risken för nya strider med oöverskådliga konsekvenser även utanför själva konfliktområdet var oerhört stor. Överenskommelsen om ett åtskiljande av de israeliska och egyptiska trupperna ger hopp om en gradvis nedtrappning av en av vår tids farligaste och mest svårlösta konflikter.

Förhoppningarna knyter vi till det faktum att detta kan vara det första steget på en sannolikt lång och besvärlig väg till en fredlig samlevnad i Mellanöstern.

Det är ett militärt avtal som slutits. Men genom att det är den första officiella överenskommelse som undertecknats av israeler och araber får avtalet också en vidare politisk och symbolisk betydelse.

Utvecklingen har visat att ingen militär lösning finns på de frågor som i årtionden ställt israeler och araber mot varandra. Ingen part kan bygga sin säkerhet på militär styrka. Denna åsikt har fått allmän spridning. Därför knyter vi våra förhoppningar till förhandlingarna i Genève.

Den svenska regeringens inställning är känd: folken i Mellanöstern måste äntligen få fred, en fred som grundas på alla folks legitima intressen. Grundvalen för en bestående fred utgörs av säkerhetsrådets resolution 242 från hösten 1972. Den har vårt helhjärtade stöd i alla sina delar.

Sverige har alltsedan konfliktens början sökt medverka till en lösning i

fred. Svenska medborgare har kanske mer än något annat lands medverkat i fredsarbetet i Mellanöstern. Folke Bernadotte, Dag Hammarskjöld och Gunnar Jarring har under olika skeden gjort betydelsefulla insatser. Tusentals svenskar har deltagit som medlemmar i FN:s fredsstyrkor.

Det finns i detta sammanhang anledning att erinra om den avgörande betydelse som Östen Undén haft för den svenska utrikespolitikens utformning. Han formade med fasthet och skarpsinne den svenska neutralitetspolitiken, till värn för vår frihet och vårt oberoende. För honom var neutralitetspolitiken ett led i en fredspolitik. Den ålade oss en förpliktelse att efter måttet av vår förmåga medverka i Förenta nationernas arbete för fred och säkerhet i världen. Det var på hans initiativ som Sveriges medverkan i världsorganisationens fredsbevarande aktioner inleddes. För honom framstod också neutralitetspolitiken som en solidaritetspolitik. Han insåg tidigt faran av att världen uppdelades i ett internationellt klassystem mellan rika och fattiga stater, med allt vad det innebär av inneboende konflikthot. En fast neutralitet kunde förenas med aktivt engagemang för demokratiska värden och social rättvisa. Han välkomnade den koloniala frigörelsen i övertygelsen att "fattigdom och klassprivilegier inte tillhör naturens ordning".

Östen Undéns framtidsdröm var en internationell rättsordning som kunde värna fred, rättvisa och samarbete mellan nationerna. Den framtidsdrömmen innefattade en global hushållning där jordens resurser upplevdes som gemensamma för folken. Den speglade en stark känsla för rättfärdighet och gemenskap.

Det finns anledning att i dessa oljekrisens dagar erinra om dessa Östen Undéns framtidsförhoppningar på en internationell rättsordning och en global hushållning.

Oljekrisen har visat industriländernas sårbarhet. Den har understrukit hur beroende vi är av varandra.

Den har samtidigt blottat en kris som gränsar till kaos i världssamfundets sätt att fungera. Den har därmed givit en ny dimension åt vår strävan efter trygghet.

När vi talar om trygghet då menar vi oftast trygghet i jobbet, social trygghet, trygghet på ålderns dar och för den egna familjen. Det är en trygghet som är djupt förankrad i vår upplevelse av vardagen. Den ligger nära i tid och rum. Och vi har i Sverige nått rätt långt i vår strävan att bygga ett samhälle som kan värna denna trygghet i vårt dagliga liv.

Men vi har mer och mer kommit att inse att denna vår trygghet står i nära samband med andra nationers och folks förhållanden, med utvecklingen i samhället och i världen i stort.

Människors lidanden i Vietnams byar, på gatorna i Santiago, på Golanhöjderna och i Sinai ligger oss nära. De berör också vår trygghet. Det vet de flesta, även de som försöker vända sig bort.

Vi har fått klart för oss att energi är en begränsad tillgång, en knapp resurs som kräver hushållning i stället för slöseri. Vi ser hur energitillgångar, råvaror, luft och vatten är för hela jorden gemensamma tillgångar.

Av dessa gemensamma tillgångar får de fattiga länderna endast en bråkdel. Utvecklingen i industriländerna som i hög grad byggt på billiga

råvaror och billig energi kan inte drivas som om de fattiga folken inte existerade. Ty det är att räkna med -- som någon uttryckt det -- en kraftigt stympad mänsklighet, en isolering i rum och tid som är en orimlighet i de snabba kommunikationernas värld. "Vi kan inte", som bl. a. det stora kristna riksmötet i Göteborg uttalade, "underlåta att uppleva produktionens inriktning och sammansättning som en moralisk fråga".

Insikten sprider sig. Allt fler människor börjar intressera sig för, se med allvar och oro på de långsiktiga utvecklingsproblemen. De vill inte att utvecklingen fritt skall få skriva sina egna lagar. De vill veta att det står i mänsklig makt att förhindra överbefolkning, svält, våld och konflikter på vår jord. De vill att ekonomin i vårt samhälle skall vara varsam om människorna, hushålla med begränsade energi- och råvarutillgångar, skydda miljövårderna. De vill finna vägar att ge sig i kast med dessa problem.

Det betyder att framtidsförväntan inte bara innefattar de egna möjligheterna i nuet utan också ett långsiktigt perspektiv som inbegriper en mycket vidare gemenskap av människor. Det är där man söker en trygghet, och den måste bli gemensam.

Nu är möjligheten till påverkan för både den enskilda människan och den enskilda nationen, särskilt om den är liten, mycket begränsad.

I västekonomierna finns det en tendens att ägande och makt koncentreras på allt färre händer. De starka ekonomiska maktgrupper som gör sig gällande i en kapitalistisk marknadsekonomi har stor effektivitet men ringa förmåga att planera på lång sikt för mänskliga och sociala syften. I de statsocialistiska länderna har det byggts upp en väldig byråkrati och en hård central styrning, som på många håll också kränker människors värdighet. I båda fallen innebär utvecklingen en stark maktkoncentration.

Detta leder till ständiga konflikter med de sociala mål som människorna upplever som väsentliga. Det skapar en spänning mellan behovet av långsiktighet och en inneboende drift till kortsiktighet, mellan koncentration av ekonomisk makt och människors vilja till medansvar och medbestämmande.

Detta gäller inom nationerna. Det gäller i än högre grad i den internationella ekonomin. I världssamfundet finns föga av demokratiskt uppbyggda krafter, som kan värna om det mänskliga och det sociala.

De multinationella företagen har skaffat sig en rörelsefrihet som leder tankarna tillbaka till förhållandena under industrialismens barndom. Man skall naturligtvis inte generellt och ensidigt fördöma dem. Så mycket står klart att nationellt uppbyggda skydd och kontroller har svårt att rå på företag som kan arbeta över nationsgränserna. Särskilt sårbara är självfallet de fattiga länderna. Men även små nationer med hög industriell utveckling kan ha svårt att värna sitt oberoende. De multinationella företagens grepp över energiförsörjningen i hela västvärlden har gett alla en konkret bild av de väldiga maktgrupper som alltmer dominerar den internationella ekonomin.

Det är inom parentes sagt med förvåning man mot denna bakgrund tar del av moderaternas utläggningar i detta ämne, i deras principmotion.

Sida upp och sida ner faller de förkastelsedomen över den demokratiska arbetarrörelsen. Socialdemokratin framstår som en sammansmältning av allt ont – centralisering, koncentration, ofrihet och beroende – och det talas mycket om den enskilda människans maktlöshet.

Jag hörde herr Bohman plötsligt säga några erkännssamma ord om gamla socialdemokrater och tala om värdegemenskap. Jag tänkte då: Han kanske menar någonting med det. Men det visade sig att det bara var en startpunkt för att desto hårdare kunna rikta beskyllningen mot socialdemokraterna för att vara beroende av kommunisterna. Det var säkert inte en socialdemokrat som i det ögonblicket upplevde någon som helst värdegemenskap med moderaterna.

Men denna förkastelsedom över arbetarrörelsen står i oerhörd kontrast mot beskrivningen av de multinationella företagen i samma motion. Där klagar man över en onyanserad debatt, alltför inriktad på de negativa sidorna. Dessa företag nalkas moderaterna med tassande varsamhet, nästan ödmjukt. För moderaterna framstår den demokratiska arbetarrörelsen som ett stort hot, de föga demokratiska multinationella företagen däremot inte. Det är belysande.

Men så mycket vet vi: det går inte att bygga en stabil och säker framtid i ensidig förlitan på marknadskrafterna. De ger inte trygghet. Det är ett tidens tecken att New York Herald Tribune, som inte är en särskilt revolutionär tidning, i en ledare nyligen, där man konstaterade att de ökande råvarupriserna kan leda till förnyad valutaoro, gick till skarp attack mot valutaspekulationerna och sammanfattade med orden: "Pengar – enligt det gamla talesättet – är inte allt, men de är för betydelsefulla för att kunna lämnas som leksak åt marknadskrafterna."

Nu vill jag därmed inte utdöma prismekanismen såsom ett händigt instrument att styra strömmar av varor och tjänster, men man bör inte ha någon övertro på den mekanismen. Tvärtom bör man känna en sund misstro; då kan man effektivare värna de sociala målen.

Det positiva i detta läge är att insikten växer om att vi gemensamt måste planera vår framtid i världssamfundet och i det egna samhället. Det förutsätter att vi är beredda att ta ett ansvar. Detta förutsätter i sin tur ett förtroende för människorna. Det är i en ständigt fortgående demokratisering som vi kan bygga förhoppningen om en framtid i gemenskap.

Man måste kunna ta ansvar i solidaritet. Låt mig ta ett exempel, som är litet i det stora sammanhanget men som har en omedelbar aktualitet för oss:

Vi står mitt uppe i en energikris. Den har ställt oss inför utomordentligt svåra bedömningar. Handelsministern kommer i morgon att utförligt redovisa dessa frågor.

Men låt mig till herr Helén säga att vi hela tiden har försökt att regelbundet redovisa försörjningsläget. I går fick massmedia ett utförligt siffermaterial. Vi kommer att fortsätta att redovisa sådant. Kan man finna effektivare vägar att få ut materialet, är vi självfallet beredda att diskutera även sådana uppslag.

Till herr Fälldin, som antydde att vi inte hade grepp om försörjningsläget, vill jag säga att detta är riktigt så till vida att vi icke hade något

grepp om de oljeproducerande länderna och om de multinationella oljebolagen. Det hade vi inte; det var ju *det* som skapade osäkerheten. Till dem som skyller på byråkratin och skäller på den litet onyanserat vill jag säga att det är lätt skälla på byråkrater i största allmänhet, men ser man litet närmare efter, finner man att bakom ordet byråkrat har under den här perioden ändå gömt sig enskilda tjänstemän, som halvt har slitit livet ur sig för att kunna klara ransoneringen. De har gjort en bra insats. Det är ingen hemlighet att vi under de här månaderna har haft besök från andra länder, som ville införa ransonering. De har sagt att de icke hade den administrativa beredskap som finns i Sverige utan trots alla svårigheter måste vänta med ransoneringarna, fastän de skulle vilja genomföra sådana. Man bör därför inte svinga färlan över de enskilda människor som har slitit hårt här och på många sätt utfört ett synnerligen bra arbete.

För att nyansera bilden är det klart att jag kan säga till herr Hermansson att det inte bara är de kapitalistiska oljebolagen som har höjt priserna. Om herr Hermansson studerar de oljepriser som gäller i Finland i dag, skall han finna att de ligger icke oväsentligt högre än de oljepriser som gäller i Sverige. Det beror på att finnarna väsentligen klarar sin försörjning från Sovjetunionen – och det är väl i alla fall inte någon kapitalistisk försäljningsorganisation som där har varit i arbete! Man kanske därför bör vara litet mer nyanserad när man talar om vilka som har tagit ut höga priser. Men det här kommer handelsministern att utförligt teckna i morgon.

Vi var ju, herr Bohman, i stort sett överens om insatserna och ransoneringarna. När man i efterhand försöker "skjuta" på oss är det inte särskilt ståndaktigt – så hade inte Karl XI:s drabanter gjort i rök och damm!

Vi kan i dag se ljusare på framtiden än för någon månad sedan när det gäller försörjningen, även om mycket av osäkerheten består. Det beror på förändringar till det bättre i det internationella läget.

Det beror på att vi har haft tur med en mild vinter, som har medfört stora besparingar.

Men det beror också på att det svenska folket av egen fri vilja dragit ned sin energiförbrukning.

Energikrisen har ställt människor inför stora svårigheter. Med stor snabbhet insatta besparings- och ransoneringsåtgärder blir aldrig absolut rättvisa. Många människor kan tycka att de har blivit sämre behandlade än andra -- det finns många irritationsmoment.

Men detta får inte bortskymma ett faktum av avgörande betydelse. Det svenska folket visade sig ha en hög beredskap inför det snabba omslaget. Det är ett slags beredskap som aldrig kan planeras eller regleras eller fördenskull ransoneras fram. Det är denna förmåga att gemensamt ge sig i kast med en ny situation som är ett samhälles egentliga styrka. Här drog man ner elförbrukningen med 15 procent, trafiken minskade med 30 procent osv., och detta i mycket hög grad genom frivilliga insatser. Det ter sig i det läget riktigt att framföra ett tack till det svenska folket för det ansvar och den solidaritet som visats i ett besvärligt läge. Vi måste fortsätta på den linjen. Ty då kan vi hoppas undvika besvärande ingripanden för att trygga det som ändå är viktigast av allt: sysselsätt-

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

ningen.

Vi kan föra med oss en insikt av bestående värde från denna krisvinter. Vi kan inte hoppas att någon annan skall komma och lösa våra problem. Vi kan inte lita på marknadskrafterna. Vi måste lita på vår egen sammanhållning, känslan av gemensamt ansvar.

Men grundvalen måste naturligtvis vara en aktiv samhällelig politik. Vi vet nu att vi beslutsamt måste satsa på en planmässig hushållning av vår energiförsörjning. Det betyder att samhället mer aktivt måste engagera sig för inköp av olja — när herr Fälldin talar om "liten skala" vill jag påminna om att det ändå är fråga om 800 000 ton som vi har köpt in, och det är ingen liten insats som inköpsorganisationerna har gjort —, för utbyggnad av våra raffinaderier, för att ta fram alternativa energikällor, för att finna vägar för att spara och hushålla med energin. Jag hoppas att inga dogmatiska skygglappar skall förhindra ett kraftfullt agerande på dessa områden.

Det har tidigare från regeringens sida framhållits, att frågan om ett statligt engagemang inom oljebranschen övervägs. Jag kan nu meddela att i dagarna industridepartementet i samarbete med Statsföretag inleder förprojektering av ett nytt raffinaderi med en kapacitet av 7–10 miljoner ton årligen. Regeringen är intresserad av en samverkan med olika parter i denna fråga, inte minst med konsumentkooperationen. Vid ett engagemang av detta slag är det nödvändigt att ägna stor uppmärksamhet även åt råoljeanskaffningen och de färdiga produkternas avsättning, och så får vi rationellt pröva oss fram på de här linjerna efter de möjligheter som utvecklingen bjuder.

Herr talman! Det finns också krafter som söker utnyttja den oro som ligger i tiden till en medveten strävan att återinföra det gamla samhället. När man tror sig kunna utnyttja oron till att undergräva människornas tro på möjligheten att förändra samhället blir den politiken aggressiv och övermodig.

Det är i och för sig inga nya tankar som förs fram. Samhällsinflytandet är för stort, säger man. Den enskilde har för litet att säga till om. Skatterna måste sänkas och utgifterna skäras ned, kapitalet få ökad frihet. Det har fötts en ny individualism, säger man.

Det här har vi hört förut. Det var i den individuella frihetens namn som högern gick emot ATP, arbetsmarknadspolitikerna och den solidariskt uppbyggda välfärden. Det är en frihetssyn som leder tillbaka till ett samhälle där friheten uppnåtts av ett fåtal i isolering, där friheten lätt blir frihet från ansvar för andra människors väl, där friheten måste vinnas och värnas i konkurrens med och till priset av andra människors frihet och välbefinnande. Det är en frihet som skulle ställa det stora flertalet ensamma inför starka maktgruppers inflytande och utan skydd av en solidaritet mellan människorna.

I Jönköping i våras jublade herr Bohman över en konservativ vind som skulle gå genom världen. Och visst har den vinden funnits. Det moderaterna säger i sina ideologiska betraktelser, det kan man ord för ord återfinna i andra konservativa partiets förkunnelser runt om i världen. Skillnaden är den att på andra håll har konservatismen vunnit makten och kunnat konfrontera sina idéer inte bara med sina politiska

motståndare utan också med verkligheten.

I det stora landet i väster sade man för något år sedan: Fråga inte så mycket efter vad regeringen kan göra för dig. Tänk på vad du kan göra för dig själv! Nu hörs mycket litet av detta talesätt, därför att verkligheten själv visat dess orimlighet.

I Storbritannien skulle man införa en ny individualism. Staten skulle inte lägga sig i så mycket. Ekonomin skulle vara fri utan ingripanden av något slag. Det är inte min avsikt att kritisera den engelska regeringen. Jag vill bara konstatera att konservatismen, så som den förespeglades människorna, helt enkelt inte gick att tillämpa. Man har hamnat i ett läge med stora statliga stödåtgärder för industrin, med en hård reglering av lönemarknaden och svåra motsättningar mellan regering och fackföreningsrörelse.

I Japan har man nått utomordentligt imponerande resultat i form av ekonomisk tillväxt. När tillväxten nu hotas på grund av energikrisen upptäcker man svagheten i att tillväxten inte tillräckligt använts för att skapa social välfärd och trygghet för folkflertalet. Det är den man nu vill skapa i Japan, och det är klokt.

Den lärdom vi kan dra är följande, och den är fundamental: När konservatismens idéer konfronterats med verkligheten har de kraschlandat. Det är obestridligen så att konservativt styrda länder mera drabbats av sociala strider och konfrontationer, av klyftor och motsättningar mellan människor än de länder där man sökt föra en konstruktiv välfärdspolitik med trygghet och utjämning som mål. Risken är den att man i konservativa länder skyller motsättningarna och misslyckandena på de fattiga, de eftersatta, och då blir högerpolitik lätt liktydig med konfrontationspolitik.

Vidare: Ett lands välstånd kan inte bara mätas i siffermässig tillväxt. För att välståndet skall få ett levande innehåll för människorna och därigenom bli stabilt och varaktigt måste produktionsresultat först och främst nyttjas för att bygga en välfärd för hela folket. Annars sviktar hela samhällsutvecklingen vid första svårare påfrestning.

Den nya individualism som herr Bohman talar om är ingenting annat än den gamla egoismen. Det vi behöver är inte denna gamla egoism. Det gäller i stället att finna vägar till en ny och starkare gemenskap. Det är en svår uppgift som endast kan lösas av aktiva människor i demokratisk samverkan.

En del upplever den möjliga begränsningen i våra resurser som ett svårt hot. Jag tror inte det är så. Begränsade resurser behöver inte betyda stillastående eller stagnation. Det finns en sund reaktion hos människor mot en hektisk slit-och-släng-mentalitet. Samtidigt bör vi akta oss för att moralisera över varor som i många människors vardag betyder mycket stora frihetsvärden. Men det finns en växande förståelse för och krav på att ta ut välstånd och välfärd i andra former och en beredskap för att leva annorlunda. Den måste politiken knyta an till. Men det måste också understrykas att för många i vårt samhälle är alltjämt knappheten på materiellt välstånd en bister verklighet. Det gör fördelningsfrågorna och den sociala utjämningen allt viktigare.

Hushållningen med resurser går enligt min mening väl att förena med

fortsatta framsteg. Vi vill inrikta det politiska arbetet på områden där människors välfärd, gemenskap och frigörelse bäst kan främjas. Det ställer alltså i första hand krav på en politik för vidgad sysselsättning.

Jag har vid många tillfällen haft anledning att understryka att vi har en större del av befolkningen i arbete än det stora flertalet andra länder och att detta till väsentlig del beror på kraftfulla samhällsinsatser på arbetsmarknadspolitikens breda fält. Men vi är inte nöjda. Ty det är ännu alltför många som inte har möjlighet att göra den arbetsinsats som de skulle kunna och vilja utföra. Därför förblir det en central uppgift för socialdemokratins politik att under 1970-talet väsentligt vidga sysselsättningen.

I denna strävan spelar industrin en viktig roll. Det är ur dess utveckling de ekonomiska resurserna till väsentlig del måste tas. Samtidigt är det en otvetydig tendens i alla industriländer att varuproduktionens andel av sysselsättningen stagnerar eller minskar. Det är inte på detta område som vi kan uppnå de stora sysselsättningsökningarna.

Nu har en del därav dragit slutsatsen att vi måste anpassa oss till ett liv i mer eller mindre påtvingad sysslolöshet. Men det bygger på tanken att samhället är färdigt, att utvecklingen har tillgodosett alla mänskliga behov. Det är dock inte så.

Vi kan i dag konstatera hur bristen på personal inom stora områden av samhällslivet skapar betydande problem och svårigheter. Det kan gälla sjukvården, daghemmen, skolan och mycket annat. Vi bör ha lärt oss av erfarenheten: Man kan rationalisera mycket i det här samhället. Men man kan aldrig rationalisera bort kontakten mellan människor. Ty då bryter man en möjlighet till gemenskap, en väg ut ur isolering.

Låt mig ta ett exempel bland ofantligt många:

När riksdagen i höstas genom stimulansåtgärder skapade underlag för anställning av 7 000 hemsamariter, då skapade man inte bara 7 000 nya jobb, inte bara bättre stöd och vård för åtskilliga 10 000-tal pensionärer och handikappade. Man öppnade också en väg till mänsklig kontakt, som kan betyda lika mycket som de rent materiella åtagandena. Genom denna utbyggnad av den offentliga sektorn skapade riksdagen både ökad frihet och större gemenskap.

Vi behöver inte befara att det i framtiden kommer att saknas meningsfulla arbetsuppgifter. Det finns en på många sätt berättigad oro för att effektiviteten i vårt samhälle skall bli ett självändamål, att människan skall bli underordnad maskinen, tekniken och byråkratin.

Skall vi slå vakt om en mänsklig dimension, skall vi öka välfärden inte bara kvantitativt utan också kvalitativt, måste vi se till människornas behov av omtanke och kontakt med varandra. En fortsatt utbyggnad av den offentliga sektorn ger i detta perspektiv inte bara en högre livskvalitet och en ökad välfärd. Det är också det sätt på vilket vi kan tillgodose de växande anspråken på arbete i vårt samhälle. Samtidigt måste man ständigt bekämpa byråkrati och förstelning – däri ger jag herr Helén rätt.

Nu hävdas från högerhåll att vi måste rida spärr mot en utbyggnad av den offentliga sektorn därför att den hotar friheten. Man hävdar att även i det konservativa samhället kommer det att finnas en tjänsteproduktion.

Men det blir i mycket högre grad en privat tjänsteproduktion som fungerar på den fria marknadens villkor. Kommersialismen får större spelrum. Den som har råd kan skaffa en hemsamarit, köpa färdtjänster, få del av kulturen, låta barnen gå till förskola eller fritidshem. Ty tjänster blir dyra. Men på det sättet skulle en del av befolkningen permanent ställas utanför arbetslivet. En del av befolkningen skulle aldrig få tillgång till de tjänster som produceras.

Detta är en fråga om politiska värderingar.

Låter vi samhällsutvecklingen få underordna sig de ekonomiska krafternas fria spel, då har vi valt den sociala utarmningens, den otillräckliga sysselsättningens och den bristande gemenskapens väg. Men vi kan också välja att satsa på solidaritet och gemenskap, på den svåra och krävande uppgiften att ta på oss de uppoffringar av egenintresse som solidaritet och omtanke om andra ställer på oss.

Sysselsättningen förblir socialdemokratins viktigaste fråga.

Därmed sammanhänger också den strävan till förnyelse och demokratisering av arbetslivet som arbetarrörelsen under de senaste åren fört fram till en huvudfråga i det politiska arbetet. Där berörs en kärnfråga i industrisamhällets utveckling. Vi måste slå vakt om det praktiska yrkesarbetets värde. Det sker vid löneförhandlingarna. Det sker också genom att förbättra arbetsmiljön, förstärka anställningstryggheten, vidga demokrati och medbestämmande. Jag har kallat detta för den största demokratiseringsprocessen i vårt land sedan den allmänna rösträtten genomfördes.

Vi är i gång med detta arbete. Vårriksdagen 1973 antog lagen om styrelserepresentation och förslaget om AP-fondernas medverkan i aktieköp. Höstriksdagen 1973 antog lagen om arbetsmiljön och lagen om anställningstrygghet. Nu skall dessa lagar föras ut i den praktiska verkligheten. Arbetarnas och tjänstemännens fackliga organisationer står inför uppgiften att i det vardagliga fackliga arbetet ge riksdagens beslut det konkreta innehållet. Och vi förbereder nästa reformetapp i väntan på nya förslag från utredningen om § 32, arbetsmiljöutredningen och den Åmanska utredningen om anställningstrygghet.

Vi befinner oss i början på ett mödosamt och tålmodigt arbete för att genomföra den förbättring och demokratisering av arbetslivet som förslagen äsyftar. Det kommer att ta tid och möta svårigheter, men jag tvekar inte ett ögonblick att hävda att framgång i detta demokratiseringsarbete blir avgörande för hur människorna kommer att uppleva framtidens industrisamhälle och för möjligheten att skapa ett större mått av gemenskap i samhället. Det förblir därför en oerhört lockande framtidsuppgift.

Jag skall inte ge mig ut på några ideologiska djupdykningar – jag skall för övrigt strax gå över till priset på fläsk – men jag vill ändå säga att det är riktigt att vi måste ha en planmässig hushållning på många olika områden. Samtidigt bör man inte ha någon övertro på staten, och man bör passa sig noga för olika typer av militärindustriella komplex. I det läget är den demokratiska balansen i vårt samhälle nödvändig, och en oerhört viktig väg att vidga demokratin blir att förstärka människornas ställning ute på arbetsplatserna, deras möjligheter att vara med och

påverka. Detta är ett centralt inslag i den socialism som jag föreställer mig.

Jag har tagit upp två frågor som socialdemokratien fäster det största avseende vid: sysselsättningen och arbetslivets förnyelse. Vi kommer i denna riksdag att få ta ställning till en rad andra betydelsefulla frågor. Inom kort väntas ett utredningsförslag om en sänkning av den allmänna pensionsåldern och andra pensionsförbättringar, om en omläggning av skattesystemet, om bostadsfrågan.

Regeringen har som mål att i dessa tre frågor framlägga förslag för årets riksdag. Vi förbereder ett förslag till en kulturpolitisk satsning. Vi fortsätter arbetet för jämställdhet mellan män och kvinnor. Vi har ett fortlöpande reformarbete som avspeglas i statsverkspropositionen och i fristående propositioner. Vi har ca 1 600 motioner att ta ställning till.

Och då ställer många frågan: Kommer riksdagen att ha tillräcklig handlingskraft att konstruktivt kunna behandla detta väldiga material? Att ta ställning och driva fram lösningar som är till gagn för människorna?

Det har av naturliga skäl skrivits och talats en hel del om det parlamentariska läget. Man har talat om möjligheten till samförstånd och möjlighet till strid.

Jag kan för socialdemokratins del upprepa vad jag sade härom i 1971 års remissdebatt, i inledningen till den pågående valperiodens arbete: Jag underströk då "att det utan tvekan ligger ett värde i samlande lösningar i Sveriges riksdag. Det förutsätter en förmåga till öppenhet och hänsyn. Man skall inte vara så svag att man låter prestige och futtiga smågräl stå i vägen för en uppgörelse när denna är möjlig. Socialdemokratien kommer för sin del att för riksdagen lägga fram den politik som vi format ut efter en intensiv diskussion inom vår rörelse och som vi lagt fram för väljarna inför valet. Det blir sedan oppositionspartiernas sak att ta ställning. Erfarenheten får visa hur långt samförståndet sträcker sig."

Jag tillade att "det parlamentariska läget kan erbjuda frestelser till taktiska manövrer, till ett spel med nålstringet som mål och endagsrubriken som pris. Vinsten får dagsländans karaktär. Det kan däremot allvarligt skada respekten för politiken bland medborgarna och därmed de demokratiska värden de politiska partierna skall värna."

Nu kan man väl i efterhand säga att riksdagen trots de många motsättningarna och striderna visat en betydande handlingskraft under den gångna valperioden. Det blev en av de intensivaste reformperioder vi någonsin upplevt — när det gäller regionalpolitik och markpolitik, EEC-avtal, arbetslivets förnyelse, stora sociala reformer och mycket annat.

Nu framstår de parlamentariska problemen med ökad skärpa.

Torsten Nilsson påpekade vid riksdagens öppnande att det svenska folket inte hade valt ett parlamentariskt dödläge. Medborgarna gav sin röst till olika politiska partier för att de i praktisk handling skulle gripa sig an med problem som människorna upplever som väsentliga i sin vardag.

Det ansvaret har vi alla inför väljarna. Det ställer krav på oss. Endast erfarenheten kan visa om det kommer att bli möjligt att nå fram till

lösningar. Men det skulle rimma dåligt med vårt ansvar om vi från början avskrev möjligheten att denna riksdag skall kunna visa handlingskraft och arbetsduglighet.

Herr Bohman och moderaterna har tagit ställning långt i förväg. De flesta torde ha lagt märke till hur herr Bohman och hans anhängare med något av frenesi drivit tesen att det gäller att till nästan varje pris söka strid och konfrontation med socialdemokratin i riksdagen. Kan man nå fram till en konsekvent blockpolitik i alla viktiga frågor, så kan man snabbt nå fram till ett dödläge och ett förlamande av riksdagens arbetsduglighet. Därmed framtingas nyval och i varje fall i herr Bohmans ljusa förhoppningar ett efterlängtat regimskifte.

I vissa kretsar får herr Bohman säkert applåder för en sådan hållning. För det galleriet spelar herr Bohman upp. Det är däremot tveksamt om han vinner anklang hos en bredare publik. Folk i allmänhet är nog mer intresserade av sakfrågor, av att söka lösningar på problemen än av herr Bohmans linje – konfrontation till varje pris.

Detta innebär på intet sätt att jag betvivlar eller nedvärderar herr Bohmans konservativa övertygelse och att han av denna övertygelse jagas fram till sin konfrontationspolitik. Det är viktigt att en politiker står för sin övertygelse, är beredd att kämpa för sin sak. Det är viktigt att människorna i detta avseende kan lita på sina företrädare.

Men det finns också ett annat element. Jag känner en tveksamhet inför storvulna ord. Men låt mig kalla det för ett medvetande om ett stort ansvar inför landet, inför de människor som vill ha lösningar på viktiga problem, som vill att utvecklingen skall drivas framåt även om man inte i alla avseenden får sina önskemål tillgodosedda. Det finns en gräns där trofastheten mot idealen och kampen för den egna saken övergår i fanatism. Då hamnar man i en steril konfrontationspolitik. Det bör herr Bohman tänka på.

Jag säger detta i fullt medvetande om att motsättningarna sakligt och ideologiskt kan bli så stora, eller riksdagens handlingskraft så försvagad, att intet annat återstår än att vädja till folket i val, och då är vi, liksom herr Fälldin sade, politiskt och organisatoriskt beredda. I dag gäller det emellertid att ge sig i kast med det praktiska arbetet.

Jag skall om det som framhållits tidigare i debatten om grundlagarna inte säga annat än att vi gärna skall bedriva en informationskampanj om dessa. Vi förbereder en skrift som för medborgarna skall klarlägga vad den nya författningen innebär. Det har ju varit enighet om grundlagen, och vi arbetar med frågan om de medborgerliga rättigheterna. Jag har bara i skilda sammanhang haft anledning att framhålla att det är i folkets demokratiska medvetande som garantin för demokratin i grunden ligger. Det står i Sovjetunionens fri- och rättighetskatalog bl. a.:

”I enlighet med det arbetande folkets intressen och i syfte att stärka det socialistiska systemet garanteras Sovjetunionens medborgare enligt lag:

- a) yttrandefrihet
- b) pressfrihet
- c) församlings- och mötesfrihet
- d) processions- och demonstrationsfrihet.

Dessa medborgerliga rättigheter tryggas genom att tillhandahålla det arbetande folket och dess organisationer tryckerier, tillgång till papper, offentliga byggnader, gator, kommunikationsmedel och andra materiella förnödenheter som krävs för utövandet av dessa rättigheter.”

Detta har inte hjälpt Solzjenitsyn ett dugg. I England, som inte har en enda paragraf där det stadgas om motsvarande rättigheter, har man däremot en hygglig parlamentarisk tradition, kanske den finaste parlamentariska traditionen i något land.

Det är litet besvärligt för herr Hermansson och hans parti -- i vars program det finns en mängd floskler om den revolutionära regeringsmakten och om att man skall avvisa illusionen om den reformistiska vägen -- att i olika sammanhang sticka ut nosen över avgrunden och att i nästa ögonblick framstå som de demokratiska fri- och rättigheternas stora och starka värnare. Herr Hermansson får nog välja här så småningom, ty detta balansnummer framstår som orimligt. Jag tycker att han skall dra tillbaka nosen från avgrunden.

Låt mig sedan övergå till att säga något om den ekonomiska situationen. Det har varit en ganska osäker ekonomisk utveckling i världen. Mot den bakgrunden har vi försökt att bygga upp en stark ekonomi -- och vi har en sådan. Vi ligger på andra plats i världsstatistiken när det gäller produktionen, och vi tar in på USA:s försprång. Vi satsar mera på den offentliga sektorn än andra länder men har ändå den högsta privata konsumtionen i Europa. Vi har byggt upp valutareserven bara under förra året från 4 miljarder till 12 miljarder kronor. Och vi fick en konjunkturuppgång under 1973. Industriproduktionen var under de första tio månaderna 8 procent högre än året förut, orderstocken var 50 procent högre, sysselsättningen var 3 procent högre, exportvärdet var 27 procent högre. Men konjunkturuppgången var inte likformig, och därför lade vi till det där konjunkturstimulanspaketet i höstas, som innebär en utomordentligt kraftig stimulans. Borttagen folkpensionsavgift, höjda barnbidrag, förbättringar för folkpensionärer och låginkomsttagare med barn, satsning på hemsamariter och daghem och annat -- alla de här sociala reformerna betyder en satsning på 2,5 miljarder som trädde i kraft vid årsskiftet. Samtidigt för vi en lätt kreditpolitik med en i europeiska sammanhang närmast sensationellt låg ränta.

Men då kom oljekrisen. Och det är alldeles ärligt när vi säger i finansplanen att det rådde ett läge av genuin osäkerhet. Vi visste ju inte vad som skulle hända: Får vi någon olja? Hur påverkas den internationella ekonomin? Vad händer med vår egen ekonomi? Vi hade inget underlag, och då var det ju ärligt att till riksdagen säga att vi inte hade underlag för att bestämma oss.

Det går ju bra att säga som herr Bohman: "När man går på fjället behöver man en klar kursriktning." Ja visst, men blir det dimma så kan det vara klokt att sansa sig ett tag tills dimman lättar och sedan gå framåt. Det har vi gjort.

Det är klart att vi insåg att man skulle gräla på oss ett par veckor tills vi fick klarhet i situationen, men vi sade: Vi skall handla snabbt när det finns möjlighet. Och titta nu på schemat! Den 25 januari offentliggjordes KI:s framtidsbedömningar. Då fick vi det materialet. Den 26 januari blev

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

det klart mellan LO och SAF. Den 28 januari fick regeringen föredragningen om försörjningsläget. Den gav den fastare grund som vi väntade på. Den 29 januari tog regeringen ställning till den ekonomiska politiken, och den 30 januari lade vi fram vår politik för riksdagen. Snabbare kunde vi under de förutsättningarna inte handla. Naturligtvis skapar det vissa svårigheter i riksdagsarbetet, men det beror på omständigheterna.

Inför detta utförde herr Bohman ett oerhört indignationsnummer och talade om renhårighet osv. Men jag vet, och väldigt många andra i kammaren vet, att vad vi än hade gjort i den här situationen så hade herr Bohman uppfört detta indignationsnummer inför kammaren. Hade vi lagt fram förslaget sent i går kväll, när det blev klart, hade han sagt att det var en oförsämdhet mot riksdagen att vi lämnade förslaget till pressen först och inte till riksdagen. Hade jag valt att följa talarlistan och komma fram sist med min redovisning, då hade herr Bohman gjort ett ohyggligt indignationsnummer av att här hade man låtit honom tala i blindo i trekvart utan att han visste vad vi skulle komma med. Hade vi väntat med att publicera propositionen till den 1 februari, när den tas i konselj, hade herr Bohman utfört ett ännu ohyggligare indignationsnummer därför att här stod man och diskuterade i riksdagen och talade inte om vad den proposition som kom två dagar efteråt skulle innehålla.

Alla dessa fyra alternativ är alltså vart för sig olikt de andra. De har bara ett gemensamt: vilket man än valde av dem skulle herr Bohman utföra ett indignationsnummer. Det är ett cirkusnummer; det vet jag, det vet herr Bohman och det vet rätt många andra här i kammaren. Men när man nu samtidigt talar om synen på politikerna och respekten för dem, då bör man inte uppföra sådana här cirkusnummer. Det kan ju skada. Herr Bohman vet ju sakligt sett precis hur läget är och att det var rätt besvärligt vilket av dessa fyra alternativ man än valde. Han skulle här liksom vädra en enorm aggressivitet och grälsjuka alldeles i onödan.

Det vi har försökt göra är att förena respekten för riksdagen – så att riksdagen först skall ha information – med möjligheter att ändå föra in detta i debatten så snabbt vi över huvud taget kunde.

Nä, vad är att säga om åtgärderna?

Till herr Helén vill jag säga att kan man underlätta arbetet i finansutskottet, så är vi öppna för alla tänkbara förslag på den punkten. Vi vill inte alls försvåra jobbet i riksdagen.

Herr Helén frågade om det var en stridshandling. Det är litet svårt att skildra det som en sådan, eftersom här för det första föreligger enighet i bedömningen att stimulansåtgärder behöver vidtas med hänsyn till den dämpande effekten av energikrisen. För det andra är man i stort sett överens om ramen för stimulansåtgärderna – hur mycket man bör ta i. Det är svårt att exakt beräkna, men bedömningarna ligger ungefär på samma nivå. För det tredje är man överens på vissa punkter. När det gäller vilka åtgärder man skall välja, så ser jag det som en saklig och praktisk fråga. Vad är lämpligt? Hur kan man få ut den bästa effekten? Hur kan man se socialt på detta? Här är man alltså relativt överens på tre punkter: stödet till barnfamiljerna, stödet till pensionärerna, kravet på bättre hushållning med energin.

I dagens debatt tycker jag att det fanns en uppslutning av herr Fälldin

i fråga om matpriserna och av herr Helén när det gäller satsningen på byggnadsmarknaden. Men det har inte varit min avsikt att stå här och anställa husförhör och kräva besked på varenda punkt, utan det är rimligt att man behöver en tid för eftertanke.

Jag tror att det var en missuppfattning av herr Fälldin på en punkt. Man skall nu inte göra teologi av generella och selektiva åtgärder. Det här är åtgärder för att allmänt förstärka köpkraften. Det är i och för sig inget fel – enligt vår mening är det en styrka – om sådana förstärkningar av köpkraften också har ett fördelningspolitiskt inslag, så att man kan rikta dem mot grupper som behöver stöd: barnfamiljer, pensionärer osv. De blir inte mindre generellt köpkraftsstimulerande för det. De har en konjunkturpolitisk effekt. Eftersom man sänker priser eller ger folk ökad köpkraft i handen, så stimulerar det konjunkturen. Det är ju en gammal tradition. Wigforss' krispolitik – för att gå så långt tillbaka – var det första stora exemplet på efterfrågestimulans. Där sattes ju efterfrågestimulansen in för att hjälpa de arbetslösa, för att hjälpa vissa grupper genom Möllers socialpolitik. Den var inte mindre konjunkturstimulerande för det. Det går inte att här göra en skillnad mellan sådant som man gör av fördelningspolitiska skäl och sådant som man gör av konjunkturpolitiska skäl.

Sedan talas det om möjligheterna att dra tillbaka. Ja, det är klart att en moms kan dras tillbaka. Det är på sätt och vis en styrka men också en väldigt stor svaghet. Vår typ av barnbidrags- och pensionsåtgärder sätter vi in direkt, nu, som en engångsåtgärd som får omedelbar effekt. Vi binder oss inte när det gäller bostadsmomsen. Man får se när bostadsutredningarna kommer -- det finns med i den bilden.

Det är på ett område där jag skall erkänna att man knappast kan ta ett steg tillbaka -- det vore orealistiskt. Det gäller matpriserna. Där går det inte att ta ett steg tillbaka, eftersom vi av många skäl kommer att ha ett tryck uppåt på matpriserna. De anställda på detta område vill ju ha bättre betalt, och jag tror inte att herr Fälldins vänner bland jordbrukarna kommer att säga att de kräver minskad ersättning, utan vi kommer att ha ett tryck uppåt på jordbrukspriserna. Att då öka på detta genom att avskaffa livsmedelsstödet blir svårt i alla situationer – det skulle jag tro.

Men skälet till att vi inte har rört momsens och föreslagit en tillfällig momssänkning är, enkelt uttryckt, att det är väldigt svårt – trots en behjärtad tro här från flera håll – att få genomslag för detta. Erfarenheterna från tidigare år är ju dåliga på den punkten. Det hade i så fall krävt en oerhörd prisövervakning. Dessutom blir det, om sänkningen gäller en kort period, hamstringseffekter -- en väldig rush innan momsens skall höjas igen – som har en tendens att gynna dem som är likvida. Man får alltså en fördelningspolitiskt negativ effekt.

Detta är de rent sakliga övervägandena. Vi har sagt att det är bättre att som alternativ välja att sätta in de här pengarna på två grupper, pensionärer och barnfamiljer, och på två områden som ju plågar den vanliga löntagarkonsumenten särskilt mycket, bostadskostnaden och matkostnaden. Det är så att säga ett positivt val att vi i stället för att under en kort tid sänka priserna på allt möjligt – även på inte särskilt viktiga varor, lyxvaror o. d. – inriktar oss på att hålla igen priserna på de

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

två områden som för den vanliga konsumenten är de mest kännbara – maten och bostaden – och så hjälpa två utsatta grupper – pensionärer och barnfamiljer.

Detta enkla resonemang, som är rent sakligt underbyggt, ligger bakom förslaget. Sedan har vi ansett att i ett läge, där man i stort sett är överens både om behovet av stimulans och om ramen för denna stimulans, skall man på ett sakligt och förnuftigt sätt kunna resonera om hur den stimulansen skall sättas in. Då ligger det naturligtvis i vårt partis hela tradition att se socialt på saken och undersöka om det finns möjlighet att kombinera en generell efterfrågestimulans med en inriktning av åtgärderna på grupper som i särskilt hög grad behöver vårt gemensamma stöd.

Jag upprepar än en gång att det är detta resonemang som ligger bakom åtgärderna.

Att herr Bohman går till strid förvånar mig inte – vilket förslag vi än hade kommit med nästan skulle herr Bohman ha hissat stridssignaler. Men jag vill ändå inte framtvunga ett ställningstagande från hans sida, utan detta får man väl nu fundera på i lugn och ro. Vi tycker emellertid, med utgångspunkt i den debatt som förts, att det här är ett sakligt väl motiverat förslag.

Jag vill allra sist erinra riksdagens ledamöter om en sak: I de flesta länder är man i dag inte i det läget att man kan ha spenderbyxor på, utan man är i en väldigt trist situation. Det gäller flera av våra grannländer och många länder ute på Europas kontinent, när nu oljekrisen slår med fruktansvärd kraft på bytesbalansen och skapar enorma underskott med risk för en kris. Ett land har devalverat, vilket naturligtvis betyder en stor prisökning.

Då man får de här smällarna på bytesbalansen sitter man i dessa länder och diskuterar: Vilka statliga utgifter skall vi skära ner? Vilka löneförhöjningar skall förhindras? Vilka skatter skall vi höja? Detta måste man göra för att på något sätt få ekvationen att gå ihop.

Vi i vårt land däremot är i det läget att vi byggt upp ett stort överskott i vår bytesbalans – det ryker väl nu men det har i alla fall funnits där – och en så hygglig valutareserv att vi kan säga: Vi kan inte utföra några illusionsnummer; de höjda oljepriserna är ett faktum. Vi kan inte trolla bort dem. Vi har bara att ta fram plånboken och betala. Det är ingenting annat att göra. Men vårt ekonomiska läge är så pass hyggligt att vi åtminstone till en del kan kompensera de ökade kostnaderna med stimulansåtgärder och det är internationellt sett ett mycket gynnsamt läge.

Jag instämmer i vad herr Helén sade, att vi måste hålla en mycket hög beredskap för framtiden. Det spelar en avgörande roll vilken politik som det internationella samfundet inriktar sig på. Om vi får en protektionistisk återgång, och om alla länder i en sådan situation säger att nu skall vi öka exporten och minska importen, ja, då kan det bli en utomordentligt pinsam och ledsam utveckling av den internationella konjunkturen! Men om länderna i stället säger att vi skall satsa på att försöka hålla ihop i en internationell ekonomisk politik – ja, då kan vi gå igenom krisen betydligt lättare.

Det förslag som vi har lagt i dag är också ett uttryck för att vi tar vissa risker och att vi är med i en internationell strävan att genom satsning kunna ta oss ur en besvärlig situation. Den signalen är inte minst viktig för ett land som vårt, som är så beroende av sin utrikeshandel, som har en så gammal och fin frihandelstradition och som är så positivt till internationellt samarbete som Sverige trots allt alltid har varit.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan i och för sig förstå att statsministern anstränger sig för att övertyga kammaren och allmänheten om att just i dag på morgonen är den bästa tidpunkten för regeringen att lämna besked; det är det ögonblick i tiden som är det bäst valda av alla tänkbara. Jag kan förstå den ambitionen även om jag inte respekterar den. Men jag tycker verkligen att det är att gå litet för långt, när statsministern efter detta konstnummer börjar tala om oppositionens anslutning till regeringens förslag, när oppositionens förslag redan finns i väckta motioner. Det var nämligen faktiskt vad statsministern gjorde när det gäller förslagen att ge ökat stöd åt barnfamiljer och pensionärer, när statsministern sade att oppositionen har redan givit sin anslutning i det fallet. Det är att vända upp och ned på verkligheten. Så bör det inte få gå till!

Statsministern menade att det just i dag är möjligt att bedöma läget. Men vad oljan beträffar ligger det såvitt jag förstår i regeringens hand att informera sig om försörjningsläget på det sättet att regeringen säger till sina egna myndigheter att lämna den informationen. Jag vet inte om statsministern eller någon annan i regeringen har sagt till sina myndigheter att de så snabbt som möjligt skall lämna önskad information, så att vi får ett bättre underlag för bedömningarna, men regeringen bör rimligtvis kunna påverka tidtabellen därvidlag.

Vad sedan avtalsuppgörelsen angår har jag redan sagt att det är utomordentligt att parterna på arbetsmarknaden har kunnat komma överens och att de har tagit sin del av samhällsansvaret. Det innebär att vi nu har en bättre grund för den politiska bedömningen. Den saken är fullt klar. Men statsministern ville å andra sidan inte säga, att om parterna inte hade kunnat komma överens så skulle regeringen ha flyttat fram sitt beslut undan för undan. Det har ju också hänt att parterna har haft så svårt att komma överens att detta inte har skett förrän riksdagen åtskilts. Jag menar alltså att det är bra att den biten finns där, men det kan inte ha varit något motiv för regeringen att vägra att ta ställning förrän avtalsrörelsen var klar.

Vidare: Trenden i prisökningarna har varit känd. Till den del som prisökningarna har påverkats av regeringens egna beslut — jag tänker då på den del av prisökningarna som beror på höjda clearingavgifter osv. — har regeringen haft bättre grepp om dem än andra. Att prisökningarna både direkt och indirekt har effekter på ekonomin, sysselsättningen etc. är fullt klart. På grundval av vad som varit känt därvidlag har det rått stor enighet bland ekonomer av facket och andra bedömare om att det har krävts stimulansåtgärder, och många av dem har också krävt att dessa åtgärder skulle vara generella.

Så några ord om det fördelningspolitiska inslaget. Jag har sagt — och

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

jag upprepar det — att det är bra om man kan tidigarelägga åtgärder som ändå skulle ha vidtagits, för då får de en efterfrågeeffekt. Men jag tror inte att det är särskilt klokt att tala om engångstillskott. Varför ger man ett engångstillskott nu till barnfamiljerna och pensionärerna? Jo, därför att den summa pengar de för närvarande får inte längre räcker till lika mycket varor som förut, och vi vill försöka vidmakthålla deras konsumtionsnivå. Men förutsättningen för att man skall kunna tala om ett engångstillskott är, att när den period för vilken tillskottet är beräknat har förlupit, så måste priserna ha sänkts, för att inte nedgången i den faktiska köpkraften skall inträffa då i stället. Och vi kan väl vara överens om att vi inte kan hoppas på att priserna skall gå ned, i varje fall inte när det gäller oljan. Vi har väl inte mycket att hoppas på heller när det gäller övriga prishöjningstendenser utifrån som påverkar vårt land och inte heller när det gäller vår egen förmåga att hålla priserna i schack. Det är därför inte troligt att det tillskott som nu skall ges till dessa grupper inte skulle vara behövt även efter denna period.

Det är därför jag säger att det är bra att tidigarelägga åtgärderna — det är så vi har resonerat i mittenmotionen — men ge inte sken av att det är engångstillskott. När vi fattar beslut om detta skall vi därför ha klart för oss att vi skall leva med dessa åtgärder på vår budget framöver. Av den anledningen kan man inte ge dessa åtgärder en sådan omfattning att de får den effekt på efterfrågan som nu behövs; då har man ingenting att ta tillbaka sedan. Det är därför sådana här riktade åtgärder skall kompletteras med generell verkande åtgärder; då pekar man inte ut någon särskild grupp när man blir på det klara med att ekonomin måste stramas upp igen. Jag tror att det vore olyckligt om vi inte hade detta förhållande klart för oss när vi tar slutlig ställning till vilken inriktning åtgärderna skall ha i just den här situationen.

Statsministern sade att socialdemokraterna lägger fram de förslag som de utarbetat inom partiet, och sedan är det oppositionens sak att ta ställning, då är det oppositionens sak att ta ansvaret. I varje fall när det gäller den ekonomiska politiken är det precis tvärtom. Oppositionen hade lagt fram sina förslag. I dag på morgonen kom regeringen trampande efter.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Bortförklaringar gör bara saken värre. Det är en gammal fin regel som gäller även statsministrar.

Om regeringen enligt gällande regler hade lagt fram en samhällsekonomisk bedömning i statsverkspropositionen och inte i dag, hade jag självfallet inte skyllt herr Palme och regeringen för bristande renhårighet. Nu kvarstår beskyllningen.

Herr Palmes en timme och tio minuter långa anförande var fyllt av ord som illusionsnummer, indignationsnummer och cirkusnummer — en lång rad av nummerhästar. Kavalleristen sitter tydligt kvar hos herr Palme.

”Den nya individualismen” är bara den gamla egoismen, säger herr Palme. Det är en mycket farlig omskrivning. Att säga det är att rikta en beskyllning för ren och skär egoism mot människor som reagerar mot överdrifterna och övermodet i den socialdemokratiska politiken. Individ

måste vara något fult ord i herr Palmes vokabulär. När jag talar om den nya individualismen eller, för att använda herr Palmes uttryck, den nya egoismen talar jag om människor som reagerar mot ett orättvist skattesystem eller ett skattesystem som de upplever som orättvist. De reagerar mot en prisstegringspolitik som är oerhörd, de reagerar mot en bostadspolitik som de uppfattar som orimlig, de reagerar mot en markpolitik som de tycker är oresonlig, de reagerar mot det överstarka samhällets försök att tvinga in enskilda människor i vissa bestämda fallor eller fåror. Och då blir de människorna, som reagerar på det sättet, beskylda för att vara egoister. Är det inte att sätta sig på väljare, sätta sig på medborgare som reagerar fullt naturligt inför det som de tycker är fel och tokigt i samhället!

Varför tror statsminister Palme att tidningen Fackföreningsrörelsen, som jag tydligen läser flitigare än Olof Palme, talar om att socialdemokraterna har fått väldiga problem, eftersom de förknippas med det överhetssamhälle som identifieras med socialdemokraternas starka samhälle? Det är reaktionen mot det samhället som jag vill göra gällande ligger i begreppet den nya individualismen, en reaktion mot en misslyckad politik. Om herr Palme kallar det egoism är det inte mig han hoppar på utan de människor som reagerar på detta sätt.

Vi måste, sade herr Palme, finna vägar till en ny och starkare gemenskap, och det är en svår uppgift som endast kan lösas av aktiva människor i demokratisk samverkan. De här meningarna kan jag instämma i, och jag stryker särskilt under ordet aktiv, därför att vi vill stärka individernas ställning inte bara på arbetsplatserna — även där — utan i samhället över huvud taget. Och vi tror att den här demokratiska gemenskapen — samverkan — i första hand måste utgå från individer, från enskilda, ansvarstagande, självständiga och oberoende människor, som har lust att göra insatser för samverkans skull, för gemenskapens skull. Det skall inte vara order uppifrån. Man skall vädja till människornas lust att göra dessa insatser. Det är det jag menar är oerhört väsentligt i detta sammanhang, och det är det som Olof Palme inte har någon som helst förståelse för.

Nu hävdar man, säger herr Palme i sitt anförande, från högerhåll — som det alltid heter — att vi måste rida spärr mot en utbyggnad av den offentliga sektorn, därför att den hotar friheten. Det är inte vad vi har sagt! Vi har sagt att det inte går att bara satsa på den offentliga sektorn, därför att den offentliga sektorn inte enbart löser problem för alla möjliga människor, utan också medför problem. Den medför också ett behov av ständigt stigande skatteinkomster och en växande byråkrati. Drar man ut dagens trender kommer man att finna att utvecklingen så småningom kommer att slå i taket. Det kanske inte är herr Olof Palmes problem — Ni kanske inte sitter i den ställningen den dagen — men det är ett problem som socialdemokraterna har allt intresse av att varsebli och ta itu med innan det blir verkligt akut.

Marknadskrafter är ett skällsord för herr Palme i mycket stor utsträckning. Vad är marknadskrafter egentligen? Jo, det är fria konsumenter, fritt val av fria människor, en fri prisbildningsmekanism, rätten till fritt arbete och fritt företagande. Ingen har sagt — det

påpekade jag i mitt huvudanförande – att marknadskrafterna ohämmat skall få styra och härska. Vi har krävt lagstiftning, och vi kräver en ekonomisk politik som ställer marknadskrafterna under kontroll. Det är alldeles nödvändigt. Därför får man inte göra denna debatt till svart och vitt som Olof Palme har gjort. Går man för långt åt det ena eller andra hållet går det galeit. När konservatismens idéer konfronterats med verkligheten, säger herr Palme, har de kraschlandat. Har inte herr Palmes socialdemokrati kraschlandat? Den verklighet som ni började slåss med 1969 var starkare än ni var. Det har de senaste valresultaten visat.

Och så går herr Palme som vanligt till England. Stackars England! Nu är herr Sträng och herr Palme överens om att England kan man alltid kritisera – det är ju lättare att tala om England än om annat. Jag såg i dag i tidningen att det nu i alla fall har gått så långt att Harold Wilson själv har tagit itu med vissa fackföreningsledare och gjort gällande att roten och upphovet till en del av de problem som man slåss mot i England är just en fackföreningsrörelse som inte har nått den mognad som vår svenska fackföreningsrörelse har nått.

Men låt oss diskutera Sverige i stället för England! Jag tror att det vore bättre för debatten.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern säger att nattens lilla improviserade finansplan inte är någon stridshandling; vi är överens om behovet av stimulanser – vi är helt ense där, sade han – och vi är i stort sett överens om ramen för dem. Det låter bra, men jag är inte så säker på att vi är så överens om ramen. Vi framlade våra motioner med utgångspunkt i vad vi då visste om priserna, men ni har höjt priserna sedan dess. Det inkräktar väsentligt på köpkraften och kan motivera en ökning, och såvitt jag förstår ligger vår ram redan från början över er därför att vi tror på ett verkligt behov av kraftiga stimulanser den här våren. En rad fackekonomer har redan hunnit framträda för radion medan vi har stått här och talat i kammaren, och de har sagt att regeringens ram på 2,8 miljarder är för snäv. Låt oss därför inte läsa oss på den punkten just nu, utan verkligen diskutera detta i finansutskottet!

En tillfällig momssänkning är inte bra, säger statsministern – någonting sådant har inte fungerat tidigare. Nej, det kan det väl inte ha gjort; det har aldrig företagits någon tidsbegränsad sänkning av momsen, så vi har inga erfarenheter. De förändringar som har vidtagits har legat i ett skede före mervärdeskattens införande, så grip inte till det argumentet som bevis för att vi skulle ha fel!

Men det viktiga är inte hur vi hanterar det här med småargument, utan graden av rörlighet som vi anser nödvändig för att klara både detta konjunkturenläge och ett kommande konjunkturenläge. När då herr Palme kommer med en sådan kritik av momssänkningen skulle jag vilja fråga: Är det ett principuttalande? Betyder det att mervärdeskatten aldrig kan sänkas utan bara höjas? Då är vi på väg över i en kraftig principiell motsättning.

Det intressanta är också att få veta hur hög grad av rörlighet regeringen förbehåller sig i de åtgärder som den nu har föreslagit. I fråga

om byggmomsen är man tydligt beredd att bevara rörligheten för framtiden. Men är inte flertalet av de 2,8 miljarderna av den karaktären att vi binder oss för permanenta åtaganden? Det är viktigt att få veta detta.

I ett annat avsnitt av debatten sade herr Palme att han håller med mig om att vi skall bekämpa byråkrati och förstelning, men samtidigt fick man inte kritisera den ransonering som nu har avslutats, eftersom det vore att kritisera de människor som hade handhaft den ute på länsstyrelser och på andra håll. Det är väl självklart att inte jag står och kritiserar mina gamla arbetskamrater på en länsstyrelse! Jag vet hur de har slitit — just dag och natt, som statsministern sade — men det kan ju ha varit fel i *sättet* att lägga upp en del av arbetet, och det måste man väl ändå ha rätt att diskutera så här efteråt. Var det t. ex. rätt, när man hade så ringa tid för förberedelserna, att bestämma sig för att bygga in i rutinerna ett system som även skulle ta fast syndare i fråga om bilbeskattning och trafikförsäkring? Ja, om man hade haft förberedelserna tillräckligt väl gjorda, hade det varit rimligt, men i detta läge var det tveksamt att bygga in det i rutinerna. — Det här är ingen fundering så där bara på en höft, utan detta har högt uppsatta ämbetsmän noga diskuterat och haft delade meningar om.

En annan sak: Var det rimligt att man icke fick ut bensinkorten till mer än 100 000 bilägare till den 21 december, när man med små enkla medel i rutinerna på bilregisternämnden i Örebro skulle ha kunnat klara det? Detta är principiella frågor; de innebär icke kritik mot någon enskild människa.

Jag tror att man skall följa statsministerns linje när han betonar det oerhörda värdet av att människor frivilligt vill medverka. Sannolikt har de besparingar som gjorts även under ransoneringsperioden varit något större på frivilligsidan än vad som har åstadkommits genom den rent mekaniska nedpressningen via ransoneringsmått. Vägverkets siffror tyder på den saken.

Det är oerhört viktigt att man inför fortsättningen bevarar det mått av förtroende som finns, så att människor känner att det är meningsfullt att här medverka. Det är den typen av frivillighet som det finns så oändligt många exempel på i de svenska folkrörelsernas historia att det är värt att satsa på den.

Till sist ett litet inpass i den diskussion om det parlamentariska läget som de andra deltagarna i debatten för med så mycket större frenesi än vad jag gör.

Statsministern läste upp kalendariet: den 26 januari hände det, den 28 januari hände det, den 29 januari, den 30 januari osv. Men att den 26 januari väcktes oppositionsmotioner var helt borta ur kalendariet. Nog var det väl ändå så — det är väl ingen självförhävelse från vår sida att konstatera det — att ni gärna ville se vad oppositionen lade fram. Och jag tycker att det var bra att ni ville göra det. Men då skall det också framgå av redogörelsen och det skall inte, som herr Fälldin så riktigt påpekade, framställas så att här lägger regeringen fram sina förslag, sedan får oppositionen i stort sett rätta sig därefter. Är man en minoritetsregering måste man respektera att det till riksdagen kommer handlingar från två

håll, propositioner från kanslihuset och motioner från oppositionspartierna. Vi räknar nog med att ni nu ändå har kommit ned i ett sådant minoritetsläge att det är nödvändigt för regeringen att verkligen studera våra förslag. Det väcktes ca 1 600 motioner – det var allt som sades om detta. Där finns en rad viktiga frågor som den här riksdagen måste ta ställning till, t.ex. kravet på en allmän arbetslöshetsförsäkring som inte stänger ute över miljonen unga arbetstagare, nya på arbetsmarknaden. Det kravet kommer ni inte att kunna krypa undan.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Fällidin sade i sitt inlägg att vi inte skulle få en droppe mer olja om vi förstatligade oljebolagen. För det första är det inte sant, eftersom det skulle gå mycket lättare att sluta avtal om leveranser direkt från oljeländerna, om inte de stora kapitalistiska oljetrusterna stod emellan. För det andra är det precis samma passivitets- och kapitulations-svar som vi har fått varje år som vår riksdagsgrupp ställt kravet att oljehanteringen skulle förstatligas.

Man måste på socialdemokratiskt och borgerligt håll begripa att man genom denna vägran att ta hand om oljehandeln, genom att man i stället ökat Sveriges beroende av de internationella oljebolagen bär det politiska ansvaret för bristerna i oljeförsörjningen och för kapitulationen inför oljetrusternas utpressning för högre priser.

Jag har svårt att förstå varför regeringen inte ens kan lämna svar på frågan om man vill göra en ordentlig undersökning av den roll som de stora internationella oljetrusterna har spelat i hela detta krig för att driva upp priserna och hur deras manipulationer har skadat Sverige och folkförsörjningen.

En annan fråga som vi många gånger har aktualiserat är frågan om oljebolagens skatter. Oljebolagens filialer betalar i allmänhet inga skatter här i Sverige. Riksdagen beställde redan 1970 en utredning. Jag vill fråga finansministern: När tillsattes den utredningen?

Om det inte finns tillräcklig tillgång på en vara, det må röra sig om bensin och olja eller någonting annat, får man tillgripa ransonering för att få en rättvis fördelning. En ransonering med plånboken, dvs. genom att höja priserna, är den sämsta metoden. Men det finns många människor som nu reagerar och tycker sig utsatta för ett dåligt skämt av myndigheterna i samband med bensinransoneringen. De har skrivit blanketter och ansökningar, de har fått avslag och försökt igen, de har snålat på sina ransoner. Och så, efter 23 dagar och till en kostnad av som det uppges 30 miljoner kronor för det byråkratiska maskineriet, blåses ransoneringen av över en kväll. I stället för ransonering blir det kraftiga prishöjningar. Tror någon verkligen att allt detta efterlämnar något slags ökat förtroende för myndigheterna?

Herr Palme riktade en uppmaning till mig -- mycket vänligt -- att dra in nosen. Detta leder omedelbart till den intressanta frågan: Var har herr Palme nosen just nu? Man kan ju dra vissa slutsatser av kärleksbetygelserna mellan honom och andra socialdemokratiska statsråd å ena sidan och en viss Helén å andra sidan. Men det förefaller mig som om det skulle finnas en stark opinion ute i den socialdemokratiska rörelsen som

just nu till herr Palme och partiledningen riktar uppmaningen: Dra in nosen!

En mycket allvarlig brist i det förslag som regeringen ställt i dag är, som jag redan påpekat, att tillskotten till barnfamiljerna och pensionärerna bara är tillfälliga -- de är engångsföreteelser. De utbetalas vid ett tillfälle, och sedan försvinner de. Det är naturligtvis bättre än ingenting. Men det krav som barnfamiljerna och pensionärerna ställer och som är mycket berättigat är ju en varaktig förbättring av sin levnadsstandard och sina förhållanden.

När det gäller det förslag vi har ställt under den allmänna motions-tiden vill jag med detsamma säga att vi vill komma med tilläggsförslag. Vi hade ingen aning om den våldsamma stegringen av bränslekostnaderna för bostäderna som skulle åstadkommas genom regeringens beslut om prishöjningar. På den punkten tycker jag, som jag förut sade, att regeringens förslag är allra svagast. Regeringsförslaget när det gäller bostäderna är bara av tillfällig karaktär -- en momssänkning tills vidare. Det är precis vad de borgerliga föreslår fastän de vill ha en allmän momssänkning. Men även denna skall vara tillfällig, och regeringen har starkt argumenterat mot deras lösning. Den fråga som hyresgästerna ställer sig och kommer att ställa sig är: Skall man sedan höja hyrorna i dessa fastigheter när det är slut på den här engångssubventionen? Vad blir då följden för hyresgästerna? Ja, det blir tydligen mycket kraftiga prishöjningar enligt regeringens paket.

Min andra fråga, på vilken det inte lämnats något som helst svar, är: Vad tänker regeringen göra för att ge hyresgäster och småhusägare kompensation för den kraftiga höjning av bränslekostnaderna som nu blir följden av beslutet om prishöjning på oljan?

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Herr Hermanssons nos -- hans inlägg på den punkten var kanske något egendomligt för att vara ett inlägg i debatten om de mänskliga fri- och rättigheterna; det var nämligen den saken vi diskuterade. Jag sade att just i den debatten, där det uppträder klara diktaturanhängare, bör man vara aktsam och dra in nosen, inte rent allmänt men från avgrunden.

När det gäller oljebolagen sker det internationella undersökningar och vi skall naturligtvis också så gott vi kan undersöka deras hantering. Men läget är ju det att vi här i landet inte tillåtit några prishöjningar som inte varit direkt motiverade av oljeländernas prishöjningar. Herr Hermansson kan undersöka alla oljeländer på den punkten, och han får då en ganska god bild av läget.

Till herr Helén vill jag säga att jag inte alls påstår att denna ransonering i alla avseenden har genomförts perfekt. Man kan nu i efterhand gå igenom vad som gjorts och skaffa sig erfarenheter för det fall vi skulle komma i en liknande situation igen. Det är helt orimligt att begära att allting skulle ha fungerat perfekt. Jag kände bara ett behov av att i ett läge, då dessa människor nästan var fågelfria, betyga vår vetenskap om att de utfört ett utomordentligt bra arbete. Sedan är det allmänhetens sparande som har lagt grunden till framgången med ransoneringen.

Nr 14

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Om herr Fälldin för prestige skull vill att jag skall understryka att oppositionen föreslagit höjda barnbidrag och energibesparande åtgärder, gör jag gärna det. Jag talar också gärna om att oppositionen kom med sina förslag den 26 januari. För oss ligger det ingen prestige i denna fråga.

I och för sig hade vi gärna velat framlägga våra förslag före motionstidens utgång. Det hade varit en fördel. Inga taktiska vinster kunde göras. Men det rent faktiska materialet – resultatet av avtalsförhandlingarna samt konjunkturinstitutets rapporter och redovisningen av försörjningsläget – förelåg inte förrän efter veckoslutet. Vi har i realiteten alltså haft två dygn på oss för framläggandet av våra förslag. Att det inte skedde den 11 januari berodde på att materialet då var för dåligt. Inte ett enda land i Europa vågade vid den tidpunkten ge uttryck för någon bestämd bedömning av den ekonomiska utvecklingen. Då var det rent sakligt sett klokt att vänta, även om det kunde ge oppositionen en och annan påäng i den allmänna debatten.

Herr Fälldins resonemang var litet svårt. Om en barnfamilj får en momsänkning på 5 procent under fyra månader och man sedan åter höjer momsen med 5 procent, har inte priserna sjunkit under tiden, utan man tar tillbaka en förmån. Det är precis på samma sätt om man vid ett tillfälle gör en kontant utbetalning av 200 kronor och sedan inte upprepar den när konjunkturläget ändras. I princip blir det konkreta resultatet exakt detsamma. Barnfamiljerna får under en viss tidsperiod en förmån, som sedan försvinner, såvida den inte ersätts av någon annan. I det ena fallet ger man förmånerna via priserna, i det andra fallet via en kontant utbetalning. Det är omöjligt att påvisa någon principiell skillnad.

Momsförfarandet innebär inte något principiellt ställningstagande, eftersom momsen är ett av de ekonomisk-politiska instrument som vi förfogar över. Den klaviaturen får vi spela på. I varje särskild situation måste vi fråga oss hur vi bäst kan utnyttja våra ekonomisk-politiska medel. Vi kom den här gången till det förslag som i dag framläggs.

Herr Bohman citerar alltid socialdemokraterna och nämner överhetssamhället. Men socialdemokratin övertog ett gammalt konservativt ämbetsmänna- och överhetssamhälle. Att omvandla detta samhälle till ett demokratiskt samhälle, byggt på de vanliga löntagarnas inflytande, är en lång process. Vi drabbas vilket många påpekat – av resterna av det månghundraåriga överhetssamhället. Det tar mycket lång tid att demokratisera en byråkrati.

Men detta, som tillhör moderaternas historia, använder herr Bohman för att angripa oss med. Och herr Bohmans teknik är den att aldrig säga att *han* företräder någonting, utan han plockar fram något som han har hört någon annan säga, och så tolkar han detta som han hört. När jag sedan angriper herr Bohman säger han: Hur kan herr Palme angripa denna människa som sade detta till mig? Men herr Bohman skulle ju inte framföra dessa åsikter, om han inte själv delade dem. Han kan inte gömma sig i anonymiteten. När herr Bohman framför riktigt reaktionära synpunkter försöker han skylla på att han bara vidarebefordrar vad folk har sagt, men det är en dålig metod för en politiker.

Man skall stärka individen mot staten, säger herr Bohman. Man skall minska statens maktmedel. Men det är ju inte sant när det gäller

moderaterna. I fråga om polisen och försvaret vill moderaterna öka statens maktmedel — de rent fysiska maktmedlen — utöver det vi är beredda att gå med på. Där har man icke ett dugg av rädsla för staten och överhetssamhället, för statens makt och allt det där andra. Där ställer man upp.

Men det är någonting annat i er tankevärld, när människorna oroas över miljöförstöringen och vänder sig till samhället och vädjar om en lagstiftning, när människorna oroas för sjukdom och ålderdom och kräver större trygghet. Annat är det när människorna oroas över de multinationella företagens ökade makt och kräver statliga insatser. Annat är det när jobben tar slut och människorna kräver att samhället tar ett ansvar eller när energi- och råvaruförsörjningen skapar oro och människorna kräver att samhället skall gå in. I den situationen försöker ni skapa en klyfta mellan individen och hans möjligheter att tillsammans med andra forma en bättre framtid. I den meningen är den nya individualism som ni propagerar för ingenting annat än en gammal egoism.

Vi kommer att möta ökade krav på gemensamma insatser, och då får vi hela tiden ta striden med dessa reaktionära element. Men samtidigt måste vi också förmå utveckla denna gemenskap på ett sätt så att vi undviker byråkrati och förstelning. Det är en mycket svår uppgift, men grundvalen måste ju ändå vara denna: Vilka är människornas krav på framtiden? De kraven kan i så oerhört väsentlig del bara tillgodoses med gemensamma ansträngningar på solidaritetens grund. Då gäller det att finna uttryck för handlingskraft för att lösa problemen men samtidigt demokrati och medansvar när besluten genomförs. Det är framtidens svåra och lockande uppgift, och där är herr Bohmans enda bidrag detta tal om överhetssamhälle och om individualism och egoism.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Allra först vill jag instämma i vad herr Helén sade om att de prishöjningar som regeringen meddelade i går ökar behovet av stimulans.

Statsministern och jag har diskuterat fördelningspolitik respektive konjunkturpolitik, och vi är överens om att en tidigareläggning ökar människornas förmåga att köpa som förut.

Statsministern medger problemet. Det borde också leda till slutsatsen att det vi bör göra är en kombination: Sänka momsen generellt och därutöver ge ett riktat stöd till grupper som är särskilt utsatta. Men eftersom vi inte kan räkna med att priserna sjunker så låt oss ha klart för oss att det stödet måste ligga kvar. Det tror jag är det kloka. Och på tal om prestige: historien får visa om statsminister Palme och socialdemokraterna är beredda att dra den slutsatsen, vilken borde vara rätt naturlig, av detta meningsutbyte och det resonemang som statsministern själv har fört.

Herr talman! De här prisökningarna på bränsle måste observeras också när det gäller deras regionala verkningar. Jag tänker t. ex. på transportstödet. Även om det finns skillnader i uppfattning om hur detaljer i det stödet skall utformas så har det rätt enighet om att minska transportkostnadernas betydelse för företag verksamma i skogslänen. Om vi vill trygga

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

och bygga ut sysselsättningen i stödområdena får effekten och betydelsen av transportstödet inte urholkas. Därför är det viktigt att undersöka hur de kraftigt höjda drivmedelskostnaderna verkar och vad som behöver göras för att vidmakthålla och förbättra skogslänens och andra glesbygders möjligheter att hävda sig. Det är orimligt om skogslänen och glesbygden skall bära stora bördor i form av arbetslöshet och oacceptabla prishöjningar.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det var faktiskt inte jag som förde in begreppet överhetssamhället i debatten. Det var tidningen Fackföreningsrörelsen. Men nu är det så, säger Olof Palme, att vi övertog överhetssamhället från det gamla konservativa samhället -- alltså för över 40 år sedan.

Sedan amiral Lindman avgick 1930 har antalet statsanställda ökat kanske 20 gånger, så något ansvar har ni väl i alla fall för den utvecklingen. Men för Olof Palme -- det tycker jag kammarens ledamöter borde ha klart för sig -- är fortfarande individen uteslutande en egoist. Det är slutsatsen av det resonemang som herr Palme har fört här i dag.

Sedan tillbaka till ekonomin. Jag tycker att det är svepskäl som regeringen för fram när ni förklarar att ni inte tidigare på grund av rådande osäkerhet kunde presentera era bedömningar, för ni har när ni säger det missat det väsentliga, och det är följande: Alla visste att vi skulle få en våldsamt prisstegring, men inte exakt hur stor. Alla visste att efterfrågan i samhället var otillräcklig. Alla visste att arbetslösheten skulle öka. Alla visste att det var risk för att investeringarna inte skulle bli vad de borde bli. Och alla visste att vi behövde bygga ut vår kapacitet. Det är i det läget som man har tillräckligt underlag för att presentera ett klart alternativ. Ni gjorde ingenting från regeringens sida förrän i dag.

Skall vi gå tillbaka till dimman på fjället så tror jag att man inte skall övernatta för länge på fjället i dimma om man verkligen skall nå ett mål för sin vandring, för sin politiska strävan.

Jag lyssnade med stort intresse men hade inte tid att blanda mig i herr Palmes konjunkturpolitiska debatt. Jag tycker det var en besynnerlig debatt, och vi får väl hoppas att vi, när finansministern går upp senare i dag, får en bättre presentation av hur den socialdemokratiska regeringen ser på möjligheten att genom en aktiv konjunkturpolitik påverka ekonomin i både positiv och negativ riktning alltefter konjunkturerna. Herr Palmes svar var verkligen inte klarläggande.

Slutligen har vi nu, innan jag fått mitt interpellationssvar, fått besked om att regeringen tänker utforma en informationsskrift om grundlagen. Jag utgår självfallet från att företrädare för oppositionen får vara med om att utforma denna skrift liksom också från att den kommer att utarbetas så snabbt som möjligt, så att i varje fall en del av upplagan hinner gå ut till folk innan riksdagen fattar beslut i denna fråga.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Ett ämne som trängt sig fram i många inlägg i debatten -- och det är naturligt mot bakgrunden av hur människor har reagerat inför ransoneringssituationen -- är frågan hur vi skall få ett bättre

inflytande över offentliga tjänster. Hur skall de bli sådana att de svarar mot de många människornas enskilda önskemål?

Detta ser vi som en viktig och grundläggande uppgift. Jag skulle vara glad om man kunde föra den diskussionen ett steg vidare med socialdemokratin. Ännu i 1970 års remissdebatt hette det att diskussionen om närdemokrati var fel debatt -- det var vad herr Palme slängde mig i nosen den gången. Nu är mitt intryck att man på det allmänna planet, så länge vi håller oss till principer, inte längre vill resonera så. Då medger man att det genom den enorma breddningen av de offentliga tjänsterna har uppkommit ett nytt behov, som gäller mänskligare kontakter och större hänsyn till de enskilda människornas önskemål. Men när vi sedan kommer över till de konkreta praktiska försöken att ändra på situationen blir det väldigt trögt.

Ta t. ex. våra förslag om lokala styrelser, s. k. kommundelsråd! Dessa har socialdemokraterna bekämpat i flertalet kommuner. Om jag är riktigt underrättad -- åtminstone har jag hört den uppgiften -- har den socialdemokratiska ledningen i Stockholms stadshus inte velat skicka in till regeringen en begäran, som antagits genom majoritetsbeslut i fullmäktige, att ändra i kommunallagen så att man skall kunna välja kommundelsråden direkt. Men här har regeringen en chans: tredska man i Stockholms stadshus, kan regeringen ta ett initiativ direkt och föreslå en sådan ändring i kommunallagen.

Jag tog tidigare upp hur viktigt det skulle vara för hela riksdagens möjligheter att komma i direkt kontakt med människorna vid den tidpunkt då besluten verkligen skall fattas, något som kunde ske om vi öppnade utskottens förhandlingar -- inte i samband med de slutliga besluten men under det skede då man tar in uppgifter -- genom förmedling av press och radio. Här finns en möjlighet till förnyelse, som skulle inte bara på ett betydelsefullt sätt öka möjligheterna för riksdagen att återta sin plats i människornas medvetande utan också bli ett instrument för att möta mycket av den ryktesflora som förekommer, de helt felaktiga beskrivningar som görs av vad vi har för oss här och som vi för närvarande är ganska hjälplösa emot om vi inte får stödet av människor i massmedier som fäster vikt vid de avgörande frågorna och struntar i möjligheterna att göra ett maktspel av vad som förekommer när en partiledare träffar olika personer, vad som händer i korridorerna utanför plenisalen osv. En falsk beskrivning av det arbete som här bedrivs skulle kunna förhindras, om vi fick denna nya direkta kontaktmöjlighet med svenska folket.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Palme sade att de prishöjningar på olja som skett i Sverige har genomförts i anslutning till oljeländernas prisstegringar. Det är en allmän formulering som är mycket försåtlig. Det är ju allmänt bekant att producentländerna bara får en mycket liten del av det slutgiltiga konsumentpris som betalas i ett land som Sverige. Enligt Shells statistik fick i december 1973 producentländerna per ton råolja 23 dollar medan raffinaderier och frakter tog 20 dollar och oljebolagens vinst uppgick till 112 dollar. Jag hoppas att en förskjutning skall åstadkommas

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

i dessa relationer, men fortfarande är det så att de stora oljebolagen tar den största delen av det pris som Sverige får betala för oljan.

Det räcker heller inte för herr Palme att hänvisa till att Sovjetunionen följer Amsterdannoteringar när det gäller dess oljepriser. Man kan ha den uppfattningen att Sovjetunionen borde sätta lägre priser än andra på sin olja, men det väsentliga är vem som har varit drivande i detta priskrig. Alla vet ju att det är de stora internationella oljebolagen. Jag tycker det är en egendomlig verklighetsuppfattning som regeringen ger uttryck för, om den försöker att påstå någonting annat.

En fråga som det inte har gått att få något som helst svar på här i debatten är vad regeringen avser att göra för att kompensera hyresgäster och småhusägare för de kraftigt ökade bränslekostnaderna till följd av de nya prisstegringarna på olja. Man har ju förut beräknat att priserna under 1974 skulle stiga med mellan 10 och 12 procent. Nu får vi ett paket från regeringen som håller matpriserna nere, men å andra sidan har här kommit den kraftiga höjningen av oljepriserna som handelsministern har uppgivit skulle driva upp prisnivån med i runt tal 1 procent.

Det blir alltså snarast en högre siffra i stegring än de 10 å 12 procent som tidigare har uppgivits. Då är det mycket stor risk för att de löneförbättringar som kommer genom det nyligen slutna avtalet icke räcker till att kompensera för de kraftiga prisstegringarna under året, utan att det i stället blir en reallönesänkning för lönarbetarna som de måste söka kompensera genom en hårdare arbetstakt. Resultat: ökad förslitning, yrkessjukdomar och utslagning från arbetsplatserna. Allt detta händer samtidigt som de stora företagen redovisar kraftigt ökade vinster. I det läget måste man enligt vår mening gå in och söka ge någon form av kompensation för dessa kraftigt stegrade bränslekostnader, som hårt drabbar både hyresgäster och ägare till småhus.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Jag tror att herr Fälldin och även herr Helén har gjort ett sakligt fel i dag. Ni säger att det är en ny situation, för de här prisstegringarna hade man inte räknat med i tidigare kalkyler. Såvitt jag begriper situationen rätt har konjunkturinstitutet och andra i sina priskalkyler räknat med fullt genomslag av de prisökningar som oljeländerna vidtagit i december och den 1 januari och som nu får sina konsekvenser här i landet. De här prisstegringarna är redan inräknade i det material ni har haft att ta ställning till när ni skulle utveckla era motioner. Det var alltså inget bra argument.

Om oljepriset stiger påverkar det kostnaderna, och det finns ingen väg på vilken vi som nation kan kompensera oss för detta. Jag tror det är viktigt att göra det klart. Vi måste betala priset, men vi kan lindra verkningarna. Till en del kommer ju de ökade bostadskostnaderna att klaras via bostadstilläggen som följer med. En del klarar vi genom de andra åtgärderna i fråga om momsens på bostadsbyggandet och pris-sänkningen på livsmedel. Men jag tror det är väldigt viktigt att vi är ärliga nog att säga, att vi aldrig kan kompensera bort det faktum att de oljeproducerande länderna tar ut åtskilliga gånger högre priser. Det är bara ett faktum.

Finansministern kommer att ha mera tid på sig i kväll för att utveckla den ekonomiska politiken. Jag vill ändå säga att vi skall minnas att vi har ett gynnsamt läge med en stor valutareserv. Men vi har också stora framtidsuppgifter, och vi lever i ett osäkert läge. Vi bör vara försiktiga med att alltför mycket försvaga vår ekonomi, för det kan komma mycket surt efter. Därför tror jag att man inte skall konstra till det för sig och säga att här har vi kommit med en ram, sedan har socialdemokraterna lagt fram en ram, och så plussar vi på den en bit. Så kan vi hålla på och plussa på tills det inte finns mycket till ekonomi kvar att plussa på någonting i. Jag skulle ändå vilja uttala ett varningens ord på den punkten.

Till herr Helén vill jag ha sagt att när det gäller nämndemanna-institutionen - det glömde jag att ta upp förra gången - har faktiskt justitieministern redan deklarerat regeringens mening i dagens tidning. Vår klara uppfattning är att man bör ha en proportionell uppdelning av nämndemannaplatserna i alla kommuner.

Det har talats om fel debatt. Jag menar inte att man skall spela ut behovet av en planmässig hushållning och behovet av en basdemokrati mot varandra. Det var det jag på den tiden anförde.

Bland alla hästkonger förklarade herr Bohman att jag hade sagt att jag betraktar individen uteslutande som egoist. Det var den kontenta som herr Bohman lyckades dra ur min förkunnelse. På sätt och vis är det både trist och tragiskt, för om det var någonting som min förkunnelse innefattade så var det precis motsatsen. Jag vet att varje människa har sina intressen, sin egoism som hon värnar, sin konsumtion som hon vill slå vakt om, sitt jobb, sin ställning, sin familj. Det är självfallet att det är så. Men det finns också någonting utöver detta, som är gemensamt, som är solidaritet, och utan denna solidaritet kan inget samhälle fungera. Det är en djup lärdom inom arbetarrörelsen, som endast genom solidariteten kunde hävda sina krav i herr Bohmans socialkonservativa samhälle.

Denna insikt lever vidare, och det min förkunnelse - om vi skall använda det uttrycket - har handlat om i dag är det enkla förhållandet att människor upptäcker att de blir mer och mer beroende av vad som sker i samhället i stort och världen i stort och att de därför upplever en strävan efter en vidare gemenskap, en strävan att vara med och påverka också ting utöver den omedelbara intressesfären. Det är krav som framtiden kommer att ställa oss människor inför, om vi inte skall överlåta bestämmanderätten åt makteliterna, de multinationella företagen, de stora diktaturerna och vad som må finnas kvar. Då menar jag att vi som politiker har en moralisk förpliktelse för framtiden att just framhäva dessa krav på gemenskap och solidaritet. Vår uppgift är att handla i nuet, att ta itu med vad det nu gäller - stimulanser för ekonomin när oljekrisen drabbar oss, tusen och en praktiska ting. Men vi skall från den överblickande målsättning som vi representerar också försöka ge en bild av framtidens problem så som vi kan skönja dem. Det är energi- och råvaru knapphet, det är dessa fruktansvärda klyftor mellan rika och fattiga länder, det är behoven av gemenskap som, om det inte skall bli diktaturens påtvingade gemenskap, måste bli människornas frivilliga solidaritet. Det är det jag har talat om. Och om herr Bohman tycker att

det var ett uttryck för att jag hävdar att individen är bara egoist, så är det en missuppfattning. Möjligen kan det bero på herr Bohmans anfäder. Jag noterar att herr Bohman nu citerade inte bara socialdemokrater utan även den grekiske filosofen Protagoras, och Protagoras var sofist – det som Sokrates kallade en grosshandlare eller en minuthandlare i de läror, varav själen har sin näring. Sofismen ledde till värdenihilism, normupp-lösning och extrem individualism. Jag håller på Sokrates!

Moderaterna har ju också i sin motion talat om att de bygger på socialkonservatismen – däri har de sitt ursprung. Socialkonservatismens fader var Bismarck, och han utbrast på sin tid: "Våra demokratiska vänner kommer att skrika förgäves, när folket ser att furstar intresserar sig för dess välfärd."

Välfärden var ett sätt att hindra demokratin. För oss är demokratin ett sätt att skapa välfärd. Det som skapas i det här landet, sade en gång Ernst Wigforss, skulle vi aldrig uppskatta, om det vore någon upplyst furste, någon överhet som hade delat ut det, utan det får värde därför att människorna i sina gemensamma organisationer, på grundval av sin solidaritet, skapat det hela. Så vill vi fortsätta.

Detta, herr talman, sagt rätt fridsamt. Må detta vara detta om herrar Protagoras, Bismarck och Bohman.

Herr talmannen anmälde att herr Helén och herr Bohman anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Herr ANTONSSON (c):

Herr talman! Det skulle ha varit lockande att fortsätta det menings-skifte som nu utspelat sig mellan partiledarna. Jag skall inte göra detta. Men tillåt mig, herr talman, att notera ett par slutsatser som man kan dra efter den här debatten.

För det första tycks alla när det gäller vårt ekonomiska läge nu vara överens om att vi behöver en ganska ordentlig efterfrågestimulans. De tre oppositionspartierna har lagt fram program som syftar i den riktningen, ekonomer av facket har sedan en tid varit eniga om detta och nu ansluter sig regeringen i sitt paket till samma uppfattning.

För det andra framgick det av statsministerns anförande att han inte betraktar det som finns i de två paketen som några ideologiska skiljelinjer. Han säger att det är en praktisk fråga vad man skall välja. Då kan vi också hänvisa till det som sagts i mittenmotionen, nämligen att vi inte låst oss, och vi noterar att det är tillfredsställande att finansutskottet kan ta itu med problematiken utan låsta positioner hos partierna.

Jag noterar den här pragmatiska attityden. Den är enligt min mening helt följdriktig i ett läge där det gäller att försöka återställa jämvikten, när vi har fått snedbalans genom energikrisen. Men det är självklart -- det behöver egentligen inte sägas -- att om dessa samförståndstoner skall avsätta något verkligt resultat måste de föras vidare och tas med även då det gäller utskotts- och kammarbehandlingen i dessa frågor.

Härefter vill jag säga några ord om oljekrisen, som väl alla är överens om har på ett hårdhänt sätt påmint oss om hur känsligt det moderna samhället är för inte bara militära kriser utan också vad vi skulle kunna

kalla fredskriser och rubbningar av samma art som oljekrisen bara är *ett* exempel på.

Om världens naturtillgångar och råvaror i framtiden av olika länder skulle utnyttjas som politiskt påtryckningsmedel skulle vi förmodligen få leva i en mer eller mindre permanent krishushållning på många områden. Man kan i det hänseendet bara hoppas på en internationell insikt om att en sådan utveckling skulle leda till global stagnation eller i vart fall till en mycket starkt nedtonad materiell framstegsutveckling.

Energikrisen är i nuläget ingen djupgående kris. Trots detta har den fört med sig många störningar i vad vi betraktar som normal livsföring i ett välutvecklat samhälle. Men ändå har denna fredskris varit hälsosam. Den har givit oss många lärdomar för framtiden, som vi inte kan negligera. I första hand har vi påmint om vad som kan hända om några decennier, när våra ändliga energiresurser börjar tryta på allvar, alltså då vi inte bara har tillfälliga kriser. I det perspektivet är det hög tid att vi upprättar en nationell hushållningsplan för en ansvarsfull användning av våra natur- och miljöresurser. Men naturresursernas ändlighet gör det enligt min värdering också nödvändigt att vi i internationella sammanhang försöker verka för en vettig global resursplanering.

På nordisk nivå har jag tillsammans med en del medlemmar i ett medlemsförslag till Nordiska rådet väckt frågan om upprättande av en nordisk energikonvention där, kort uttryckt, tanken är att på nordisk bas samordna resursanvändningen och den i detta fall mycket viktiga forskningen på energiområdet. Vid sidan om en resursplan är det nu angeläget – som också har framskyttat i denna debatt – att vi för framtiden inriktar krafterna på att genom forskning och praktiska försök nyttiggöra andra energikällor, t. ex. torven, skogen, solen och fusionsenergin; när det gäller den sistnämnda är ju alla spända på att se hur långt vi kan komma i forskningen.

Men det är inte bara på energiområdet som vi måste tillägna oss klokare hushållningsprinciper, det gäller också natur- och miljöresurserna i övrigt. Använt material, t. ex. metaller och pappersprodukter, måste återföras till ny produktion. Den globala livsmedelssituationen är så problemfylld att vi gör klokt i att inom landet försöka bruka och vidmakthålla all jord som kan användas för livsmedelsproduktion. Vidare måste de värden som ett öppet och levande kulturlandskap inrymmer räddas åt framtiden. Exemplet kunde mångfaldigas. Över huvud taget är det förnuftigt om vi nu börjar inse att den s. k. slit- och slängepoken nu måste vara förbi.

Ett område som vi måste ägna en helt annan uppmärksamhet än tidigare är vår ekonomiska planering för fredskriser – om man får kalla dem så – där det gäller att hålla produktionsapparaten så intakt som möjligt i fråga om försörjningen med råvaror och produktionsmedel. Vi har enligt min mening alltför litet beaktat att vårt land sedan förra världskriget har blivit långt mer beroende av importerade råvaror både för livsmedelsproduktion och för vår industriella produktion. Det moderna jordbruket är i mycket hög grad beroende av importerat bränsle för traktordriften och av importerade råvaror för handelsgödsel. Samma beroendeförhållande av råvaror utifrån gäller för stora delar av den

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

industriella produktionen.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar skall enligt sin instruktion "samordna landets försvarsförberedelser på det ekonomiska området för att vid krig eller andra av krig eller krigsfara föranledda förhållanden det totala försvarets behov av förnödenheter må kunna tillgodoses".

Jag vill starkt ifrågasätta om vår ekonomiska försvarsberedskap i så hög grad som nu skall inriktas enbart på situationer med krig eller krigsfara. Jag anser att vi behöver en planering för fredskriser – om jag får använda det uttrycket – inom ett brett fält av det svenska näringslivet i syfte att hålla produktionslivet i gång. Det gäller bl. a. en utökning av näringslivets och samhällets beredskaps- och buffertlager i betryggande omfattning.

Jag vill instämma i några synpunkter som generaldirektör Lundberg i överstyrelsen för ekonomiskt försvar nyligen givit uttryck åt. Herr Lundberg förklarar att en mångfald varor lagras i sådan omfattning att de räcker för att nödortfigt tillgodose behovet vid en avspärrning. Men generaldirektören förklarar att lagren inte alls räcker i en fredskris. Om vårt land skulle bli indraget i krig eller avspärrat sjunker hela samhällsaktiviteten; det var väl utgångspunkten för generaldirektörens synpunkter. Export och import försvinner eller reduceras starkt. Exportindustrin behöver inte längre råvaror eftersom några industrivaror ändå inte vid en total avspärrning kan exporteras. Det går helt enkelt åt mindre av en lång rad råvaror.

Men en fredskris med brist på kanske en enda väsentlig råvara är något helt annat. Då skall ju samhället hållas i gång och industriproduktionen fungera som vanligt. Det går alltså åt lika mycket råvaror som normalt. Det är det som är den stora skillnaden mellan en avspärrning och en fredskris.

Riskerna för framtida bristsituationer har ökat – det kan vi konstatera. Samtidigt har strukturförändringarna inom vår industri och handel medfört importberoende och minskad fredsmässig beredskap. Lagerhållningen har nedbragts kraftigt i förhållande till förbrukningen.

Eftersom rationalisering av lager och lagerhantering givetvis sker även i företag i andra länder, som konkurrerar med oss om råvarorna, blir störningarna i råvaruleveranserna allt allvarigare till sina konsekvenser.

Den nuvarande oljekrisen ställer denna problematik i skarp belysning. Jag skall inte här gå in på bedömningar som har samband med krisen i Mellersta Östern. Vad jag vill fästa uppmärksamheten på är att krisen där aktualiserat aspekter på vår beredskapsplanering som hittills inte i tillräcklig utsträckning blivit beaktade av statsmakterna.

Utan att på något sätt önska svartmåla vill jag understryka att vi har att räkna med ett mycket brett spektrum av möjliga krissituationer i vårt folkhushåll, alltifrån kriser orsakade av rent militära förhållanden till akuta bristsituationer när det gäller vitala förnödenheter i lägen utan politisk bakgrund.

Det måste anses olämpligt att de nuvarande beredskapslagren, som har anskaffats för avspärrningssituationer, används för att täcka behov som uppstår vid fredskriser. Beredskapslagren bör därför kompletteras med en särskild lagring av försörjningsviktiga råvaror med tanke på eventuella

framtida fredskriser.

Det är tydligt att vi — det kan vi lära av den här krisen — måste få en ingående översyn av vår ekonomiska beredskap för att möta de problem som jag rubricerat som fredskriser. Jag vill uppmana regeringen att tillsätta en utredning av parlamentariker och experter för att dra upp de mycket viktiga riktlinjerna för vår framtida politik i fråga om den ekonomiska beredskapen.

Får jag sedan säga några ord om ett annat ämne, nämligen om näringslivet och dess förhållanden. Från centerpartiet har vi ofta betonat den betydelse som ett effektivt och expansivt näringsliv har dels för möjligheterna till sysselsättning åt alla, dels för att resurser skall kunna skapas till fortsatta trygghets- och jämlikhetsreformer. Dessa utgångspunkter kräver en särskild uppmärksamhet i det nu aktuella läget.

Vi har under en följd av år haft en svår arbetslöshet. Det har sagts många gånger från denna talarstol. Det som varit utmärkande under ett antal år är att arbetslösheten stannar kvar i högkonjunkturen. Vi får med andra ord en arbetslöshet av mer permanent karaktär. Allt tyder på att situationen kommer att förvärras om den nuvarande näringspolitiken fortsätter.

Den djupa konjunktursvacka som vi hade 1971 och 1972 medförde den svåraste arbetslöshet som vi har haft under efterkrigstiden. Under den högkonjunktur som vi sedan fått, i första hand baserad på exporten, har den svåra arbetslösheten trots konjunkturförbättringar funnits kvar i stort sett oförminskad.

Enligt statistiska centralbyråns senaste rapport är arbetslösheten, såsom man mäter den med sina metoder, alltså i det närmaste 100 000 personer. Därtill kommer att även under högkonjunkturen i regel uppåt 100 000 är sysselsatta i beredskapsarbete och omskolning. Därutöver kan man enligt min värdering räkna med att ca 200 000 är, som det heter, dolt arbetslösa eller latent arbetssökande. Situationen kan naturligtvis nu förvärras genom oljekrisen. Den försiktiga slutsats som man torde kunna dra är i vart fall att vi med nuvarande utveckling och näringspolitik har en permanent arbetslöshet på ca 200 000, som inte är sysselsatta i den vanliga produktionen.

Det sägs från regeringens sida att sysselsättningen är mycket hög i Sverige jämfört med i andra länder. Det är naturligtvis riktigt, men vi måste också beakta att sysselsättningstillfällena inom näringslivet faktiskt minskar. Trenden är sådan i dag och har varit det sedan ett antal år — sedan mitten av 1960-talet. Naturligtvis har jordbruk och skogsbruk minskat mycket. Det är en helt naturlig följd av utvecklingen, men vi har kunnat notera att även industrisysselsättningen har minskat från år 1965 med 60 000 personer. Sedan 1970 har det också skett en kraftig nedgång i byggnadsverksamheten och sysselsättningsmöjligheterna där. Under 1973 skedde en viss nedgång också inom den privata servicesektorn.

Det är självklart att näringslivets strukturomvandling och rationalisering skall fortsätta så att arbetskraftsbehovet för varje produkt enhet minskar. Det är mycket önskvärt. Men det är fel på sysselsättnings- och näringspolitiken om bortrationaliserade företag och arbeten inte i tillräcklig utsträckning kan ersättas med nya sådana. Det är där vi har

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

haft kärnfrågan sedan ett antal år.

Man måste, som jag nämnt, räkna med att arbetslöshetssituationen med nuvarande utveckling och politik kommer att försvåras under åren framöver. Det är, tror jag, en rimlig bedömning att man får en minskning av antalet sysselsatta med ungefär 200 000 under tiden fram till år 1980 — inte att förväxla med den siffra jag nämnde beträffande den direkta arbetslösheten.

Samtidigt måste vi — det tror jag att vi alla är överens om — räkna med fortsatt ökning i efterfrågan på arbete, dels genom ökad folkmängd, dels genom att kvinnorna i ökad utsträckning söker sig ut på arbetsmarknaden. På dessa grunder måste bedömningen bli att, med utgångspunkt i nuvarande utvecklingstendenser, de politiska strävandena måste inriktas på att under tiden fram till 1980 skapa minst 400 000 nya arbetstillfällen, om vi skall bringa ned arbetslösheten till de proportioner som vi alla önskar att den skall ha.

Under 1960-talet klarades sysselsättningen genom att staten och främst kommunerna vidgade sina verksamheter. Den offentliga sektorn ökade med 300 000 personer under 1960-talet. Det finns nu bedömningar som visar på behov, dels i de statliga, dels — och främst — i de kommunala verksamheterna, med ca 300 000 personer även under 1970-talet. Bakom de siffrorna döljer sig naturligtvis kommunernas behov bl. a. inom vårdsektorn, handikappvården, utbildningen, barntillsynen och miljövården.

Jag tror emellertid inte, herr talman, att det finns möjlighet att med nuvarande politik vidga den offentliga sektorn under 1970-talet i samma omfattning som skedde under 1960-talet, helt enkelt därför att staten och kommunerna sedan 1971 fått väsentligt större finansiella svårigheter att öka ut sin verksamhet. Expansionen har med andra ord nu dämpats i jämförelse med 1960-talet.

Under 1970-talet har ökningstalen hittills varit mycket låga, så som senast framgår av statsverkspropositionen. Enligt långtidsbudgeten torde statens personalökning bli väsentligt mindre än tidigare. För kommunerna måste situationen sägas vara ännu mer svårbemästrad, eftersom kommunalskatterna som alla vet nu har nått en sådan höjd att alla är överens om att söka hålla ytterligare ökningarna tillbaka, även om detta inte är någon lätt uppgift.

Det måste sägas att det på de områden jag här berört måste vara balans mellan resursernas tillväxt i näringslivet och reformtakten och den offentliga sektorn. Denna balans har nu rubbats. Anledningen är en otillräcklig resurstillväxt i näringslivet. Produktivitetsoökningen har inte gått så snabbt som förutsattes och som långtidsutredningen bedömde såsom önskvärt och nödvändigt. Detta är en av de främsta anledningarna till kommunernas svåra ekonomiska situation när det gäller skattepolitiken.

En aktiv näringspolitik för näringslivets expansion är sålunda nödvändig, om vi skall kunna klara sysselsättningen och få nödvändiga resurser till fortsatta trygghetsreformer. Resurstillväxt i näringslivet är en förutsättning också för vidgad sysselsättning inom den offentliga sektorn. Med den offentliga sektorn menar jag i det här sammanhanget — för att

inga missförstånd skall uppstå -- vad som behövs inom vårdsektorerna, för miljövården och omvårdnaden av handikappade, för att nämna några exempel.

Nu kan vi helt enkelt inte -- därom råder ingen tveksamhet, utan där är vi alla eniga -- acceptera den höga arbetslöshet som vi har även i ett relativt gott konjunkturläge. Den kostar för mycket och innebär stora ekonomiska uppoffringar för de människor som drabbas, och den innebär varje år miljardförluster. Staten och kommunerna drabbas av ökade utgifter och minskade inkomster.

En förutsättningsskapande näringspolitik måste, såsom vi ser det i centerpartiet, omfatta åtgärder över strängt taget hela det politiska fältet, eftersom näringslivet är beroende av vad som sker på hela detta fält.

Det är alltså fråga om samlade åtgärder -- med andra ord ett näringspolitiskt handlingsprogram. Den näringspolitiska planering som samhället måste svara för kan knappast komma till uttryck på annat sätt än genom ett sådant program.

Behovet av ett samlat handlingsprogram för näringspolitiken är klart dokumenterat genom den utveckling som jag här har sökt apostrofera med några siffror bl. a. när det gäller sysselsättningsutvecklingen. Ett sådant program är motiverat även av flera andra skäl. Man kan peka på den misslyckade investeringspolitiken och den långvariga försummelsen i fråga om att tillgodose näringslivets behov av riskbärande kapital. Man kan visa på eftersläpningarna i fråga om t. ex. arbetsmiljöerna, företagsdemokratien och rekryteringen av yrkesutbildad arbetskraft till industrin. Man kan framhålla bristerna i samhällets insatser för t. ex. forskning och utvecklingsarbete, marknadsföring och rådgivning. Dessa insatser är av ytterligt stor betydelse särskilt för de mindre och medelstora företagen.

Herr talman! Centerpartiet har i riksdagen under flera år fört fram krav på ett samlat näringspolitiskt handlingsprogram. Vi tror att det både ekonomiskt och socialt är nödvändigt att vi enas om de väsentligaste riktlinjerna för ett sådant program. Vi är övertygade om att det är nödvändigt för den framtida välförhållandenutvecklingen i landet.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! I sitt anförande gjorde herr Palme några kommentarer mot bakgrund av att de stora tragedierna fortsätter att utspelas i Vietnam. Jag delar hans förhoppning att dessa lidanden och tragedier skall kunna bringas till ett snabbt slut. I herr Palmes kommentar till läget fanns dock en passage som antydde att herr Palme i Nordvietnam såg demokratins och oberoendets starka bastion. Det ger mig anledning att till mitt instämmande i vad herr Palme sade ställa en fråga som jag tycker enkelt kan formuleras så: Har det hållits några fria demokratiska val i Nordvietnam? Planeras några fria val i Nordvietnam?

I replikväxlingen med herr Bohman gjorde herr Palme gällande att i den mån det finns några svårigheter med ett nytt överhettssamhälle i Sverige på grund av en omfattande utbyggnad av den statliga förvalt-

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

ningen och byråkratin, berodde detta snarast på att här fanns kvarvarande rester av ett gammalt överhetssamhälle. Det var ett förvånansvärt konstaterande från herr Palmes sida. Jag vet inte om man t. ex. kan tolka det uttalandet som om herr Palme ställer sig bakom den typ av ändring som socialdemokraterna i Timrå tänker sig i svenskt rättsväsende.

Herr talman! Denna debatt försvåras och förryckes av att regeringen inte har kunnat samla sig till en ekonomisk-politisk bedömning förrän oppositionen lagt fram sina olika förslag. Genom att regeringen först i dag på morgonen anmäler vilka avsikter man har, minskas förutsättningarna för den verkliga granskning som remissdebatten är tänkt att vara.

Klart är dock att frågan om hur vi skall klara sysselsättningen fortfarande står i centrum. Det gör den trots att regeringen har haft flera år på sig att försöka vidta lämpliga åtgärder för att undanröja arbetslösheten. Arbetslösheten är fortfarande hög, och framtidsutsikterna är inte särskilt uppmuntrande.

Det är inte alls ofrånkomligt att ha denna höga arbetslöshet. Vi kan t. ex. påminna oss att när den s. k. långtidsutredningen för några år sedan presenterade sin syn på utvecklingen utgick den från att vi sannolikt skulle ha en stor brist på arbetskraft. De som lade fram dessa prognoser i långtidsutredningen gjorde inte något fel -- man kan rimligen inte anklaga dem för att de inte förutsatte att regeringen under denna period skulle föra en ekonomisk politik som i så hög grad skulle försvåra sysselsättningen.

För att försvara sig har regeringens talesmän försökt göra gällande att här finns nya oöverstigeliga hinder, strukturihinder, som skulle omöjliggöra full sysselsättning.

En ursäktande tanke är att det här skulle finnas en sviktande efterfrågan på industrivaror. Herr Palme har ibland antytt detta, han har t. ex. instämt i Rudolf Meidners funderingar i den riktningen. Man skulle därför behöva helt satsa på den offentliga sektorn. När man i vissa industriländer nått en viss nivå i inkomstutvecklingen är det sant att antalet sysselsatta i industrisektorn tenderat att minska. Så är det emellertid inte i alla länder utan bara i några. Anmärkningsvärt är att nedgången i andelen sysselsatta inom industrisektorn i Sverige varit mycket kraftigare än i andra länder. År 1960 arbetade 42,6 procent av de sysselsatta i industrin. Denna andel har fram till nu minskat med ungefär 5 procentenheter i Sverige, vilket är dubbelt så mycket som i något annat land. Nedgången i sysselsättningen inom industrin i Sverige har ägt rum samtidigt med en synnerligen kraftig ökning av antalet sysselsatta i den offentliga sektorn. Också detta är något som saknar motsvarighet i andra länder.

Jag tror att föreställningen att man måste tänka sig en nedgång i industrisysselsättningen på grund av några oöverstigeliga strukturihinder är felaktig. Om det inte skulle finnas avsättning för de varor och tjänster som tillhandahålls, skulle det vara förvånande att löntagarorganisationerna med sådan energi försöker skaffa sig inkomstökningar. Jag tror i stället att svårigheterna att få till stånd en balans i sysselsättningen i Sverige beror på att man har drivit upp skatterna så högt. Avbränningarna på

lönen blir så stora att de verkliga möjligheterna att efterfråga de varor som skulle komma fram vid full sysselsättning blivit alltför starkt begränsade.

När man, herr talman, gör gällande att det inte finns en tillräcklig önskan att köpa den privata sektorns varor och tjänster och att man därför måste öka skatterna för att kunna betala ytterligare en utbyggnad av den offentliga verksamheten, för man ett utpräglat cirkelresonemang. Om man i stället sänkte skatterna, skulle det bli fart på efterfrågan och sysselsättning.

Vad som därutöver behövs är en ekonomisk politik, som t. ex. tar bättre hänsyn till de mindre och medelstora företagens svårigheter. Här behöver man skapa bättre lånemöjligheter och förutsättningar att klara generationsskiften. Det lägsta aktiekapitalet skall inte behöva vara så högt som 50 000 kronor. Man bör ta bort den faktiska sambeskattningen och försöka få fram en ersättning för allt det omfattande arbete som en småföretagare tvingas utföra för att fylla i den mängd av statliga blanketter, som regnar över honom. Rent allmänt kan också sägas, att de nya löneskatter regeringen infört proportionsvis drabbar mindre och medelstora företag mycket hårdare än de stora företagen.

Samtidigt har den mångfald av olika bidrag som staten betalar ut till företagen för att skyla över svagheterna i sysselsättningen kommit att utformas på sådant sätt att de framför allt gynnar de stora företagen och – relativt sett – missgynnar de mindre företagen. Med en sådan politik får man ett AMS som blir fetare samtidigt som ekonomin blir magrare.

Åtgärder som man ytterligare skulle behöva vidta på det näringspolitiska området är att t. ex. sänka eller slopa löneskatterna i de regionalpolitiska stodområdena och sänka ATP-avgifterna för särskilt äldre arbetskraft.

Men jag tror ändå att de största svårigheterna i vår ekonomi faktiskt hänger ihop med de höga skatterna. Vart ett orimligt skattetryck leder kan man få en god inblick i om man studerar hur det nu kommer att gå med de löneökningar som kommer genom det nya avtal som just slutits.

Låt oss se vad det avtalet innebär för den genomsnittlige inkomsttagaren. Han får en löneökning på omkring 2 000 kronor. Av dessa pengar går ca 1 300 kronor bort i marginalskatt. Tar man sedan hänsyn till stigande barndagshemsavgifter och eventuellt sjunkande bostadstillägg blir det naturligtvis ännu mindre kvar, låt oss räkna med högst 500 kronor. Men priserna kommer också att stiga, och det kostar antagligen den genomsnittlige löntagaren ungefär 2 500 kronor per år. Visserligen har man slopat folkpensionsavgiften, som dock för den enskilde inkomsttagaren inte innebär en maximal lättnad på 1 500 kronor utan bara ca 1 000 kronor eftersom sjukförsäkringsavgiften samtidigt har höjts. Slutresultatet blir ett försämrat ekonomiskt läge för den enskilde inkomsttagaren, framför allt på grund av de höga skatterna. För att få en oförändrad standard kommer hans bidragsberoende att öka.

Jag gör gällande att detta är oföretterliga förhållanden, och det är med en viss oro man analyserar vad avtalet innebär. Jag kan inte föreställa mig annat än att detta bland löntagarna, när de senare under året får inblick i vad avtalet betyder för deras egen situation, kan utlösa

en allvarlig social oro. Det kan bli protesterande skakningar i folkdjupet som känns långt in i riksdagen.

Nu är det också möjligt att bättre se vad regeringens försök till skatteomläggning i höstas egentligen innebär. Man föreslog då en sänkning av den direkta inkomstskatten genom att slopa folkpensionsavgiften samtidigt som man höjde löneskatten. Man har nu möjlighet att se om sådana omläggningar kan vara en framkomlig väg i fortsättningen. Genom höjningen av löneskatten är det alldeles klart att priserna i år kommer att stiga med minst 3 procent mer än de annars skulle ha gjort. Den prisstegringen kommer att kännas för de enskilda konsumenterna. Den slår lika hårt som en momshöjning skulle göra. Likheten mellan å ena sidan en höjning av löneskatten och å andra sidan en höjning av momsens måste i praktiken också regeringen erkänna, eftersom den, när den påbörjade arbetet med en skatteomläggning, inte föreslog att löneskatten utan momsens skulle höjas.

Trots att höjningen av löneskatten drabbar den enskilde konsumenten i form av prishöjningar är det uppenbart att regeringens företrädare i den nu sittande skatteutredningen är i färd med att planera ytterligare höjningar av löneskatten.

Det finns självklart stora behov av ett ökat antal offentliga tjänster. Den enklaste politiska uppgift man kan ställa sig själv inför är att räkna upp alla möjliga önskemål på det offentliga området. Men om en ökning av sådana tjänster forceras fram snabbare än vad ekonomin tål, då får man ett nedbrytande skattesystem.

Herr Palme har i polemik med herr Bohman gjort gällande att vi inom vårt parti skulle företräda någon form av krass egoism när vi talar om ny individualism. Han ansåg att vi menade att de som hade råd skulle få det bra. Men detta är en karikatyr helt enkelt därför att det höga skattetrycket, som herr Palme tydligen är anhängare av, har medfört att vi har fått en ekonomisk utveckling i landet som har gjort att de samlade resurserna har ökat långsammare. Det har därmed blivit betydligt svårare att verkligen ge innehåll åt de önskningar som finns att bygga upp en starkare och bättre ekonomi för den enskilde och för det offentliga. Herr Palme gör sig skyldig till ett grundläggande fel när han inte inser detta.

Det är också ett annat fel i herr Palmes tankegång. Sådana skatteökningar som gör det svårt för den enskilda människan att klara sin ekonomi framtvingar, som vi ser, ett ständigt behov av ökade bidrag från det offentliga – bidrag för att motverka de dåliga verkningarna av skattesystemet. En sådan beroendeställning för människorna bidrar inte till ett väl fungerande samhälle.

Herr Palme talar ofta om solidaritet, och solidaritet är ett fint ord. Det är någonting som ett samhälle inte fungerar utan. Men just därför får man inte överanstränga denna solidaritet i den politik som förs. Då minskar den sammanhållande kraft som bär upp samhället. Det är just att överanstränga solidariteten om man har ett skattesystem som gör att löneökningar för den enskilde ändå innebär försämringar.

Det är också ofrånkomligen så att utbyggnaden av vissa delar av den offentliga sektorn innebär ökad byråkrati. Vi har för närvarande ett mycket bra exempel på att det inte är så lätt att få det att fungera så väl

som man tror att det skall göra när "samhället" bestämmer. Jag tänker på bensinransoneringen. Jag förfaller inte till att vara efterklok utan är medveten om den osäkerhet i försörjningsläget som fanns när man hade att fatta beslut om en eventuell ransonering. När jag nu kritiserar bensinransoneringen gör jag det för att man skall dra lärdom av erfarenheterna.

Bensinransoneringen var dyr att administrera, och ändå har den knappast inneburit någon verklig besparing av bensen. Den har lett till uppenbara orättvisor och felaktigt använda resurser. Den är inget dåligt exempel på hur detaljstyrning, när samhället skall bestämma, lätt leder till virrvarr. Vi talar ofta och med rätta om anställningstrygghet. Men hur upplever de 2 000 människor, som inte längre har jobb att "prassla" med olika blanketter och ransoneringskort, den statliga anställningstryggheten? I ett utomordentligt skärpt försörjningsläge finns det motiv för ransoneringar, men om socialdemokraterna vore mer medvetna om svårigheten att verkligen få en effekt av sådana ingrepp, då tror jag att man blev mer återhållsam med regleringar.

Ett annat exempel på centralstyrning, att samhället skall bestämma, har vi på bostadssidan. Stat och kommun bestämmer allting i fråga om bostadspolitiken. Hur har det gått där? Resultatet av regeringens regleringspolitik har blivit höga hyror, tomma lägenheter, otrivsamma bostadsmiljöer, en lång rad av kommunala konkursfärdiga bostadsbolag som sitter i skattebetalarnas knän och dessutom hög arbetslöshet bland byggnadsarbetarna. Vad som behövs för att få rätsida på bostadsmarknaden är att man skapar en bättre och mera jämlik konkurrens mellan de olika företag – statliga, kommunala och enskilda – som är verksamma där. Man bör också bygga som folk vill bo, bl. a. mera småhus. Man bör låta enskilda människor mot säkerhet i inteckning få låna direkt i AP-fonden för att skaffa sig småhus. Man har anledning att fråga sig varför det skall vara en sådan förvirring just på bostads- och byggnads- sidan. Varför skall det vara så märkvärdigt och komplicerat att bygga ett hus när det uppenbarligen är så enkelt och går så effektivt att tillverka en bil? Jag är medveten om att det finns olikheter mellan de här två grenarna av vår ekonomi, men olikheterna är inte så stora att de kan förklara att det på det ena området – bostadsområdet – skall vara ett fruktansvärt trassel och föreligga behov av att stoppa in ett nytt statsråd i tron att han skall kunna reda ut det hela, när man på bilsidan inte alls behöver göra det. Jag är säker på att hade vi haft motsvarande reglering när det gäller bilproduktionen, så hade vi i dag haft ett bildepartement.

Socialdemokraterna talar ofta om planering. Man säger att samhället måste planera alltmera och ingripa på allt flera ställen, och herr Palme sade i sitt anförande i dag att det här fordras en planmässig hushållning. Han sade detta mot bakgrund av energikrisen. Han meddelade också att staten som ett led i detta bestämt sig för att gå in med ett raffinaderi. Det låter ju fint, men svenska folket måste vara medvetet om att det i flera år legat ansökningar inne från olika företag att få bygga raffinaderier. Den planmässigt hushållande regeringen, som vill berömma sig av att ta ett initiativ, har hittills utmärkts endast av att den förhalat besluten när det gäller utbyggnaden av dessa raffinaderier.

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Ett inslag i den hushållning och planering som man talar om borde väl vara att regeringen först och främst planerade det som oundvikligen är regeringens centrala uppgift att planera, nämligen att lägga fram en finansplan. Hur skall enskilda människor kunna planera och överblicka sin belägenhet, när regeringen inte kan ge några signaler om sina avsikter? Hur skall företag kunna göra upp rimliga planer, om det inte är så att regeringen kan tala om vilken ekonomisk politik som skall föras? Och borde det inte vara så, herr talman, att regeringen planerade sitt eget arbete på ett sådant sätt att riksdagen kunde fungera? Nu kommer finansutskottets arbete att väsentligt försvåras och försenas på grund av regeringens improviserande. Statssekreteraren i finansdepartementet besökte finansutskottet för en vecka sedan. Jag vågar avslöja, eftersom finansutskottets ordförande redan sagt detta i en tidning, att statssekreteraren på en direkt fråga huruvida regeringen avser att lägga fram något förslag till konjunkturstimulerande åtgärder svarade, att han inte kunde säga vare sig det ena eller det andra. Det är dålig planering, herr talman!

Det förefaller som om regeringen skrivit ihop dessa förslag i natt. Den socialdemokratiska riksdagsgruppen tycks inte ha varit informerad om regeringens förslag. Sent i går kväll blev jag uppringd av statsrådsberedningen. Det meddelades att man ville bryta upp den debattordning här i kammaren som var överenskommen. Detta är inte planering, herr talman!

Nu, liksom ett par gånger tidigare, lägger regeringen fram sent ihopplockade, viktiga ekonomisk-politiska förslag i stenciler. Vi håller, herr talman, på att få en "stencilregering". Jag har här den stencil som tydligen skall bli föredragen i konselj på fredag och som herr Palme läst ur i dag. Det här är den stencil – ett pressmeddelande – som man levererade hösten 1971 under starkt tryck av att oppositionen tagit initiativ och föreslagit hur den ekonomiska politiken borde utformas. Och det här är den stencil som regeringen i stor hast lade fram hösten 1972.

Detta är icke planering. Det skulle vara betydligt mer förtroendeingivande – när socialdemokraterna med herr Palme i spetsen talar om behovet av en mer planmässig hushållning – om man kunde planera det som oundvikligen en regering måste kunna planera, nämligen den centrala ekonomiska politiken och regeringens och riksdagens eget arbete.

Det ekonomiska läget är utomordentligt besvärligt. Att det fordras åtgärder har stått klart för oppositionen. Vi har redovisat våra förslag. Grundpelaren i dessa är kravet på en allmän skattesänkning, genom en sänkning av endera inkomstskatterna eller momsens. En sänkning av momsens skulle ha den fördelen att prishöjningarna i år motverkades. Dagen efter beskedet om de våldsamma höjningarna av bensin- och oljepriserna framstår detta krav som angelägnare än någonsin. För att hjälpa människorna i glesbygden, vilka är osedvanligt beroende av bil, bör man göra som vi moderater har motionerat om, nämligen sänka bensinskatten i norr.

Vi får senare tillfälle att återkomma till de olika regeringsförslagen. Jag kan dock redan nu säga att de motionsförslag som centerpartiet och folkpartiet har lagt fram – och som regeringen nu kopierat – om viss

upjustering av barnbidrag och pensioner, bl. a. för att de inte skall urholkas av den snabba inflationen, har mycket som talar för sig. Kvar står dock att generella åtgärder behövs i form av en skattesänkning, t. ex. en sänkning av moms. Regeringens förslag att ta bort byggmomsen och öka livsmedelssubventionerna löser uppgifterna sämre än man skulle göra genom en allmän momsänkning.

Herr talman! De tider vi har angivit för våra anföranden blir svåra att hålla på grund av att regeringen gör olika ingrepp i vår arbetssituation. Det är besvärligt att få tiden att räcka till för de kommentarer som man vill göra. Ändå måste de göras.

Jag tror att det verkligen är anledning att varna för den socialdemokratiska regeringens uppfattning att allt blir bättre med centrala beslut. Lusten att dirigera leder till en beroendeställning, som allt fagert tal om medbestämmande inte kan förta. Man talar om medbestämmande, men när allt fler myndigheter skall ingripa blir detta tal om medbestämmande mer tal än verklighet. Att politiker håller rådslag, pratar med gräsrotter och lyssnar på rörelsen ger magert utbyte för den enskilda människan, när hon märker att hon i de ting som direkt rör henne själv inte är betrodde av överheten.

I moderata samlingspartiets politik ingår att fästa ett stort avseende vid den enskilda människans ansvar. Att ha och ta ansvar är medbestämmande. Medbestämmande utan ansvar kan inte finnas. Detta är utgångspunkten för vårt betraktelsesätt i olika frågor.

Mot den bakgrunden gör vi t. ex. gällande att de tvångsvisa kommunsammanläggningarna utgör en nationalolycka, att de skyhöga skatterna urholkar den enskilda människans situation, att man skall ha ett enskilt näringsliv i stället för alltmera socialisering, att man skall ha möjlighet att skaffa sig ett eget hem och att utbildningen skall vara av en sådan kvalitet att man har bästa möjligheterna att ta ansvar.

I LO:s tidning Fackföreningsrörelsen den 17 januari i år skriver en socialdemokratisk kommunalpolitiker, Lennart Olsen, att vi måste ha en utbyggnad av vårdsamhället, och det instämmer jag i. Men han knyter till detta vissa tankar om att det inte kan vara vilken utbyggnad som helst. Jag instämmer i hans kloka ord:

”Jag tror att en av de största riskerna vi möter med vårdsamhällets utbyggnad är att människornas personliga ansvar för de vårdbehövande försvagas. 'Jag har gjort mitt när jag betalat min skatt, sen får samhället ta hand om problemen' kan bli ett allt vanligare tankesätt. Så fungerar det redan i stor utsträckning när det gäller många eftersatta grupper: handikappade, utvecklingsstörda, kriminella, psykiskt sjuka, långtidssjuka, etc. Vad dessa grupper behöver är inte främst mer pengar. De behöver ett personligt engagemang.”

Lennart Olsen säger också: ”På samma sätt finns det risk för att utbyggnaden av samhällets barntillsyn och fritidsaktiviteter för barn och ungdom kan leda till att föräldrarnas ansvar för sina barn försvagas.”

För att den enskilda människan skall kunna ta sitt ansvar och mötas av andras engagemang ser vi inom moderata samlingspartiet familjens roll som central. Den familjefientliga politik som faktiskt har bedrivits ser jag som beklaglig. Jag skall ta upp en sida av den politiken.

Antalet äktenskap i Sverige har gått ned mycket dramatiskt sedan 1965. Giftermålsfrekvensen har minskat med mer än 40 procent. Anledningen till detta fenomen kan man ha olika uppfattningar om. Jag har den uppfattningen att den väsentligen är att söka i den ekonomiska diskriminering som äktenskapet är utsatt för i skatte- och sociallagarna. Andra personer har lagt fram andra förklaringar, men jag tror inte att dessa är speciellt tungt vägande, av den enkla anledningen att någon motsvarande nedgång i antalet äktenskap inte finns i något annat land i världen.

Om man sammanbor utan att vara gift innebär detta att man ställer sig utanför de rättsregler som är utformade till skydd för parterna i samlevnaden. Otaliga tragedier har uppstått till följd av att människor står utanför dessa rättsregler. Den enda motåtgärd som regeringen vidtagit är att man försökt att utsträcka de rättsregler som gäller för gifta till att gälla ogifta sammanboende. För att försöka minska den ekonomiska diskriminering som gifta är utsatta för har man också i viss utsträckning vidgat de regler som gäller för gifta i skatte- och sociallagarna att gälla även ogifta sammanboende.

Härmed kan man ju tycka att problemen är ur världen, men så är det inte alls utan kanske tvärtom. För det första tycks socialdemokraterna med sin äktenskapsfientliga politik ha underminerat den samlevnadsform som ger den största stabiliteten. För det andra måste man för att kunna kontrollera om ogifta i själva verket är sammanboende och skall behandlas som gifta ha en omfattande kontrollapparat. I stället för att människorna öppet och frivilligt själva säger att de vill ställa sig innanför de olika rättsregler som måste finnas till skydd för samlevnaden, är det samhället som skall peka ut med någon sorts kontroll och kikande i nyckelhål vem som skall betraktas som gift eller inte i olika avseenden. Jag vill göra gällande, herr talman, att på detta sätt är den socialdemokratiska regeringen i färd med att utveckla en verklig ofrihet, där det är myndigheter och inte man själv som skall avgöra ens civilstånd. Det är inget dåligt exempel på hur socialdemokratisk politik, även där den kan vara vackert tänkt, dock leder till en allvarlig ofrihet.

I detta anförande instämde herr Nordgren (m).

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Fru tredje vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Tillåt mig att till en början säga att vi riksdagsledamöter befinner oss i en något egendomlig situation. Vi har i dag en remissdebatt, och den har ju fått sitt namn av att Kungl. Maj:ts proposition om statsverkets tillstånd och behov skall remitteras och i samband därmed kritiserar och nagelfaras. Men en väsentlig del av den propositionen är ju det konjunkturpaket som vi i dag har fått kännedom om. Det är klart att vi har möjlighet var och en av oss att skaffa oss kännedom om det genom avskrifter från våra partiledare, men det är ju inte riktigt så det skall gå till. Vill vi eljest ha något av skrift på bordet

när diskussioner skall äga rum, får vi ta med kvällstidningarna in i kammaren. Det är såvitt jag förstår det enda material som finns till förfogande. Det är väl, herr talman, inte riktigt så som vi bör arbeta här i kammaren.

Herr talman! I varje avtalsrörelse har självfallet frågetecknen varit många om vad utvecklingen under avtalstiden skulle komma att rubba i avtalets innehåll. Under senare år har den här frågan blivit särskilt viktig. Man har lärt sig att det kan vara en mycket stor skillnad mellan nominella löneökningar och reella inkomstförbättringar. Den som får det bättre får det ibland sämre. Det är en avvita ordning, och det är obegripligt att inte regeringen för länge sedan aktivt har tagit itu med den frågan utan i stället länge t. o. m. förnekat hela det problemets existens. Det är ju inte bara en fråga om hårda marginalsatser och om hårdare skatter på den del av löneökningen som bara är kompensation för prisstegringar. Lika mycket beror på den bristfälliga samordningen mellan olika bidragssystem. Om man har den filosofin att på snart sagt varje område ökad inkomst skall medföra minskad förmån då blir det lätt oväntade effekter när man får se helhetsbilden. Om man t. ex. vill göra en utjämning mellan dem som har barn och dem som inte har barn, måste det ske på alla inkomstnivåer, och det går inte att varenda gång dessutom göra en inkomstutjämning. Varför skulle den för resten gå längre just för dem som har barn? Ingen skall tro att resultatet inte påverkar arbetsviljan. Det måste helt enkelt löna sig för människor att arbeta om det skall upplevas som tillräckligt intressant. Somliga kallar det egoism. Jag skulle hellre vilja säga att det är den stimulans som människor behöver, så som människor är funtade. Vad som också är viktigt är att människor just när de blir stimulerade av sitt arbete och resultatet av det får en positiv syn på sina förpliktelser mot sämre lottade medmänniskor och också blir villiga att avstå något för att hjälpa dem som har det svårt både i vårt land och i andra länder. Rätten att se om sitt eget hus blir alltså ofta en förutsättning för en social medkänsla och en aktiv solidaritet. Men skall vi klara reformarbetet, skall vi klara det enprocentsmål för u-länderna som riksdagen redan uttalat sig för, då måste det i alla fall bli högre skatter, säger en del. Det är en pessimistisk syn. Skulle vi alltså tro att det är slut på framåtskridandet i vårt land? Skulle de stillastående åren följas av rader med stillastående år? Skulle miljökostnader som vi måste räkna med i produktionen bryta hela tillväxtutvecklingen? Skulle Sverige ha tömt sina resurser och aldrig mer mäktat göra nya landvinningar med teknikens hjälp? Jag tror inte en sådan pessimism är befogad. Skaparglädjen och nyföretagarandan är inte slut i Sverige. Men de kan bli. Små företag är inga opersonliga robotar som tål vad som helst. Hur kan de våga planera, om regeringen inte håller sina löften? Då blir underlaget för framtiden bräckligt. De orkar inte heller vad som helst. Den ena löneskatten efter den andra kommer då att rubba kalkylerna. Och sådana höjningar har ju skett under en svår arbetslöshet. Om ändå produktionen skulle belastas, vore det säkerligen riktigare att genom beskattningen stimulera t. ex. miljöinvesteringar eller premiera snålhet med energi. Att lägga mer skatt på sysselsättningen just när otillräcklig sysselsättning är vårt värsta gissel måste vara det galnaste man kan hitta på.

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Några nya pålagor på företagen blir det inte, sedan får de till vänster om oss säga vad de vill -- det sade skatteutskottets ordförande endast några dagar innan regeringen gav order om att höja arbetsgivaravgiften. Jag undrar om skatteutredningens ordförande har en friare ställning. Får han i dag leva upp till sitt löfte att inte höja arbetsgivaravgiften -- sedan får regeringen säga vad den vill!

Två synpunkter till om skatter. Sent omsider har regeringen verkligen fått litet tåga i sig när det gäller att komma åt den avancerade skatteflykten och skattefusket. Där finns ännu mycket att göra. Men det är viktigt att det inte blir något av att sila mygg och svälja kameler. Alltför ofta känner sig vanliga skattebetalare rent av förföljda av en njugg och snål inställning till deras enkla små avdrag. De ger ofta upp i trötthetens tecken -- inte därför att avdraget är självklart riktigt och befogat enligt deras mening men därför att de inte orkar eller har tid och råd att spilla mera möda på de detaljerna. Det är också viktigt att det man får in genom skattekontroll på sikt kan leda till lättnader i skatten. Kamp mot skatteflykt måste betyda möjligheter till sänkt skattetryck för de lojala skattebetalarna.

Just nu är det populärt att ropa på förstäljande av oljebolagen. Det vore en säker väg att göra handeln beroende av de storpolitiska förvecklingarna. Men kontrollen och insynen i multijättarna behöver verkligen ökas. Regeringens svårigheter att i tid kartlägga oljesituationen bekräftar detta. Att multinationella företag här i Sverige skall kunna helt komma undan beskattning är dessutom självklart otillfredsställande. Här måste regeringen nationellt och internationellt mobilisera en helt annan aktivitet än hittills. Väntade vinster hos oljebolagen genom oljeprisökningar nu bekräftar också nödvändigheten i detta krav. Inte ens en utredning har vi inom landet som kartlägger detta problem, trots att riksdagen för flera år sedan har beslutat om att begära just detta.

Respekten för den enskilde -- är det något att tala om? Det är väl inget att föra process om. Där är ju alla överens. Ja, är vi det? Hur många gånger har det inte i riksdagen använts som sakskaäl i debatten att det och det problemet inte är så viktigt att lösa. Det rör bara några tusen eller bara några hundra eller bara några stycken eller det rör bara en enda människa. Är ett sådant synsätt bevis på att man har respekt för den enskilda människan och hennes situation? Blir hennes problem mindre därför att hon inte har så många medsystrar att dela sina bekymmer med? Kanske det för henne i stället känns bara större och tyngre då? Det kan inte få vara mängden som konstituerar rätten. Man måste väl inte vara stor för att få del av rättvisan?

Den s. k. lille enkle mannen, den fattige, den ensamme, har i alla tider haft svårt att hävda sin rätt. Och vi skall inte inbilla oss att allt har blivit bra i dag. Trots allt tal om jämlikhet finns det väldiga rester kvar av olika behandling av människor. Och då tänker jag inte framför allt på människan mätt i kronor utan på människans värde och värdighet. Om världsvana attityder och dyrbara vanor duperar i affärer och på restauranger visar det bara det kapitalistiska systemets avigsidor, tycker en del. Men är det bättre hos myndigheter och centralbyråkrater? Överhetssambället, som statsministern talade om här, är inte slut. Det

finns bra mycket av överhet kvar även i dag. Hur många enskilda värnpliktiga har inte måst kämpa för sin sak, när de har fått framtiden förstörd av obotliga skador? Vad garanterar, säger man, att en ensam värnpliktig talar sant när det gäller att bevisa vad som hänt? Men makthavare kan kräva att bli trodda på sitt ord.

Jan Gehlin skrev för några år sedan i sagans form en bok om individens konfrontation med staten, och han menade då stat, kommun, bolag, organisationer. Enligt Gehlin förvandlas individen därför att staten är ointresserad av honom som människa; han är ett fall och därmed ett objekt för principer. Djupare sett beskriver den boken hur de personer som handlar å statens vägnar har förstenats, förlorat sina ögon – eller, mera patetiskt, sitt hjärta. Gehlin är ingen författare vilken som helst. Som domare bör han kunna skildra en ensam människas kamp för sin rätt. De förstenade utan ögon och hjärta finns säkert i domstolar, men också i banker och försäkringskassor, på sjukhus och ålderdomshem, i överstyrelser och taxeringsnämnder – och varför inte i riksdagen?

Gehlin säger så träffande: "Liksom man ej gärna ser att enbenta personer tär alkohol eller enarmade kurtiserar flickor, lika litet gillar man att stumma eller på andra sätt till sina uttrycksmedel begränsade personer anlägger process. Det är svårt att definiera men det finns något svagt äckligt i alla dessa situationer." Tänk, så lätt olika människor får rättigheter av olika grad! Den som är verbalt fint utrustad får gärna tala. Den som stammar fram vad han vill ha sagt blir ofta avbruten redan innan han hunnit få fram det han ville säga. Men kanske det var verkligt viktigt att lyssna just till honom.

Om någon vädjar för en grupp om frihet från parkeringsböter, så kan det kanske vara bra. Men hur går det då för den fattiga statspensionären som ingen vädjar för? Eller änkan utan ATP, som inte tillhör någon organisation? Eller den ensamstående som blir sist i de flesta köer? Skall de alltid betala sin bot? Respekten för den enskilde hör inte samman med grupptillhörigheten utan med människans egen värdighet. Den har inte sitt ursprung i organisationstillhörighet eller samhällsposition. Den lever sitt eget liv och får sin näring i tron på det medmänniska likaberättigandet.

Bertil Ohlin talade på sin tid om det glömda Sverige. Jag skulle vilja tala om det tysta Sverige. Det fattiga Sverige som varit så tyst att finansministern för ett par år sedan trots ett imponerande utredningsmaterial t. o. m. förnekade dess existens. De gamlas Sverige där tystnaden är så djup att inte ens ett rop om hjälp inför döden når fram – de är ensamma ända in i döden. De ensamma, som får stå tillbaka i köerna. Billösa människor där tågen inte stannar och bussarna nästan aldrig går. Människor som med rätta är skrämde av att en enda person med ett enda hål i ett kortregister kan göra ett värdeomdöme som sedan blir en evig följeslagare för en människa i framtida databehandlingar. De tysta väntande på poliklinikerna. De som inte har mod att opponera när sjukorganisationen sätter fastställda regler om tystnadsplikt ur kraft. När vågar alkoholisthustrurna ropa ut sin situation? Eller när hörde vi sist om de ensamma kvinnor som sett sitt liv rinna bort medan de skött en gammal förälder eller ett sjukt syskon? Inte ens en pensionsrätt väntar

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

dem som tack för en stor social insats.

Nog finns det gigantiska uppgifter för den politiker som tar sig an det tysta Sverige. Men då får ingen grupp anses för liten och inget problem för litet. Det tysta Sverige är nämligen ingen enhetlig grupp.

Sedan kan naturligtvis någon invända, att detta med respekt för den enskilde kan man inte lagstifta fram. Nej, det är sant. Men även i detta hus måste opinionsbildning bedrivas i viktiga frågor. Jag anser att vi just här i riksdagen har rätt att rikta den uppmaningen till oss själva – naturligtvis – och till institutioner och byråkrati att försöka varje dag att i varje handling i sann respekt för varenda enskild människa medverka till att skapa ett både mjukare och mänskligare samhälle.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Så här i början av ett nytt år är ju summeringar av det gångna året vanliga i tidningsspalterna. Betygen skiftar förstås, beroende på tidningarnas politiska färg, över hela skalan från ett bra år eller ett tämligen hyggligt år och till ett dåligt år. Omdömena skiftar naturligtvis också alltefter vem det är som gör bedömningen.

Kapitalisten torde ha anledning att vara tämligen nöjd med 1973 års bokslut. Den uppskattning av vinstutvecklingen under året som Skandinaviska Enskilda banken har gjort visar en total ökning med hela 60 procent.

Industriarbetaren har mindre anledning att rosa det gångna året. Hans timförtjänst steg visserligen med 8 procent, inräknat skift- och övertidstillägg samt löneglidning. Men samtidigt blev det 8,4 procent dyrare att äta, klä sig och bo. Och i den siffran finns ändå inte med den våldsamma ökningen av bränsletillägget på hyrorna, eftersom denna höjning inträffade efter det att konsumentprisindex hade räknats ut.

Den arbetslöse ser naturligtvis inte heller tillbaka på 1973 med någon större glädje. Visserligen minskade arbetslösheten enligt statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökning för december till 87 000 personer mot 100 000 året innan. Men samtidigt har antalet latent arbetslösa, som de kallas – dvs. sådana som inte ansett det lönt att fråga efter arbete på sin hemort – ökat från 82 000 till 84 000, och de som går på deltid men vill ha heltid har ökat från 77 000 till 87 000.

I stort sett är läget alltså oförändrat. Detsamma kan man säga om bruttoarbetslösheten, då även alla de som är på beredskapsarbete, skyddat arbete, arkivarbete och omskolning är inräknade. Dessa uppgick enligt arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter till sammanlagt 105 000 i december bägge åren.

Efter att ha återopat de här uppgifterna vill jag inom parentes erinra om den kritik som från min partigrupps sida ofta har riktats mot de mätmetoder som använts.

Kvinnorna, de äldre och tjänstemännen, som länge har hört till de mest arbetslöshetsdrabbade grupperna, kunde inte notera någon förändring till det bättre under 1973. Kvinnorna och låglönegrupperna kan på minussidan dessutom föra upp konstaterandet att det gått dåligt med löncutjämnningen under året. I treårsavtalet ingick inget särskilt låglöne-tillägg detta år. Därför har de lågavlönade släpat efter. Kvinnorna utgör

den dominerande delen inom denna grupp. Men lönerna för kvinnor i andra jobb har också släpat efter på grund av att den löneökning som förekommit varit procentuellt lika för män och kvinnor. SCB kommer fram till att skillnaden mellan manliga och kvinnliga löner i november 1973 var 282 öre mot 260 öre 1972.

Så besannas i siffror den bild av utvecklingen inom samhällslivet för kvinnornas del som vi ofta visat fram. Arbetskraftsundersökningarna anger en ökning av antalet sysselsatta kvinnor. Men den nettoökningen återfinns i den kategori kvinnor som arbetar mindre än 35 timmar per vecka. Uppdelningen av arbetsmarknaden, skillnaderna i fråga om uppgifter och löner, fortsätter och med det har låglöneproblemet i praktiken förstärkts för kvinnornas del. Den bristande tillväxten i den totala sysselsättningen har också medfört att kvinnorna inte har uppnått den utjämning som borde kunna bli resultatet av den förbättrade utbildningen. Antalet kvinnor bland de unga arbetslösa i landet är lika stort som antalet män och har ökat betydligt sedan 1965, detta trots kvinnornas lägre andel av de yrkesverksamma.

UNESCO har sammanställt en undersökning om den högre utbildningen. Den visar att Sverige, som ändå har en kvinnlig andel på drygt 40 procent av studenterna vid universitet och högskolor, inte alls hör till de ledande nationerna i fråga om att få kvinnor att välja vad som av tradition betecknas som manliga yrken. Tvärtom står Sverige för en bottennotering när det gäller andelen kvinnliga studenter inom teknik och naturvetenskap. Som ytterligare en illustration till hur illa vi ligger till på detta område kan nämnas att Schweiz – ett land där kvinnorna inte ens har rätt att säga sin mening i val och där andelen kvinnor som går till högre studier är mycket låg – har mer än dubbelt så hög andel kvinnor på de tekniska och naturvetenskapliga linjerna.

Detta är frågor som det är nödvändigt att ingående diskutera och få fram snara lösningar på. Det är nödvändigt för att effektivare än vad som nu sker bryta ned traditioner och könsrollsmönster på arbetsmarknaden. I det sammanhanget finns det anledning notera vad en socialistisk planekonomi uppenbarligen har för fördelar också i detta avseende. Enligt den tidigare nämnda UNESCO-undersökningen utgörs 35 procent av de studerande inom teknik och naturvetenskap i Sovjetunionen av kvinnor. Motsvarande siffror för övriga socialistiska länder i Europa är 26 procent. Det skall jämföras med Sveriges 7 procent.

Detta är alltså påtagliga steg på vägen mot kvinnornas ekonomiska frigörelse i de socialistiska länderna. Tyvärr motvägs de till en del av vissa negativa drag i den officiella kvinnosynen, som i alltför hög grad präglas av en traditionell uppfattning om bl. a. kvinnans modersroll. Utslag av detta är t. ex. att man i en del av dessa länder på senare tid har återgått till en lagstiftning i abortfrågan, som fränkänner kvinnorna deras rätt att själva avgöra när de vill föda barn.

Från denna utveckling går jag sedan tillbaka till de svenska förhållandena. Könsrollstänkandet i yrkesval och i fråga om mäns och kvinnors uppgifter är djupt rotat. Intervjuer bland ungdomar visar att fördomarna fortfarande består om vad som är manligt och vad som är kvinnligt. Pojkarnas kvinnoideal sägs vara en sexig, snygg och välklädd

skapelse. Drömpojken tecknas av flickorna med termer som präktig, skötsam och snäll.

Visst kan sådana här undersökningar utmytna i generaliseringar, och visst finns det hos de unga också glädjande tendenser till att vilja bryta de traditionerna. Men nog ger svar av den redovisade typen anledning till reflexionen att det verkligen måste mer till nu än allmänt prat. Åtgärder mot könsrollstänkandet måste sättas in tidigt, givetvis redan i hemmen, men också skolan och då redan förskolan måste spela en central roll i kampen för jämställdhet mellan könen. Verksamhet av det slag som häromkvällen redovisades i TV från en dalaskola är bra, men sådan verksamhet måste dels sättas in betydligt tidigare, dels bedrivs i mycket större omfattning än nu. Det är nog gott och väl att det finns utsatt i de gällande läroplanerna att det är skolans uppgift att utjämna könsskillnader, men detta måste också omsättas i praktiken.

Viktigast för de kvinnor som redan är vuxna och för dem som snart skall ut i arbetslivet är dock en reformering av detta arbetsliv. Det borde vara möjligt att igångsätta en sådan reformering inom den del av näringslivet som drivs av statliga företag. Dessa bör gå i spetsen för att undanröja kvardröjande diskriminering när det gäller arbetets organisering, rekryteringen till olika befattningar och likaså lönesättningen.

Herr talman! Det avtal som i dagarna har träffats mellan LO och SAF kommer av allt att döma att ge LO-medlemmarna en löneökning på 55 öre i timmen. För några år sedan kunde en sådan ökning ha läckt prisstegringen, som då normalt höll sig kring 3 procent, och ändå ha givit något över. Numera anses 6–7 procents ökning av priserna vara normalt. Och i år beräknas priserna stiga med ända upp till 10–12 procent. Då räcker sannerligen inte de här 55 örena så värst långt. Vid nästa års summering av det gångna året kommer löntagarna att kunna notera en kraftig reallönesänkning.

Det rimliga kravet på en arbetstidsförkortning för skiftarbetare och för arbetare under jord har också utsatts för en kraftig prutning. Förutom att man gått ifrån det krav på 35 timmars arbetsvecka som ställdes i samband med kravet på ett tvåårsavtal och i stället accepterat 36 timmars arbetsvecka i kontinuerlig drift och under jord och 38 timmars arbetsvecka för treskiftsarbete utan helgarbete, har man också givit arbetsköparna en frist till 1977 med att genomföra denna arbetstidsförkortning.

Låglönegrupperna, som det även i årets avtalsrörelse talats en hel del om, får inte ens de otillräckliga förbättringar som fanns med i LO:s utgångsbud. Det finns anledning att här upprepa den fråga som herr Hermansson i den allmänpolitiska debatten i höstas ställde till statsministern: Vad har det blivit av det fortsatta arbetet inom den arbetsgrupp för låginkomstfrågor som tillsattes sedan låginkomstutredningen hade skrotats ned? Finns det någon anledning att vänta några initiativ och förslag från denna grupp med utgångspunkt i den situation som nu råder – något mer alltså än den stencilerade rapport som gavs hösten 1972?

Det finns en tendens att tysta ned vad som kallas låglöneproblemen i den politiska debatten. De stora inkomstskillnaderna och de ekonomiska bekymmer som många upplever, har delvis kommit bort i allt det här

diskuterandet. Regeringspartiet, som för ett par år sedan reste den i och för sig ologiska och felställda parollen ”ökad jämlikhet”, talar nu tystare om jämlikheten. Och det beror inte på att den är uppnådd – vare sig jämlikheten eller någon ökad variant. Det kan inte ske så länge det ekonomiska fåtalsväldet finns kvar.

Fortfarande inte bara kvarstår utan vidgas klyftorna. Antalet arbetslösa familjeförsörjare tenderar att växa. Inte höjs deras inkomster av det. Antalet människor som hänvisas till arbetsmarknadspolitiska åtgärder växer. Men inte blir man högvärlönad som arkivarbetare, och inte blir det stora slantar över om man måste leva på omskolningsbidrag.

De lågvärlönade finns kvar, och inte blir deras villkor bättre av de ständigt stigande priserna. Inte blir pensionärernas, barnfamiljernas, de arbetslösa och alla lågvärlönades matsedel rikligare och bättre sammansatt därför att det också läggs moms på livsmedlen. Momsen verkar också så att den ger prisstegringarna ökad fart.

Prisstegringstakten växer. Under 1960-talet ökade priserna med i genomsnitt 4 procent per år. 1971 steg priserna med 7,5 procent, varav 3 procent berodde på höjningar av den indirekta skatten. 1972 steg priserna med 5,5 procent utan någon höjning av den indirekta skatten. 1973 steg priserna med omkring 8 procent, och i år väntar man som sagt att priserna skall öka med över 10 procent. Denna utveckling måste hejdas. Det måste sättas stopp för prisstegringarna.

Prisstegringarna drabbar främst folk med små inkomster. De är därför också de som skulle tjäna mest på att det infördes prisstopp på alla dagligvaror. Det är de som skulle tjäna mest på att moms tas bort på maten. Det är de med små inkomster som skulle tjäna mest på sådana åtgärder, därför att de tvingas lägga en större del än de högvärlönade på mat och på andra dagligvaror. En tvåbarnsfamilj där båda de vuxna jobbar och årsinkomsten är 30 000 kronor skulle genom ett slopande av moms på maten tjäna ca 1 300 kronor. En lika stor 100 000-kronorsfamilj kan förutsättas äta dyrare mat och skulle enligt beräkningar tjäna ca 2 000 kronor på ett slopande av matmomsen. I procent skulle 30 000-kronorsfamiljen tjäna 4,1 procent medan 100 000-kronorsfamiljen skulle tjäna 3,2 procent. Den största betydelsen har alltså ett slopande av mervärdesskatten för de lägre inkomsttagarna.

Det förhållandet att ett moms borttagande i kronor räknat trots allt skulle ge mer i de högre inkomstlägena kan motverkas genom en skärpning av beskattningen för de välbärgade grupperna. En sådan skärpning är över huvud taget nödvändig för att ett slopande av moms på mat skall få den effekt på inkomstfördelningen som vänsterpartiet kommunisterna kämpar för. Sloandet av moms på mat måste betalas. Får det betalas av de lågvärlönade, av folk i vanliga inkomstlägen, skulle reformens utjämnande effekter gå förlorade. Därför hänger vårt krav om att ta bort moms på livsmedel samman med kravet på att kapitalägarna och de stora förmögenhetsägarna måste beskattas hårdare. Därför har vi ställt parollen: Bort med moms på mat, beskatta kapitalet.

Vad beror då prisstegringarna på? Det är en nödvändig fråga. Ofta får man uppfattningen att många ser prisstegringarna som oundvikliga, som ödesbestämda fenomen. Vi förleds kanske många gånger av vårt språk, av

vårt sätt att uttrycka saker. Vi talar om prisstegringar och om att priserna ökar, och det skall vi fortsätta med, för det är enkelt och rakt. Men vi får inte glömma att priser aldrig lever ett eget liv. Priserna sätter sig inte själva. De varken ökar eller minskar -- minskar gör de för resten sällan -- av sig själva. Det är alltid någon som sätter ett pris, bestämmer priset, och det är alltid någon som bestämmer när priserna skall ökas. Vilka priser som sätts beror på marknadssituationen, men har man tillräckligt med makt, sätter man det pris som ger den bästa vinsten utan att äventyra säljbarheten.

Jätteföretag dominerar många branscher -- och de bestämmer sig för att höja priserna. Se bara på oljebolagen! Det är, som herr Hermansson tidigare här i dag har visat, främst deras manövrer som har skapat oljekrisen: kampen om makten över oljan. Det är främst deras manövrer som har åstadkommit bristsituationen -- och nu utnyttjar de denna till starka prisstegringar. Visst har de oljeexporterande länderna höjt råvarupriset -- men inte blir det väl besvärligare att frakta olja på fartyg därför att oljan kostar mera? Inte blir det väl svårare och dyrare att raffinera råoljan därför att råoljans pris har stigit? Inte ökar väl besväret att ge konsumenterna raffinerade oljeprodukter därför att råoljepriset stigit? Det är bara råoljans pris som satts högre, men därför behöver ju inte raffineringsprocesserna, fartygsleveranserna osv. bli dyrare än vad möjligen just deras förbrukning av den dyrare råoljan som drivmedel skulle betinga.

De stora oljebolagen har gjort sig rekordvinster på att höja priserna och genom att spela på bristsituationen. I andra länder, t. ex. i deras hemland USA, utsätts de för parlamentariska granskningar. Så borde också bli fallet här i Sverige. De stora oljebolagens handlande måste undersökas. Men inte bara det. Deras tillgångar i Sverige måste nationaliseras. Den privata oljehanteringens måste förstatligas. Det är ett gammalt krav, som nu borde förverkligas. Den senaste tidens utveckling understryker ytterligare riktigheten i det kravet.

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har alltid slagits för en bostadspolitik som skulle leda till lägre hyror. Vi har till årets riksdag krävt att hyresstopp skall vara den första åtgärden för en bostadspolitik som driver ned hyrorna. Det kravet får också särskild aktualitet och styrka mot bakgrund av de annonserade prishöjningarna på bl. a. eldningsolja.

Herr talman! Jag vill sluta med att säga att regeringen måste låta den allmänna prisregleringslagen gälla för oljeprodukterna och på allt sätt försöka hindra dessa stora prisstegringar. Framför allt måste hyresgästerna hållas skadeslösa för oljebolagens manipulationer. Oljebolagen skall inte heller tillåtas att slå mynt av framtida sådana manipulationer. De bör förstatligas!

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Vi har genomlevt en tid då utveckling nästan varit ett fullt ord, en tid då många tycks ha drömt om återgång till något förgånget och då ännu flera förefaller att ha önskat en paus i samhällsutvecklingen.

Politiskt har utvecklingstankarna attackerats från båda flyglarna. Jag

hoppas att det inte kan tolkas som bortförklaring av förlorare när jag förmodar att ett återsken av detta bidrog till att ge de konservativa partierna tillfälliga framgångar i höstens val. Tillfälliga, vågar jag hoppas, därför att progressivare tankar började ta över redan vid valet. Något år och några månader dessförinnan fanns det anledning att se mörkare på den politiska framtiden. Jag vågar tro på en resursskapande utveckling och på att den enligt socialdemokratisk idé och tradition skall kunna styras så, att fördelningen av dess frukter blir så rättvis som möjligt mellan människor och mellan regioner i det land, vars utveckling vi närmast kan påverka.

Andra har talat om det samband som finns mellan industripolitik, sysselsättning och en växande gemensam verksamhet till gagn för de många medborgarna, som med ett tråkigt ord kallas för den offentliga sektorn.

Jag lade märke till att herr Bohman yttrade sig på ett något vanvördigt sätt om en utveckling som skulle innebära att flera människor blev sysselsatta i offentlig regi. De skulle tas från det produktiva arbetet i industrin – så uppfattade jag moderatledaren. Är det inte att ta för lätt på ett väsentligt problem, även om herr Bohman inte i riksdagsdebatten sänkte sig till TV-nivån och beskrev innebörden av den offentliga sektorns utbyggnad på så sätt att allt fler människor skulle tvätta skjortor åt varandra?

På den socialdemokratiska partistyrelsens sammanträde i Luleå redovisades en rapport från vårt partis och LO:s näringspolitiska kommitté, ledd av näringsutskottets ordförande Ingvar Svanberg. Den ger en helt annan skildring av verkligheten. Man väntar sig under 1970-talet en nedgång av antalet sysselsatta inom varuproduktionen från 1,8 till 1,5 miljoner, dvs. en minskning med drygt 300 000. Inom industrin sker en minskning från 1 miljon till 900 000. Det är att märka att produktionen trots detta väntas öka genom rationellare metoder, där maskiner skall ta över många tunga och tråkiga arbeten. Inom den tjänsteproducerande sektorn räknar man med en uppgång från drygt 2 miljoner till drygt 2,5 miljoner anställda, dvs. en ökning med 500 000. Dessa siffror visar att om tjänstesektorn inte tillåts växa får vi en betydande arbetslöshet.

Dessa förhållanden har på senare tid uppmärksammats av folkparti-ledaren Gunnar Helén på ett som jag tycker konstruktivt sätt. Han har förstått att en växande offentlig sektor inte behöver innebära flera byrådirektörer och större byråkrati utan ger en chans att göra samhället mänskligare exempelvis inom vårdområdet. Statsministern var tidigare under dagens debatt, liksom många gånger förut, inne på den saken.

Jag som kommer från en typisk industristad och har många år på verkstadsgolvet bakom mig underskattar sannerligen inte värdet av det arbete som utförs inom industrin. En snabbare tillväxt av industrins produktions- och exportvärde utgör en grundläggande förutsättning för en snabb utbyggnad av den offentliga tjänsteproduktionen. Socialdemokratin är anhängare av en industripolitik som höjer effektiviteten och skapar en bättre branschstruktur. Min slutsats av den socialdemokratiska och fackliga näringspolitiska kommitténs rapport är att den ger klara anvisningar om att skall sysselsättningen klaras måste samhället ta större

ansvar för utvecklingen och de fria arbetsmarknadskrafternas inflytande beskäras. Kursen måste läggas i enlighet med socialdemokratiens och inte borgerlighetens idéer.

För en stund sedan berörde fru tredje vice talmannen Nettelbrandt den enskilda människans värdighet i det allmänna medvetandet och inför samhällsinstitutionerna. Hennes synpunkter kan inte motsägas, men jag ifrågasätter om det är inför samhället och samhällets organ som människan särskilt har känt sin litenhet. Det finns också en sektor som heter arbetslivet, och det är angeläget att den inte glöms bort i detta sammanhang. I den socialdemokratiska politiken har den sannerligen inte glömts bort. Inte minst på senare tid har dessa problem där uppmärksammas. Man kan nämna lagen om anställningstrygghet, arbetarskyddslagstiftningen, § 32-problematiken, frågorna om en bättre arbetsmiljö och en rimligare arbetstid. Allt detta är frågor som syftar till att ge den anställde en friare ställning och inte minst större frihet och integritet i förhållande till arbetsgivaren.

I mitt anförande skall jag fortsättningsvis ta upp en samhällsfunktion inom den offentliga sektorn som har stor betydelse för utvecklingen, nämligen kommunikationerna.

Ett väl fungerande trafiksystem är inte bara en servicefråga utan också en förutsättning för rimlig och harmonisk samhällsutveckling. Förbättringar i kommunikationssystemet kan följaktligen verksamt bidra till en i högsta grad önskvärd utvecklingsstimulans. I exempel skall jag hålla mig på verklighetens fasta mark och inte ge mig hän åt orealistiska önsknings. Jag skall närmast ta fram en problemlösning som finns men som jag har en känsla av än så länge inte vunnit tillräckligt beaktande.

Mälardalen är det mest trafikintensiva och svårplanerade område som finns i landet. Den innehåller orter med överhettningssymtom men också orter med stagnationsproblem, ja t. o. m. rena utflyttningssorter. Detta fenomen kan synas egendomligt i ett näringsgeografiskt enhetligt område. Ett generellt svar på frågan om varför det är så brukar vara att näringslivet utvecklas på ett sätt som visserligen kan förutses men som inte kan pareras tillräckligt kraftfullt på grund av att de instrument som samhället förfogar över inte är erforderligt starka och kanske inte brukas med tillräckligt förutseende.

En statlig utredning, metallmanufakturutredningen, har i sina undersökningar av nuläget och utvecklingstendenser inom järnmanufakturbranschen funnit att betydande insatser måste till för att inom och utom denna bransch skapa ersättning för väntad minskning av arbetstillfällena inom Eskilstunaregionen. Ett samlat grepp för utvecklingsstimulans till Eskilstunaområdet omfattande bl. a. statlig utlokalisering, och förbättring av kommunikationerna har förordats. Nämnda utredning har remissbehandlats, och föreslagna åtgärder är nu föremål för överväganden inom industridepartementet. Jag vill här bara understryka angelägenheten av att de kommer till utförande.

Liksom stagnation är på andra sidan trängsel och kapacitetsöverskott någonting orationellt, särskilt om detta överskott även i sig är obalanserat. Naturligtvis bekämpar inte minst kommunerna alla former av hinder för en draglig tillvaro i bygden, oavsett om denna är storstad eller

glesbygd eller något däremellan. I regel begränsas dock kommunernas utvecklingsmöjligheter av diverse restriktioner, inte minst ekonomiska, och därför stannar det hela ofta vid en ren anpassningsplanering. De administrativa gränserna i Mälardalen bäddar inte heller för sammanhållen övergripande regionalpolitisk styrning. För närvarande är det bara riksdag och regering som kan lägga makt bakom orden om en förändring till det bättre.

Olägenheterna av långa, tidskrävande resor till arbetet och bristen på otillräckligt differentierad service uppmärksammas alltmer. Stockholmsområdets problem är så svåra, att en fortsatt planering efter konventionellt mönster blir orimlig. Reaktionen hos människorna visar sig tydligt nu, när lägenhetsöverskotten växer i ytterområdena.

Framtidsplanerna för bebyggelse och kommunikationsteknik måste uppmärksammas på ett helt annat sätt än som sker för närvarande. Vilka alternativ kan då finnas? Varför tar t. ex. sörmländska motionärer upp frågan i samband med önskemål om förbättringar av kommunikationerna i Södermanland? Jo, därför att sambanden mellan Storstockholms och de kringliggande länens utvecklingsfrågor är så påtagliga. Mälardalen väster om Stockholm får inte betraktas som reserv- och genomfartsområde utan måste inordnas i en helhetssyn för områdets framtida planering.

Transportsystemet är ryggraden i alla befolkningskoncentrationer. Det är en synnerligen dyrbar apparat när för många bilar och människor skall trängas om utrymmet. Teknologin för järnvägstransport har på ett underligt sätt trängts undan i vårt tänkande, men i energikrisens dagar kan det finnas många skäl att dryfta denna utvecklingspotential. Svenska teknologföreningen har genom Ingenjörsförbundet gett ut debattboken "Städer i samverkan — exemplet Mälarstad". Föreningen har haft kontakt med den s. k. Mälar-Hjälmarkommittén, vilken bl. a. uttalat intresse för en ny teknologi i mellanstadsförbindelserna inom Mälar-Hjälmarområdet och de kommunikationsmässiga konsekvenserna härav.

Mälarstad är ett allvarligt menat alternativ till den nuvarande utvecklingen i Mälardalen och bygger på en eller flera effektiva och mycket snabba kommunikationsringar. Dessa kommunikationsringar tillåter resor inom hela området på ungefär den tid det nu tar att resa från en förort i Stockholm in till centrum. Man har tänkt sig järnvägar med snabbtåg, som lutas vid körning genom kurvor så att hastigheten kan hållas uppe. Tågen går på konventionellt spår av modern helsvetsad typ och kan tack vare möjligheten att luta vagnskorgen ge korta restider på *befintliga järnvägslinjer*. Topp hastigheten för tågen kan vara 300 km/tim eller mer, men på de existerande linjerna runt Mälaren har vi inte bruk för mer än 200–250 km/tim som högsta hastighet. Med de förutsättningar som ges av det nuvarande järnvägsnätet i Mälardalen, utskiljer man fem utbyggnadsetapper:

Snabbtåg på praktiskt taget oförändrad bana.

Snabbtåg och upprustning av befintlig bana.

Snabbtåg och nybyggnad av vissa delsträckor.

Snabbtåg och omfattande nybyggnad av banan.

Ett helt nytt transportsystem baserat på ny bana och svävtåg, som använder magnetiska krafter eller luftkuddar för att hålla sig svävande

i förhållande till underlaget och s. k. linjära elektriska motorer för framdrivningen.

Det bör observeras att de tre första stegen, och det är dem jag förordar, kan genomföras med rimliga investeringsbelopp.

Det jag här har försökt belysa berör 2 miljoner invänares framtida miljö. Energiproblemen leder oss med ett jättekliv in på funderingar om alternativa lösningar till bilismen som främsta grundval för transporter. Frågan är så angelägen att en konkretare diskussion bör påskynda projektet Mälarstad. En försöksverksamhet med snabbare tåg och vissa ombyggnader av järnvägen söder om Mälaren på sträckan Stockholm—Södertälje—Eskilstuna—Västerås—Enköping—Stockholm bör snarast planeras. Förbättringar av kommunikationerna mellan dessa orter är angelägna, både från standardmässiga och regionalpolitiska synpunkter.

Kontaktbehoven mellan orterna i Mälardalen förväntas öka i framtiden. Produktionsspecialisering, utbildningssamverkan mellan exempelvis Eskilstuna och Västerås, de utlokaliserade verkens kontaktbehov med Stockholm, kulturutbytesresor och andra rekreativsinriktade resor och många andra skäl talar för en sådan ökning. Mitt anförande är i detta avseende både ett komplement till vad som framförts i en motion och ett försök att driva på och konkretisera debatten om framtidsmiljön.

Visst finns även i mitt hjärta en liten kammare för hembygdsegoism. Visst ser jag i skisserad utveckling av det kommunikationsmedel som här har berörts ett medel för utveckling av min hembygd liksom för en utjämning och ett tillgängliggörande av tillgångar i Mälardalen, men jag vill kraftigt markera att jag inte är någon kverulant mot storstaden. Det har nämligen pratats så oändligt mycket kvalificerat nonsens om storstadens vidrigheter och landsortens alla välsignelser att jag verkligen vill distansera mig från den sömngångarmentaliteten.

Stockholm är inte paradiset men inte heller helvetet på jorden. Stockholms styresmän har förmått ge huvudstaden många goda kvaliteter. De särskilda skönhetsvärden som högre makter skapat har i stor utsträckning tillvaratagits med varsamhet och skicklighet, och greppet på svåra kommunikationsfrågor är verkligen beundransvärt. I den här storstaden går det bra att leva, och många kommer att göra det. De industrisysselsatta bör ges ökade möjligheter därtill, då ett allsidigt försörjningsunderlag är angeläget för storstaden lika väl som för den landsort som med förväntan motser utlokalisering av statlig förvaltning. Lika väl som Mälardalens landsortsbor bör få lättare att komma till storstaden bör stockholmarna få lättare att med kollektiva transportmedel komma ur den och ut i Mälardalen för rekreation och fritidsliv.

Väg- och brofrågorna i Södermanland och de problem som positionen såsom genomfartsrän för med sig har behandlats så utförligt i den socialdemokratiska Sörmlandsmotionen att jag direkt från de tankar som byggt på utveckling av järnvägstrafik går över till att avslutningsvis helt kort beröra luftfartsfrågan.

Litet varstans i länen runt Stockholm har gjorts försök med lokala flygplatser. Vad det gäller reguljär inrikes personbefordran har försöken inte varit alltför framgångsrika. De lokala underlagen har varit för små. En flygplats med ett rimligt utbud av förbindelser måste bygga på ett

ansenligt befolkningsunderlag. Därför går även i detta avseende mina förhoppningar i riktning mot ett samarbete mellan Stockholm och de inre delarna av Mälardalen.

I vad gäller Storstockholms flygplatsfråga måste det som bekant snart hända något. Enligt planerna skall trafiken på Bromma läggas ned 1978, och att försöka skjuta detta på framtiden vore verkligen inte rätt mot de många människor som lider av olägenheterna av att ha en stor flygplats inne i sin bostadsmiljö. Att helt bygga på Arlanda är oacceptabelt för den del av Mälardalsområdet som ligger söder om Mälaren. Kommunerna där skulle då tvingas söka sig samman för att lösa sin flygplatsfråga på annat sätt. Därför är det rationellare att ganska snart för inrikesluftfarten bygga en "Stockholms södra airport", betjänande såväl Stockholms luftburna inrikes och kanske nordiska förbindelser som motsvarande behov för inom rimligt avstånd liggande landsort, innefattande ingalunda betydelselösa städer. Jag hoppas att den utredning som leds av generaldirektör Sven-Göran Olhede och som väl snart skall komma med ett betänkande skall kunna ge underlag till en snabb handläggning av denna fråga. En någorlunda snar och positiv lösning av senast berörd flygplatsfråga -- och ännu mera en ofördröjd start av den spårbundna snabbtrafik runt Mälaren som jag ägnat större delen av mitt anförande -- vore verkligen en utvecklingsstimulans i linje med nutidens krav och framtidens behov.

En omedelbar förutsättning för att nå målsättningar som ligger i perspektivet är självfallet att dagens problem kan lösas på bästa sätt. Därför hoppas jag att kommande utskottsarbete skall visa att det går att vinna bred uppslutning omkring huvudtankarna i statsverkspropositionen och kring de stimulansåtgärder som regeringen i dag har anmält.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Vårt land har under det senaste halvsekle utvecklats från ett land där stora grupper levde i armod, knapphet och otrygghet till ett välfärdssamhälle med hög materiell standard. Vi har varit förskonade från svåra kriser i form av krig och farsoter. Vi har haft och har en god tillgång på råvaror, värdefulla mätt även med internationella mått. Vi har haft och har ett gott tekniskt kunnande. Under de här årtiondena har ett socialt trygghetssystem införts, byggt på solidaritet mellan olika grupper i samhället -- ett trygghetssystem som har beslutats i stor politisk enighet -- även om det är långt ifrån fulländat. Detta är den ljusa bilden av vårt samhälle.

I dag är det dock många som ifrågasätter om vi har utnyttjat vårt goda utgångsläge på bästa möjliga sätt. Den senaste krisen -- energikrisen -- som många här i dag har berört har visat hur oerhört beroende vi är av omvärlden, hur sårbart vårt samhälle är. Vi kan göra jämförelser med den tid av kris som vi upplevde under det andra världskriget. Då hade vi i många avseenden en bättre beredskap för en avspärrning än vad vi har i dag.

I dag visar med all önskvärd tydlighet utvecklingen att vi har blivit mer beroende av omvärlden och inte minst de stora multinationella företagen. Man blir verkligen fundersam, när man ser hur litet vi här i riksdagen -- vi som är valda av det svenska folket och har fått dess förtroende -- i långa

stycken kan göra när de stora jättarna i världen som har de finansiella möjligheterna drar åt svängremmen. Detta visar hur sårbara vi egentligen är.

Det finns också tecken på att människor inte upplever dagens välfärd som alltigenom positiv och trygg. Vi mäter med det gängse internationella måttet, bruttonationalprodukten, hur hög vår välfärd är, och det visar att vi ligger på en mycket hög internationell nivå. Men trots detta upplever många i dag en otillfredsställelse i tillvaron. Denna otillfredsställelse tar sig uttryck i kontaktlöshet, ensamhet och oro, otrygghet i en otillfredsställande arbetsmiljö och i boendemiljön, vilka inte alltid är som de borde vara. Vad människor eftersträvar är andra former av livskvalitet än bara materiell standard, vilken naturligtvis också är viktig. Den går att mäta i ekonomiska och tekniska termer, och det gör vi när vi uttrycker den i BNP. Vi har dock fått ett annat tänkande, och då måste vi också skaffa andra mått att mäta med, där vi kan mäta just livskvalitet – utifrån en totalsyn på miljön och livssituationen.

Hur har vi egentligen med våra goda utgångsmöjligheter hamnat i det här läget? Ja, en av de viktigaste orsakerna till detta är urbaniseringen i samhället. Den har i vårt land lett till en stark koncentration av bebyggelse och näringsliv till vissa delar av landet. Det är ett fenomen som finns överallt i hela världen. Koncentrationen har i många andra länder gått mycket längre än här i vårt land, det är jag villig att medge, men det är ingen ursäkt för oss. På ett tidigt stadium borde man ha insett vilka konsekvenser detta för med sig. Vi har i centerpartiet alltid kämpat mot koncentrationspolitiken, vi har arbetat för ett decentraliserat samhälle och kommer att så göra även i framtiden. Det är ännu viktigare nu, inte bara när det gäller bebyggelse och näringsliv, utan också när det gäller decentralisering av makt i olika former. Vi måste målmedvetet utveckla vårt samhälle mot en mer decentraliserad struktur. Mycket av vår sårbarhet beror på att vi bor så koncentrerat som vi gör i dag. Koncentrationssamhället är, för att ta ett exempel, det mest energi-krävande. Vi får svårigheter att utnyttja vårt lands alla positiva tillgångar och fördelar.

Den politik som den socialdemokratiska regeringen har gått i spetsen för har lett till den här koncentrationen. Man har drivit en halvhjärtad regionalpolitik, som inte har lett till utveckling av alla delar av vårt land utan i vissa delar till en mera långsam avveckling. I centerpartiet arbetar vi för en positiv utveckling i alla delar av landet. Det är mot den bakgrunden som vi i en partimotion har krävt att de regionalpolitiska åtgärder som har vidtagits hittills skall utvärderas så att vi får klart för oss vad de har betytt både socialt och ekonomiskt för individen och för samhället. Då står vi på en bättre grund för det fortsatta arbetet med regionalpolitiken.

Arbetsmarknadspolitiken har spelat en stor roll under de senaste årtiondena. Den har varit en del av både näringspolitiken och regionalpolitiken, men vi måste konstatera att den starkt expansiva arbetsmarknadspolitiken är konstruerad för den situation som vi hade på 1960-talet, då vi hade brist på arbetskraft. I dag har vi brist på arbetstillfällen.

De välmotiverade kraven på bättre arbetsmiljö, den förändrade

energisituationen och en högre regionalpolitisk ambition, som samhället enligt vår mening bör ha, motiverar en genomgripande utvärdering och översyn av arbetsmarknadspolitiken. Vi vill därmed inte säga att inte den inriktning den har haft hittills har haft betydelse för många människor, med beredskapsarbeten, arbetsmarknadsutbildning och skyddad sysselsättning, för att ta några exempel. Vi har stått bakom den arbetsmarknadspolitik som hittills har bedrivits. Men i dag måste vi dock fråga oss: Är detta vad människor vill ha? Är detta vad samhället egentligen behöver? På senaste tid har det gjorts undersökningar som visar att det för samhället och för individerna blivit mycket ringa vinster både rent materiellt och när det gäller människans livssituation vid de omflyttningar i samhället som har skett inom arbetsmarknadspolitikens ram. Vi vill därför ha en ordentlig utvärdering också av arbetsmarknadspolitiken, en bakgrund för att kunna utforma den för det framtida samhället och inte för 1960-talet, det samhälle vi lämnat bakom oss.

För framtiden gäller det att ge alla som vill och kan arbeta sysselsättning och att ge dem möjlighet att få sysselsättning på den ort där de vill bo och arbeta, i en miljö där man känner sig hemma. Det gäller att öka människors valfrihet, och då måste vi också söka få en differentierad arbetsmarknad i hela landet. Inte minst gäller detta om de många kvinnor som vill ut på arbetsmarknaden skall få en rimlig chans till ett arbete på sin hemort eller i närheten av den. Detsamma gäller ungdomar som vill stanna kvar i sin hembygd efter en avslutad utbildning. Enda möjligheten är att vi stimulerar fram ett differentierat näringsliv över hela vårt land. Då ökar vi valmöjligheterna för alla människor oavsett kön och ålder.

De regionalpolitiska, de näringspolitiska och de arbetsmarknadspolitiska strävandena måste gå ut på att garantera valfrihet i sysselsättning, utbildning och boende. På det sättet kan vi också öka människors välfärd.

Det stora tekniska kunnande som vi har måste kunna användas på ett annat sätt än hittills. Det måste kunna användas för att utveckla en annan typ av välfärd och livskvalitet. Våra kunniga tekniker måste få pröva andra alternativ, forska på andra områden än hittills – inte minst gäller det energipolitikens område – och skapa alternativ underordnade viktiga miljökrav. Den här krisen har visat att det finns ett otal uppslag som är värda att vidareutveckla, att utforska och utvärdera. Tipsen finns där, idéerna finns där, det gäller bara att ta tekniker och forskare i samhällets tjänst i ökad utsträckning för att öka vår välfärd, livskvaliteten, och inte låta finansiella och andra krafter styra utvecklingen på viktiga områden.

Jag har goda förhoppningar om att vi skall kunna öka vår välfärd utan allvarliga miljökonsekvenser med kanske en annan typ av tillväxt än hittills, och det behöver inte vara en tillbakagång som många påstår, en återgång till åldriga brukningsmetoder. Det är inte från min sida – jag tror inte heller från andras – ett hemfallande åt romantiska föreställningar om gamla tider som inte har någon förankring i verkligheten. Det finns goda möjligheter att utveckla ett annat välfärdssamhälle eller ge vårt välfärdssamhälle annan inriktning än vad det har i dag, ett samhälle där man tar till vara människornas egna önskemål om hur deras miljö skall

utformas, vilken typ av arbete de vill ha, där vi kan satsa på en god arbetsmiljö, en arbetstid som ger möjlighet för samvaro med familj, gemenskap i boendemiljön, ökad medmänsklighet i vårt samhälle, men också ett samhälle som underordnar sig de ekologiska lagarna, där vi inte missbrukar utan brukar våra naturresurser, där vi lämnar till en efterkommande generation ett väl förvaltad arv.

Den decentralistiska samhällsstruktur som centern arbetar för ger enligt vår mening de bästa förutsättningarna för en sådan välfärdsutveckling.

Jag vill till herr Gustavsson i Eskilstuna säga att människor i både storstäder och i glesbygd får genom de förslag vi har lagt fram sina berättigade krav på en positiv livsmiljö tillgodosedda. Jag vill betona att det inte i våra förslag ligger någon storstadfientlighet eller något förakt för stadsbor och att vi inte vill skapa ett motsatsförhållande mellan stad och land. Tvärtom vill jag starkt understryka allas beroende av varandra. Även en stadsbo upplever många gånger sin miljö som en hembygd, precis som man gör i glesbygden. Och stadsbons krav på en god utveckling är lika berättigade som någon annans. Med en decentraliserad struktur och en balans i utvecklingen tillgodoser vi alla dessa intressen.

Herr talman! För att kunna ge ett faktiskt innehåll åt begreppen livskvalitet och välfärd måste man, som framgår av vad jag tidigare sagt, se till individens totala situation i samhället.

En av de grundläggande komponenterna i ett välfärdssamhälle måste alltid vara att alla människor skall garanteras en ekonomisk grundtrygghet. Finns inte den är det svårt att tillgodogöra sig andra väsentliga livsvärden.

Det socialförsäkrings- och bidragssystem som vi efter hand byggt upp i vårt land har syftat till att ge en viss ekonomisk trygghet i alla livets skiften. I stort fyller det väl också denna funktion. Det har dock påvisats, bl. a. genom de undersökningar som låginkomstutredningen gjort, att systemet fortfarande är behäftat med brister.

De sammantagna effekterna av skatter och bidrag är oftast svåra att få grepp om. Systemet är i många delar så överskådligt att individen har svårt att veta vilka rättmätiga krav han eller hon kan ställa på samhällets stöd. Även för de myndigheter och tjänstemän som skall handlägga olika bidragsärenden har den bristande samordningen vållat svårigheter.

Genom att överblicken försvåras blir också kontrollen besvärlig, och systemet inbjuder till missbruk. Därmed kan medborgarnas förtroende för systemet allvarligt undergrävas. Om man skall komma till rätta med dessa svagheter är det nödvändigt med en ökad samordning mellan de olika skatte- och bidragssystemen. Man måste också finna ett enkelt fungerande trygghetssystem där inga individer eller grupper ställs utanför.

Herr talman! Vi har i motioner från centern pekat på denna problematik och krävt att en parlamentarisk utredning skall tillsättas för att utreda frågan om ett enhetligt grundtrygghetssystem med bredaste möjliga samordning av socialförsäkringar och socialpolitiska bidrag med sikte på en garanterad minimiinkomst. Jag vill understryka det angelägna i att en sådan utredning snarast blir tillsatt.

Herr KRÖNMARK (m):

Herr talman! Den del av remissdebatten som redan förevarit har i vissa avseenden varit ganska förbryllande. Det är i och för sig rätt naturligt, eftersom dagens situation i Sveriges riksdag är tämligen unik. Denna församling upplever ju nu ett parlamentariskt jämviktsläge med styrke-
relationerna 175 mot 175, och bara det ger anledning till vissa speciella hänsynstaganden och skapar vissa speciella stämningar. När man ovanpå detta får en plötslig förändring i fråga om de samhällsekonomiska förutsättningarna genom den energikris som har uppstått blir situationen verkligen egenartad och speciell. Det speciella har varit att vi först i dag på morgonen har fått vetskap om vad vår regering avser att föreslå för åtgärder.

I en sådan här situation hade det verkligen varit av nöden att vi hade haft en stark och handlingskraftig regering. Det är visserligen ett behov som föreligger i alla lägen, men i synnerhet i den situation vi har i dag, med inflytelser som vi inte själva kan råda över utan som beror på handlingar från andra staters sida, behövs det verkligen en kraftfull ledning av landets affärer.

Av regeringens företrädare i dag, herr statsministern Palme, fick vi höra i stort sett det tal herr Palme har brukat hålla i remissdebatterna de senaste åren. Det var variationer på samma tema, där herr Palme som vanligt ganska kort beaktade dagens aktuella svårigheter och i stället fokuserade intresset till problem och lösningar som ligger betydligt längre fram i tiden.

Vi noterar med tillfredsställelse att regeringen dock, efter det att oppositionen lagt sina förslag, kommer med förslag till åtgärder. Men vi hörde också hur herr Palme här frenetiskt avvisade generella medel. Enligt socialistisk uppfattning har man inte den tilltron till människorna att man genom att ge dem en generell stimulans kan påverka utvecklingen i den riktning man vill, utan man har större tilltro till sin egen förmåga i kanslihuset att dirigera de ekonomiska krafterna.

Landets situation är ju också unik i det avseendet att vi har det högsta skattetrycket i världen. Det gör paradoxalt nog att våra svårigheter att bemästra den samhällsekonomiska situationen faktiskt är ännu större, eftersom det knappast finns några vare sig ekonomiska, politiska eller materiella möjligheter att höja skattetrycket för att den vägen ge staten och samhället resurser att gripa in och klara problemen, utan man måste delvis tillgripa andra medel.

Förra året fick vi ett beslut om en skatteomläggning. Det innebar en sänkning av skattetrycket på fysiska personer i vad gäller den direkta skatten. En medelinkomsttagare i landet skulle alltså betala 1 500 kronor mindre i skatt. Detta var ingen skattesänkning utan som sagt en skatteomläggning, men avsikten bakom den åtgärden var i alla fall att man skulle öka människornas disponibla inkomster och återställa köpkraften hos lönerna till den nivå som de hade för ett par år sedan. Tittar man på statistiken, så finner man ju att för flertalet människor, oavsett om man har haft nominella löneökningar, har den disponibla inkomsten sjunkit, och framför allt har köpkraften gått ned.

Detta beslut hälsades givetvis med tillfredsställelse i alla läger. Men i

Nr 14

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

dag kan vi bara kallt konstatera att effekten av den direkta skattesänkningen redan är borta till stor del genom de kraftiga prishöjningar vi har haft på senaste tiden. Och om det till äventyrs skulle vara någonting kvar av effekten, så vet vi att den mycket snabbt kommer att ätas upp av exempelvis de prishöjningar som skedde kl. 24 förliden natt.

Då vore det ju en logisk åtgärd att konsekvent följa samma principer som man hade i slutet av förra året och återställa människornas köpkraft genom att göra justeringar i fråga om skatterna. Därvidlag finns de två principiella möjligheterna, nämligen att göra någonting åt den direkta skatten eller att angripa problemet med mervärdeskatten.

Jag är den förste att erkänna att det finns praktiska svårigheter om man väljer vägen med den direkta skatten, även om det inte alls är omöjligt. Rationella skäl talar i och för sig för att man då går den enklare vägen, nämligen via mervärdeskatten, som ju är ett smidigt instrument att använda i konjunkturpolitiskt syfte.

Herr Palme talar i dag om att om man gick den vägen och sänkte mervärdeskatten, så skulle det liksom vara ett definitivt beslut så att det inte sedan föreligger möjligheter att höja denna skatt. Jag skall erkänna att visst finns det vissa svårigheter, men det går dock. Om man av konjunkturskäl så småningom skulle behöva höja mervärdeskatten, så kan man ju göra det samtidigt som man exempelvis genom en skattereform i fråga om den direkta skatten ger motsvarande lättnader. Det behöver inte bli en påfrestning för de enskilda skattebetalarna om man gör detta på ett förnuftigt sätt.

Det paket som regeringen mycket knapphändigt i dag har presenterat vet vi ju alldeles för litet om för att kunna uttala några klara uppfattningar. Men jag skulle i alla fall vilja göra några reflexioner och några anteckningar i marginalen med anledning av vad som har aviserats i fråga om priset på livsmedel och jordbruksprodukter.

Jag tror det finns anledning att i denna allmänpolitiska debatt återigen slå fast att i fråga om livsmedelsförsörjningen i det här landet och i fråga om det svenska jordbrukets förhållanden råder det i dag en helt annan situation än exempelvis för ett år sedan. Vi har fått en helt annan bild i fråga om världsmarknaden på livsmedel, där läget är att Sverige i dag har en lägre prisnivå på livsmedel än vad man har i andra länder. Och det stöd som enligt anslag på jordbrukshuvudtiteln rent formellt utgår till det svenska jordbruket är i dag inte längre i egentlig mening något jordbruksstöd utan ett rent stöd till de svenska konsumenterna. Det utgör inte något slags mellanskillnad för att ge jordbrukarna den inkomstnivå som de är berättigade till och i viss mån är garanterade, utan det har faktiskt det senaste året fungerat som en buffert enbart till de svenska konsumenternas förmån.

De anslag som redan i dag utgår till jordbruket är i och för sig betydande, och nu kommer regeringen och skall öka anslagen med 1 miljard kronor. Vi finner emellertid att 300 miljoner av dessa anslag skall användas för att begränsa prishöjningar, föranledda av ett nytt jordbruksavtal – det jordbruksavtal nämligen som skall träda i kraft den 1 juli innevarande år. Detta stöd avser alltså realprisförbättringar för vissa jordbruksprodukter. Därmed skulle man med fog kunna säga att ur

stimulanspaketet kan man plocka bort 300 miljoner som egentligen inte hör till stimulanspaketet utan är pengar som redan i viss mån aviserats och skall ingå i den reguljära budgeten.

Den här summan skall snarast innebära en kompensation för den fortsatta inflationen men lämnar i stort sett bara kompensation för hälften av inflationsökningarna under andra halvåret 1974, om man förutsätter en inflationtakt på 10 procent. Och jag tror att de flesta kan hålla med mig om att 10 procent är lågt räknat; det verkliga kompensationsbeloppet torde vara det dubbla.

När det gäller de övriga 700 miljonerna som enligt det kortfattade pressmeddelandet skall tas i anspråk för att efter den 1 april sänka priserna på vissa livsmedel – tydligen kött och mejeriprodukter – kan det ju vara två avsikter med detta: dels att man vill öka konsumtionen av livsmedel, dels att man vill lämna ett vidgat utrymme åt annan privatkonsumtion. Ser vi på för- och nackdelar med förslaget finner vi att för jordbruket kunde det vara en fördel om det blir en ökad konsumtion av inhemska livsmedel. Det är ju förmånligt för den näringen. På kort sikt kan åtgärderna dessutom ha den fördelen att jordbruket får realprisökningar.

Men nackdelarna kan bli betydande. Herr Palme sade ju i dag att de här åtgärderna är i stort sett av den naturen att de aldrig kan tas tillbaka, och detta innebär att jordbruksnäringen blir mera beroende av dessa konsumentsubventioner. Om landet skulle råka i en besvärlig ekonomisk situation och få svårigheter att via budgetmedel svara för alla åtaganden, så blir alltså jordbruket och konsumentsubventionerna en bricka i budgetspelet. Och det kan på sikt innebära att vi får realprissänkningar i stället. Man kan i detta fall konstatera att vi utan någon som helst utredning och utan formellt beslut i riksdagen eller i något annat organ är på väg in i ett helt nytt prissystem för jordbrukets produkter. Vi har i dag en jordbruksutredning som arbetar och som enligt sina direktiv skall pröva utformningen av ett kommande prissystem. Man kan med fog säga att den utredningen i det avseendet har blivit överspelad genom regeringens åtgärder i dag. Det är från principiell synpunkt tvivelaktigt, om detta på lång sikt är en lycklig väg för den svenska jordbruksnäringen. Dagens situation när det gäller priserna på världsmarknaden kommer givetvis att förändras, men jag är tämligen övertygad om att de förhållanden som rådde under 1960-talet och i början på 1970-talet aldrig kommer tillbaka. Vi får helt säkert aldrig möjligheter att som man tidigare trodde och i viss utsträckning också gjorde – köpa billiga livsmedel utifrån. Därför blir vi tvungna att producera så mycket vi kan här i landet.

Den nya situationen på energiområdet drabbar också jordbruksnäringen i mycket hög grad, därför att dragkraften i jordbruket i dag är och inom överskådlig framtid kommer att vara beroende av oljan, och ingen kan med säkerhet säga var den framtida prisnivån på oljeenergin kommer att ligga. Men allt talar för att oljan i varje fall inte kommer att bli billigare. Vi vet att den för närvarande billigaste produktionsfaktorn inom jordbruket, nämligen gödselmedlen, är en produkt som kommer fram efter en utomordentligt energislukande process, och det gör att

Onsdagen den
30 januari 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

handelsgödselmedlen i framtiden kommer att kosta betydligt mer än de gör i dag. Tidigare har vi haft den principen att vi genom intensivare odling och kraftigare gödsling skulle odla större kvantiteter på mindre arealer, men jag tror att vi i framtiden inte kan räkna med att göra några större vinster den vägen. Det är också av den anledningen angeläget att se till att vi i framtiden odlar all den mark som är odlingsbar här i landet. Det finns som bekant i all mark en potentiell växtresurs, så att man kan få skördar utan att gå in för en intensiv gödsling. Jag tror därför att vi i dagens läge måste börja angripa dessa problem från något andra utgångspunkter än vi tidigare har gjort.

Herr talman! De kritiska anmärkningar som jag här gjort rörande ingredienserna i regeringens stimulanspaket innebär i och för sig inte att jag har godtagit andra. Dessa förslag har lagts fram mycket sent, och inte heller jag har därför haft tillfälle att i grunden penetrera deras innehåll. Men i denna remissdebatt, och samma dag som regeringen har lagt fram dessa något överraskande förslag, tycker jag mig ändå ha haft anledning att göra dessa personliga kommentarer.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30.

§ 4 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 16 om tillämpning av 2 § lagen (1973:861) om lokal kristidsförvaltning.

§ 5 Anmäldes och bordlades motionen nr 1595 av herr *Hjorth* i anledning av skrivelse (framst. 1974:11) från talmanskonferensen med överlämnande av betänkande från riksdagens informationsutredning angående Riksdagens utåtriktade information.

§ 6 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor framstälts, nämligen

den 28 januari av

Nr 41 Fru *af Ugglas* (m) till herr arbetsmarknadsministern om åtgärder för att minska olycksfallrisken i rulltrappor:

Vilka åtgärder avser statsrådet vidtaga för att minska olycksfallsrisken i rulltrappor?

den 29 januari av

Nr 42 Herr *Nyquist* (fp) till herr justitieministern angående nämde-mannauppdraget:

Delar justitieministern den principiella uppfattning om nämde-mannauppdragets partipolitiska inriktning och utövande, som uttalandet av en socialdemokratisk riksdagsman – ”en socialdemokrat är bättre lämpad än en borgare att sitta i en rätt och döma som nämndeman” (DN 29.1.1974) – ger uttryck för?

Nr 43 Herr *Fiskesjö* (c) till herr justitieministern angående tillsättande av utredning om valkretsindelning och personval:

När avser regeringen att tillsätta den utredning om valkretsindelning och personval som regeringen utlovade i prop. 1973:90 och som konstitutionsutskottet tillstyrkte i grundlagsbetänkandet 1973:26?

Nr 14

Onsdagen den
30 januari 1974

Nr 44 Herr *Winberg* (m) till herr justitieministern angående nämndemannauppdraget:

Anser statsrådet det vara riktigt att vid kommunfullmäktiges val av nämndemän sådana principer tillämpas att endast en politisk åsiktsriktning kommer att finnas företrädd bland de av kommunen utsedda nämndemännen?

Nr 45 Herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr finansministern angående beivrande av skattebrott:

Vilka åtgärder ämnar statsrådet vidta för att komma till rätta med att svenska medborgare lämnar Sverige och bosätter sig utomlands för att därmed undgå åtal för skattefusk och skatteflykt?

Nr 46 Herr *Olsson* i Sundsvall (c) till herr justitieministern angående nämndemannauppdraget:

Anser statsrådet att det står i överensstämmelse med lagstiftningens anda och vikten av tilltron till rättsväsendets opartiskhet att en majoritet i kommunfullmäktige utser nämndemän endast representerande ett enda parti?

den 30 januari av

Nr 47 Herr *Östrand* (s) till herr industriministern om nyetablering av varvsindustri i Gävleborgs län:

Är statsrådet beredd medverka till att Gävleborgs län får del av förväntade nyetableringar inom varvsindustrin?

Nr 48 Herr *Romanus* (fp) till fru statsrådet Leijon om information till invandrare rörande lagstiftningen om aga och barnmisshandel:

Vad tänker regeringen göra för att informera invandrare om gällande svensk lagstiftning beträffande aga och barnmisshandel?

§ 7 Kammaren åtskildes kl. 17.45.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert